

TAMPEREEN YLIOPISTO

Pirita Rautavuo

**”JOS PELASTAMME LAPSET TÄNÄÄN, OLEMME HUOMENNA PELASTANEET
KANSAN¹”**

Tampereen Lastensuojelukeskus sisällissodan sotaorpojen huoltajana 1919 – 1922

Historian pro gradu - tutkielma
Tampere 2010

¹ Bonsdorff von 1915, 109.

Tampereen yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

RAUTAVUO PIRITA: ”Jos pelastamme lapset tänään, olemme huomenna pelastaneet kansan” Tampereen Lastensuojelukeskus sisällissodan sotaorpojen huoltajana 1919 – 1922

Pro gradu - tutkielma, 82 s. + 2 liites.

Historia

Maaliskuu 2010

TIIVISTELMÄ

Tutkielman tarkoitus oli selvittää Tampereen Lastensuojelukeskuksen (1919 – 1922) roolia ja merkitystä tamperelaisten sotaorpojen ja muiden hädänalaisten lasten huollossa sisällissodan jälkeisinä vuosina. Tampereen Lastensuojelukeskus perustettiin tätä tarkoitusta varten, ja se oli yksityisten järjestöjen yhteenliittymä. Tutkielmassa tutkittiin Lastensuojelukeskuksen toimintaa ja toimintamuotoja sekä tarkasteltiin avustettavia lapsia ja avustuksen antamisen periaatteita. Suomen sisällissodan (1918) jälkeistä lastenhuoltoa on tutkittu enemmän kunnallisesta ja valtiollisesta näkökulmasta, mutta ei juuri yksityisten järjestöjen näkökulmasta. Aihe on tärkeä myös ajankohtaisuutensa vuoksi. Tampereen Lastensuojelukeskuksen toiminnasta on kulunut 90 – vuotta.

Tutkielman kohteina olivat Tampereen Lastensuojelukeskuksen avustamat lapset ja perheet. Tutkielmassa käytetyt lähteet muodostuivat suurimmaksi osaksi arkisto – ja aikalaislähteistä. Sotaorpojen huolto oli ajan kiivaimpia puheenaiheita oman alansa lehdistössä. Arkistolähteet muodostuivat pääosin Lastensuojelukeskuksen toimikunnan pöytäkirjoista, saapuneista kirjeistä sekä avustettavista lapsista koostuvasta kortistosta. Kortiston luonteesta riippuen tutkielmani yksi osa-alue oli tilastollinen. Muissa luvuissa analysoin Tampereen Lastensuojelukeskuksen toimintaa lähdekritiikkiä käyttäen.

Tampereen Lastensuojelukeskus oli riippuvainen yhteistyöstä Tampereen kaupungin kanssa, sillä se sai varansa tätä kautta. Lastensuojelukeskuksen avustamat lapset olivat pääosin yksinhuoltajaperheiden lapsia, vaikkakaan eivät välttämättä sotaorpoja. Lapset olivat keski-ikältään alle 10 – vuotiaita, ja heidän perheissään oli lapsia kolme tai enemmän. Lastensuojelukeskus avusti lapsia ottamalla heitä keskuksen omaan päiväkotiin koulun jälkeen, lähettämällä kesäsiirtolaan tai kesäksi maalle yksityiskoteihin. Myös aineellista apua annettiin vaatteiden ja kenkien muodossa.

Tampereen Lastensuojelukeskuksen toiminta päättyi reilun kolmen toimintavuoden jälkeen. Pienillä varoilla ja henkilökunnalla saatiin paljon aikaan. Toiminta päätettiin, koska Tampereen kaupunki perusti Lastensuojelulautakunnan vuonna 1922. Kaiken kaikkiaan keskuksen tekemää työtä voitiin pitää sisällissodan sotaorvoille ja muille avustettaville lapsille merkittävänä ja tärkeänä toimintana. Myös Tampereen kokoisen kaupungin mittakaavassa toiminta oli suhteellisen laajaa.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuskysymys.....	1
1.2. Lähteet ja aiempi tutkimus	4
1.3. Käsitteet.....	6
2. ”MUTTA LAPSET LAAJAN SUOMEN, OVAT MAAMME UUSIN HUOMEN” - SISÄLLISSODAN VAIKUTUKSET LAPSIIN JA PERHEISIIN	8
2.1. Sisällissodan sotaorvot	8
2.2. Sotaorpojen huollon järjestäminen ja toteuttaminen	13
2.3. Sotaorpojen sijoittaminen Pohjanmaalle ja punaleskien kasvatuskyky	19
3. TAMPEREEN LASTENSUOJELUKESKUS 1919 – 1922.....	22
3.1. Lastensuojelukeskuksen perustaminen yhteiskunnalliseen tarpeeseen	22
3.2. Lastensuojelukeskuksen eri toimintamuodot	28
3.3. Lastensuojelukeskuksen toiminta talouden näkökulmasta.....	34
3.4. Lastensuojelukeskuksen toiminnan lopettaminen	38
4. LASTENSUOJELUKESKUKSEN AVUSTAMAT LAPSET JA PERHEET	42
4.1. Avustettavien lasten tausta ja kotiolot.....	43
4.2. Lastensuojelukeskuksen perusteet avunannolle ja sotaorpous	48
4.3. ”Me oltiin semmoisia hylkiöitä, tuli tunne ettei olla mitään” – Tampereen Lastensuojelukeskuksen merkitys sotaorvoille	55
5. YKSI TOIMINTAMUOTO – KESÄSIJOITUS	60
5.1. Lasten kesäsijoituksen idea	60
5.2. Kesävanhempien odotukset ja motiivit kesäsijoituksen suhteen.....	63
5.3. Kesäsijoituksen onnistuminen	68
6. POHDINTA.....	74
LÄHDELUETTELO	78

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskysymys

Lapset armaat, lapset omat, / ovat aivan viattomat; / isät tehkööt synnin työtä, / äidit nähkööt nälkä-yötä. Mutta lapset laajan Suomen / ovat maamme uusi huomen, / maamme valta, maamme vahti, / koska päättyy meidän mahti. Heitä unhoita me emme. / Heitä kerran tarvitsemme, / Kun on menty alle mullan, / saatu rauha sydänkullan. Eikä meitä kukaan muista. / Mutta lasten haaveiluista / kasvaa toiset touot, kesät, / kesäpuihin peiponpesät. Eikä enää viillä viha. / Henki voittaa, eikä liha, / seisoo maassa uusi kansa, / kaunihilla kannallansa.²

Näin runoili Eino Leino Suomen lasten suojaksi Huoltaja – lehdessä kaksi vuotta sisällissodan päättymisen jälkeen. Huoltaja toimi ajan kunnallisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattajana. Leinon ajatukset tiivistivät hyvin yleisen käsityksen sisällissodan sotaorpojen huollon suhteen. Sisällissodan päätyttyä keväällä 1918 Suomeen jäi arviolta noin 25 000 sotaorpoa, jos mukaan laskettiin myös vankileireillä olleiden lapset³. Tampereella sotaorpojen määrä liikkui arviolta noin 500 lapsen paikkeilla. Sodan seurauksena orvoiksi jääneiden lasten avustamisesta ja kasvattamisesta muodostui laaja yhteiskuntapoliittinen kysymys, joka tuli vaikuttamaan lastenhuollon periaatteisiin ja käytäntöihin seuraavien vuosikymmenten aikana.⁴ Turvattomien lasten suuren määrän takia sotaorpojen huoltoa ryhdyttiin organisoimaan heti sisällissodan jälkeen. Lastenkasvatuksen uudelleen järjestämisen tärkeys näkyi muun muassa vuonna 1919 valmistuneessa komiteanmietinnössä, jossa pyrittiin ratkaisemaan sotaorpojen huollon tulevaisuuden linjat. Komitean jäsenet peräänkuuluttivat etenkin yksityisten tahojen tekemää työtä sotaorvoiksi jääneiden lasten puolesta. Komitean mukaan myös punaisten soturien lapsilla tuli olla oikeus kunnolliseen elämään, jotta he eivät katkeroituneet ja nousseet uudelleen kapinaan.⁵

Pro gradu - tutkielmani tarkoitus oli selvittää sisällissodan sotaorvoille järjestettyä huoltoa Tampereella yksityisen hyväntekeväisyyden näkökulmasta. Tutkielmassa keskityin tamperelaisten yksityisten järjestöjen yhteenliittymään nimeltä Tampereen

2 Leino 1920, 227 – 228.

3 Kaarninen 1984, 1.

4 Kaarninen 2009, 358 – 359.

5 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitealta, komiteanmietintö 1919, 16 ja 65.

Lastensuojelukeskus. Tampereen Lastensuojelukeskus perustettiin yksityisestä aloitteesta varta vasten organisoimaan sotaorpojen huoltoa. Tutkimuskysymyksenä *mikä oli Tampereen Lastensuojelukeskuksen merkitys tamperelaisten sotaorpojen ja muiden avun tarpeessa olevien lasten huollossa sisällissodan jälkeisinä vuosina?* Tutkielmassa tarkoitukseni oli tarkastella, mitä kaikkea Tampereen Lastensuojelukeskus sai aikaan lastenhuollon alalla ja sotaorpojen huollossa. Mitä Tampereen Lastensuojelukeskuksen perustaminen kertoi mahdollisesti yleisestä ja Tampereen kaupungin tilanteesta sisällissodan jälkeisinä vuosina? Minkälaista toimintaa Lastensuojelukeskuksella oli? Keitä ja miten Tampereen Lastensuojelukeskus avusti? Avustiko keskus ainoastaan sotaorpoja? Entä mihin avustamisella pyrittiin? Mielestäni oli tärkeää selvittää mahdolliset asenteet sotaorpoja ja heidän avustamistaan kohtaan sekä käytetyt huoltomuodot pääpiirteissään. Kiinnostavaksi koin Lastensuojelukeskuksen ja Tampereen kaupungin välisen yhteistyön. Vaikka Lastensuojelukeskus oli yksityisten järjestöjen yhteenliittymä, se toimi vahvassa yhteistyössä kaupungin kanssa.

Tutkielman tavoitteena oli saada kokonaiskuva siitä, mitä kaikkea Tampereen Lastensuojelukeskus teki lasten hyväksi toiminnassa oloikanaan. Oliko Lastensuojelukeskuksella merkitystä tamperelaisille lapsille ja perheille? Tampereella oli samaan aikaan myös muuta hyväntekeväisyys - ja vapaaehtoistoimintaa sotaorpojen hyväksi, ja monet järjestöt tekivät yhteistyötä Lastensuojelukeskuksen kanssa. Tarkoitukseni ei ollut kuitenkaan syventyä heidän toimintaansa sen enempää, kuin mitä ne sivusivat Lastensuojelukeskuksen toimintaa. Kiinnostuin tutkittavasta aiheesta tehdessäni Suomen historian seminaarityötä. Seminaarityössäni tarkastelin lähinnä Tampereen Lastensuojelukeskuksen järjestämää kesäsijoitusta Pohjanmaalle vuonna 1920. Lasten kesäsijoittaminen maalle oli Lastensuojelukeskuksen yksi monesta toimintamuodosta. Myös tähän teemaan syvennyin lisää tässä tutkielmassa.

Tutkielmani aikarajaus käsitti vuodet 1919 – 1922, jolloin Tampereen Lastensuojelukeskus oli toiminnassa. Tutkimuskohteena Tampereen kaupunki oli luonteva valinta, sillä kaupungissa oli sisällissodan jäljiltä paljon sotaorpoja, ja avustustyö vaati ponnisteluja. Tampere oli sodan taisteluissa kärsinyt paljon vahinkoja. Tutkimusmenetelmä oli pääosin tilastollinen lähteiden luonteesta riippuen. Havaintoaineistoa tarkastelemalla pyrin tekemään yleistyksiä keräämästäni aineistosta ja liittämään tämän laajempaan yhteiskunnalliseen

tilanteeseen. Kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä sopi parhaiten tutkielmani luonteeseen, sillä tarkoituksena oli tutkia laajaa ihmisjoukkoa. Tällä menetelmällä oli mahdollista saada kuva Tampereen Lastensuojelukeskuksen merkityksestä ja roolista sotaorvoille. Tutkielmassa ei ollut niinkään tarkoitus analysoida yksittäisiä avustettavia lapsia ja perheitä, vaikka lähteissä oli periaatteessa mahdollisuus tähänkin. Yksityiskohtaista tarkastelua käytin tarvittaessa antamaan esimerkkejä lasten arjesta ja elämästä, mutta avustettavien lasten henkilöllisyyksiä ei tässä tutkielmassa julkaistu.

Koen Tampereen Lastensuojelukeskuksen tutkimisen arvoiseksi monesta eri syystä. Sotaorpojen huollon järjestäminen sisällissodan jälkeen oli yksi nuoren itsenäisen valtion suurimmista ponnistuksista. Tampereen Lastensuojelukeskuksen järjestämää toimintaa oli tärkeä tutkia sen takia, että saatiin parempi kuva siitä, mitä yksityiset tahot saivat aikaan punaorpojen huollon järjestämiseksi. Valtiollinen tai kunnallinen puoli hätää kärsivien auttamiseksi ei ollut riittävää ja yksityisellä hyväntekeväisyydellä oli vuoden 1918 jälkeisissä tapahtumissa suuri merkitys. Yksityinen hyväntekeväisyys heräsi ennen valtiollista apua, sillä se pystyi organisoitumaan nopeammin ja vapaammin. Tampereen Lastensuojelukeskus perustettiin akuuttiin hätään, eikä sen toimintaa edes suunniteltu pitkälle tähtäimelle. Lastensuojelukeskuksen rekisteristä löytyi toiminnan päätyttyä yhteensä yli 1100 lasta yli 700 perheestä⁶. Toiminta katsottiin voivan päättää siksi, että Tampereen kaupunki perusti Lastensuojelulautakunnan, jolle lastenhuoltoasiat vastaisuudessa kuuluivat.⁷

Tampereen Lastensuojelukeskulla oli ikään kuin valmisteleva ja uraa uurtava rooli ennen kunnallisen puolen organisoitumista. Kunnallinen puoli ei ehtinyt järjestäytyä niin nopeasti sodan jälkeen kuin yksityinen hyväntekeväisyys. Suomalaisen sosiaalijärjestelmän historiaa tutkineen Jouko Jaakkolan mukaan suomalaisessa sosiaalipolitiikassa korostettiin perinteisesti valtiollisen ja kunnallisen sosiaalijärjestelmän merkitystä ja edistyksellisyyttä. Kehityksen päälinjat olivat Jaakkolan mukaan kuitenkin peruja yksityisestä yritteliäisyydestä, josta ne sitten muotoutuivat myös viralliseksi käytännöksi ja toimintamuodoksi. Yhteisöllisellä ja yksityisellä auttamisella oli merkitystä omana aikanaan, mutta ne ovat myöhemmin osittain kadonneet tai jääneet kehityksen sivujuonteiksi.⁸ Yhdistykset ja järjestöt löysivät työkenttänsä sieltä mihin julkinen valta ei yltänyt. Oli yleistä, että kunnat avustivat

6 Lukumäärä ei tarkoita sitä, että Lastensuojelukeskus avusti kaikkia näitä rekisterissä olleita lapsia.

7 Andelin 1979, 30 – 32.

8 Jaakkola 1991, 8.

mieluummin yksityisten yhdistysten toimintaa rahallisesti, kuin laajensivat omaa toimintaansa.⁹

Sisällissota historiantutkimuksen aihealueena on tullut viime vuosina ajankohtaiseksi monesta eri syystä, mutta sotaorpojen ja muiden lasten huoltoa on uudemmissa tutkimuksissa tutkittu lähinnä valtiollisesta tai kunnallisesta näkökulmasta, jos ollenkaan. Lasten omista kokemuksista sisällissodasta vaiettiin pitkään. Yksityisten järjestöjen tekemää työtä on vastaavasti sivuttu järjestöjen omissa historiikeissaan. Tampereen Lastensuojelukeskuksen perustamisesta tuli vuonna 2009 kuluneeksi 90 vuotta. Tutkielmani ei kuitenkaan ole Tampereen Lastensuojelukeskuksen historiikki.

1.2. Lähteet ja aiempi tutkimus

Tärkein lähdeaineistoni tutkielmassa oli Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen¹⁰ arkisto, jonka yhteyteen sijoitettiin Tampereen Lastensuojelukeskuksen toimintaa koskevat asiakirjat. Arkistoon on sijoitettu laaja kortisto avustettavista lapsista, mikä muodosti suuren osan arkistokokonaisuudesta. Kortiston avulla oli mahdollisuus selvittää, keitä ja miten Lastensuojelukeskus avusti avuntarpeessa olleita. Kortisto käsitti yli 1100 lapsen tiedot, joista jokaisesta oli oma korttinsa¹¹. Lapsesta kerättiin muun muassa perustiedot ja avuntarpeen syyt. Lisäksi kortteihin kirjattiin, mitä apua lapsi oli jo saanut, ja mihin erilaisiin toimenpiteisiin hänen kohdallaan ryhdyttiin. Jokainen kortti oli luonnollisesti erilainen ja tietojen määrä niissä vaihteli. Tietojen täyttämiseen lapsesta vaikuttivat monet seikat. Eri ihmiset täyttivät tietoja eri tavalla. Kiireisenä päivänä ei varmasti ollut aikaa täyttää lapsesta kaikkia mahdollisia tietoja, vaan lomakkeeseen täytettiin vain oleellisimmat kohdat.

Jokaisen kortistossa olleen lapsen tietojen läpikäyminen olisi ollut tarpeettoman iso urakka tätä tutkielmaa varten, joten valitsin joka kymmenennen lapsen tarkastelun alaiseksi. Tarkasteltavia avustettavia lapsia tuli kaiken kaikkeaan 114, ja tämä vastasi kymmentä prosenttia kaikista Tampereen Lastensuojelukeskuksen rekisterissä olleista lapsista. Uskon

9 Jaakkola 1994, 149.

10 Tampereen Lastenhoitoyhdistys teki vuosina 1908 – 1917 tärkeää lastensuojelutyötä muun muassa perustaan lastentarhoja. Lastenhoitoyhdistys ei tehnyt yhteistyötä Lastensuojelukeskuksen kanssa, mutta molempien arkistot ovat sijoitettu samaan arkistokokonaisuuteen. Tampereen Lastenhoitoyhdistystä on tutkinut Kristiina Kaihari-Laine pro gradu - tutkielmassaan.

11 Katso Liite 1.

tämän määrän olleen riittävä antamaan luotettavia tuloksia Lastensuojelukeskuksen avustamista lapsista. Tulosten luotettavuuteen sain lisäksi tukea tutkimuskirjallisuudesta ja aikalaislähteistä.

Avustettavien lasten kortiston lisäksi Tampereen Lastensuojelukeskuksen arkisto koostui muun muassa toimikunnan kokouspöytäkirjoista, saapuneista kirjeistä ja vuosikertomuksista. Keskuksen kirjanpitoon liittyviin lähteisiin ei tässä tutkielmassa keskitytä. Muutamia muita mielenkiintoisia lähteitä arkistossa olivat esimerkiksi lasten todistukset ja tarkastusmatkakuvaukset. Lasten todistukset kertoivat lapsen käyttäytymisestä kesän ajalta, jolloin hänet sijoitettiin maalle yksityiskotiin. Tarkastusraportit laati Lastensuojelukeskuksen johtajatar Maria Geitel käydessään matkalla Pohjanmaalla. Kaiken kaikkiaan arkistomateriaali oli hyvin moninaista, vaihdellen kokouspöytäkirjojen virallisesta tyylistä aina saapuneiden kirjeiden hyvinkin tunnepitoiseen tekstiin.

Painetut lähteet muodostivat tutkielman toisen tärkeän lähdekokonaisuuden, josta sain tutkielmaan tarvittavaa ajankuvaa. Huoltaja ja Sosiaalinen aikakauskirja olivat sisällissodan jälkeisen ajan tärkeimpiä keskustelukanavia lastenhuollon alalla. Lehdet käsitelivät noina vuosina paljon sotaorpoihin liittyviä asioita, ja teeman tärkeys näkyi tunteita herättäneissä kirjoituksissa. Sisällissodan jälkeen köyhäinhoidon tarkastajana toiminut Bertil Nyberg toimi yhtenä aktiivisena kirjoittajana tulevan presidentin vaimon Ester Hällströmin ohella. Sisällissodan jälkeiset komiteamietinnöt antoivat suunnan sotaorpojen huollon järjestämiseen, ja olivat siksi tärkeitä lähteitä. Samoja aiheita käsiteltiin osittain jo ennen sisällissotaa, tosin huomattavasti pienemmässä mittakaavassa. Gustaf Adolf Helsingius ja Adolf von Bonsdorff toimivat ennen ja jälkeen sisällissodan lasten asioiden tunnetuksi tekijöinä.

Mervi Kaarninen tutki tamperelaisia punaorpoja ensimmäisen kerran vuonna 1984 ilmestyneessä pro gradu- tutkielmassaan. Kaarninen selvitti tutkielmassa tamperelaisten punaorpojen elämänkaaren. Kaarnisen mukaan punaorvot pärjäsivät yleisesti ottaen yhteiskunnassa hyvin, eivätkä sortuneet sen enempää rikollisuuteen tai muuhun poikkeavaan käytökseen kuin muutkaan työväestön edustajat. Toisaalta punaorvot kokivat kuitenkin leimaantuvansa ja erottuvansa muusta yhteiskunnasta juuri punaorpouden takia. Vuonna 2009 Kaarninen julkaisi tutkimuksen vuoden 1918 punaorvoista sekä muutamia artikkeleita perustuen edellä mainittuun teokseen, ja tehden aiheetta tunnetuksi laajemmin. Kaarninen

sivusi tutkimuksissaan myös yksityistä hyväntekeväisyyttä ja Tampereen Lastensuojelukeskusta, mutta pääpaino tutkimuksissa oli sotaorpojen huolto kunnallisesta ja valtiollisesta näkökulmasta katsottuna.

Jouko Jaakkolan ohella myös Panu Pulma on tutkinut suomalaista sosiaalihistoriaa ja sen kehitystä. Vaikka viittasin hänen tutkimukseen Suomen lastensuojelun historiasta melko vähän, toimi se silti yhtenä tärkeimmistä tutkimuksista omaa tutkielmaani ajatellen. Reino Andelin laati 1970 - luvun lopulla selvityksen Tampereen lastenhuollon historiasta, selventäen etenkin yksityisten järjestöjen toimintaa 1800 - luvun lopulta lähtien. Järjestöistä ja yhdistyksistä laadittuja historiikkeja käytin tarvittaessa.

Koin tutkittavan aiheen haasteelliseksi monesta syystä. Arkistolähteiden analysoinnissa korostui lähdekritiikin merkitys. Vaikka tutkielman tarkoitus oli nimenomaan Lastensuojelukeskuksen roolin tunnetuksi tekeminen sotaorpojen huollossa, arkistomateriaalin yksipuolisuus oli objektiivisen kuvan saamiseksi ongelma. Sekä arkistotettä aikalaislähteiden propagandamaisuus, tunnepitoisuus ja paatoksellisuus tekivät aineiston analysoinnista haastavaa. Esimerkiksi Lastensuojelukeskuksen johtajan tekemät tarkastusmatkakertomukset Pohjanmaalta antoivat lähinnä vain positiivisen kuvan kesäsijoitustoiminnasta. Toisaalta yksiselitteistä ja aukotonta kuvaa historian tutkimuksessa on lähes mahdoton tavoittaa. Lastensuojelukeskuksen roolia ja merkitystä oli näistä näkökulmista katsottuna vaikea löytää.

Toiseksi tutkimusongelmaksi koin uudemman tutkimuskirjallisuuden puutteen. Suuri osa läpikäymästäni tutkimuskirjallisuudesta oli aikalaiskirjallisuutta. Arkistolähteitä analysoidessani olisin tarvinnut enemmän tukea tutkimuskirjallisuudesta. Tutkittava aihe oli hedelmällinen, sillä Lastensuojelukeskuksen arkistoa ei ole ennen analysoitu tällä mittakaavalla. Jo tätäkin ajatellen tutkimukseni tuo uutta ymmärrystä tamperelaisten sisällissodan sotaorpojen huoltotyöhön. Tutkielma tuo nimenomaan uutta tietoa yksityisten järjestöjen roolista sisällissodan jälkeisessä tilanteessa.

1.3. Käsitteet

Tutkielmani keskeisin käsite oli *sotaorpo*. Sotaorvolla tarkoitettiin alle 15 - vuotiaita lapsia,

joiden huoltaja oli sisällissodan johdosta joko kuollut, kadonnut, vankilassa tai työkykynsä menettänyt.¹² Sotaorvon määritelmä ei tarkoittanut lapsen olleen täysorpo eli lapsen molemmat vanhemmat eivät välttämättä olleet kuolleet, vaan päinvastoin. Suurimmalla osalla sotaorvoista toinen huoltaja oli elossa. Käytännössä Kaarnisen mukaan sotaorpo - termiä käytettiin pelkistä *punaorvoista*, sillä punaisten ja valkoisten orpojen huolto eriytyi melko pian heti sisällissodan jälkeen.¹³ Käytän tutkielmassani näitä molempia termejä toistensa synonyymeina sillä oletuksella, että Lastensuojelukeskuksen avustamat sotaorvot olivat punaorpoja. Lastensuojelukeskus avusti sotaorpojen ohella myös muitakin avuntarpeessa olleita lapsia ja perheitä, eikä sen avustuksen saamisen ehtona ollut pelkkä sotaorpous.

Suomessa vuonna 1918 käydyistä tapahtumista on käytetty montaa eri nimeä. Sodan syttymistä ja ajan yhteiskunnallista ilmapiiriä tutkineen Pertti Haapalan mukaan *sisällissodan* määritelmä kuvasti parhaiten tapahtunutta. Ulkomaisista liittolaisista huolimatta Suomessa taistelivat suomalaiset; suomalaiset aloittivat sodan, kävivät sotaa ja ratkaisivat sodan lopputuloksen. Tosin sodan poliittista historiaa ei tietenkään ole voitu täysin sivuuttaa.¹⁴ Etenkin arkisto - ja aikalaislähteissä sodasta käytettiin lähinnä termiä *kapina* tai *vallankumous*, enkä kokenut tarpeelliseksi vaihtaa termiä, jotta ajankuva välittyi parhaiten.

Tutkittavasta aiheesta käytettiin monia eri käsitteitä 1900 - luvun alun vuosikymmeninä. *Yksityisellä hyväntekeväisyydellä* tarkoitettiin lähinnä vapaaehtoisvoimin tehtyä avustustyötä tietyn asian hyväksi. Tämä oli usein naisjärjestöjen harjoittamaan toimintaa, ja sen kohteina olivat erityisesti lapset, naiset ja köyhä väestö. Aikalaiskirjallisuuden perusteella käsitteitä *lastensuojelu* ja *lastenhuolto* käytettiin lähes toistensa synonyymeina. Oman tulkintani mukaan lastensuojelu terminä oli suppeampi kuin lastenhuolto. Suojelulla tarkoitettiin lähinnä lapsen ”henkistä suojelua”, esimerkiksi haitalliselta kasvuympäristöltä. Huollolla käsitettiin myös aineellinen apua lapsen hyväksi. Myöhemmin käsitteet saivat kasvatuksellisia piirteitä ja lastenhuolto voitiin käsittää myös ennaltaehkäisevänä toimintana.¹⁵

Puhuttiin myös yhteiskunnallisesta lastenhoidosta, jolla voitiin käsittää kaikki yhteiskunnan puolesta tehty kasvatusta ja hoito alaikäisen lapsen hyväksi. Periaatteessa tähän voitiin laskea

12 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitealta, komiteanmietintö 1919, 67.

13 Kaarninen 1984, 5 - 6.

14 Haapala 2009, 10.

15 Pulma 1987, 162.

myös koulut ja terveydenhuolto, mutta tässä yhteydessä tarkoitettiin ainoastaan sitä hoitoa, jota yhteiskunta antoi laiminlyödyille ja köyhille lapsille.¹⁶ Termien epäselvyydestä kertoi oman näkemykseni mukaan se, että elettiin murroskautta lastenhuollon alalla. Erilaisia käsitteitä oli paljon, ja samasta asiasta puhuttiin eri käsitteillä (esimerkiksi *hoito*, *suojelu*, *kasvatus* ja *huolto*). Lastenhuolto haluttiin erottaa vuosisadan vaihteen jälkeen köyhäinhoidosta luomalla uusia käsitteitä, vaikka ne kuuluivatkin toistaiseksi saman järjestelmän piiriin. Tarvittaessa olen selventänyt alaviitteissä vieraampia käsitteitä niistä ensimmäisen kerran mainittaessa.

Tutkielmani etenee seuraavanlaisesti: Toisessa luvussa olen selvittänyt tutkittavan aiheen taustoja, yhteiskunnallista tilannetta sisällissodan päätyttyä sekä sotaorpojen huollon laajuutta valtiollisesta näkökulmasta. Kolmannessa luvussa tarkastelin Tampereen Lastensuojelukeskusta hyväntekeväisyysjärjestöjen yhteenliittymänä; keskuksen perustamistarvetta, sen toimintaa ja toimijoita. Neljännessä luvussa keskityin avustettavista lapsista laadittuun kortistoon, taulukoita apuna käyttäen. Viidennessä luvussa laajensin seminaarityötäni Tampereen Lastensuojelukeskuksen järjestämästä kesäsijoituksesta. Samassa käsittelyluvussa pohdittiin lisäksi kesäsijoituksen järjestämistä, sen onnistumista ja mahdollisia ongelmia.

2. ”MUTTA LAPSET LAAJAN SUOMEN, OVAT MAAMME UUSIN HUOMEN¹⁷” - SISÄLLISSODAN VAIKUTUKSET LAPSIIN JA PERHEISIIN

2.1. Sisällissodan sotaorvot

Kipein kohta nykyään on köyhälistön tila, ennen kaikkea kapinallisten jättämien leskien ja lasten. Millä he mahtavat lapsineen elää ja toimeen tulla, nämä äidit, suureksi osaksi työttöminä omissa nurkissaan vilussa ja nälässä tai lapsilaumansa kanssa ihmisten ovilla? Mitä saavat nämä sotaorvot kokea tänäkin talvena, mitkä siemenet kylvääkään kaikkalainen kurjuus heidän sydämiinsä ja millä silmin oppivat he katsomaan

¹⁶ Helsingius 1907, 6.

¹⁷ Leino 1920, 227 – 228.

*yhteiskuntaa ja suhdettaan siihen? Mitä tulee vastaisuudessa sotaorvoistamme?*¹⁸

Näin pohti tilannetta sosiaalihuollon järjestelijä Ester Hällström talvella 1919. Hällströmin artikkeli Huoltajassa kuvasti yleistä huolta sotaorpokysymystä kohtaan. Sotaorpojen huolto oli organisoitava pian, sillä lasten ja perheiden hätä oli suuri. Pelonaiheena oli myös sotaorpojen mahdollinen katkeroituminen tilanteeseen ja sisällissodan toistuminen uudelleen myöhemmin tulevaisuudessa.

Sisällissodan jälkeinen tilanne nopeutti lastensuojelun kehittymistä. Vuonna 1918 oli voimassa edelleen vuoden 1879 vaivahoitoasetus, joka oli luonteeltaan hyvin tiukka. Vain alle 15 - vuotiaiden lasten avustus oli kunnille työkyvyttömiä ohella pakollista. Lapset joutuivat kunnallisen köyhäinhoidon varaan pääasiassa kahdesta syystä: vanhempien kuoleman tai sosiaalisten syiden takia. Sosiaalisia syitä olivat esimerkiksi vanhempien huono elämä tai sairaus.¹⁹ Asetus korosti yksilön velvollisuutta tulla toimeen omillaan sekä vastuuta itsestään ja perheestään. Lisäksi asetus antoi kunnille mahdollisuuden harkita köyhäinavun antamista, sillä kunnat olivat velvollisia avustamaan vain työkyvyttömiä, ja siten työkykyisten työttömien avustus jäi harkinnanvaraiseksi.²⁰

Turvattomien lasten avustaminen oli pitkään kuntien köyhäinhoidon asia, sillä erillistä Lastensuojelulakia ei saatu aikaiseksi ennen Suomen itsenäistymistä vuonna 1917. Vuonna 1922 tuli voimaan uusi Köyhäinhoitolaki, mikä oli edellistä inhimillisempi ja laajensi avunsaajien määrää. Kunnat velvoitettiin huolehtimaan jokaisesta vaikeuksiin joutuneesta, ja lisäksi laissa annettiin erityisasema alaikäisille eli alle 16 – vuotiaille lapsille. Laki vahvisti jo nimensäkin mukaisesti uutta sosiaalipoliittista ajattelutapaa, jonka mukaan apua tuli antaa niille, jotka sitä tarvitsivat.²¹ Toisaalta lakia valmistelleen komitean mielissä oli usko siitä, että erillinen Lastensuojelulaki tullaan säätämään nopeasti. Tämän takia lakiin kirjattiin vain lastenhuollon järjestämisen keskeiset periaatteet.²² Vuosina 1918 – 1921 toimi köyhäinhoitoasioiden tarkastelun lisäksi myös lastensuojelukomitea, joka asetettiin kouluhallituksen toimesta. Sisällissodan tapahtumat toivat komiteanmietintöön oman

18 Hällström 1919, 15 – 16.

19 Savolainen 1996, 9 ja 26.

20 Jaakkola 1994, 113.

21 Urponen 1994, 178 – 179.

22 Pulma 1987, 162.

varjonsa, sillä siinä korostettiin yhteiskunnan vastuuta kasvattaa kunnan kansalaisia. 1920 -luvun alussa ei kuitenkaan oltu valmiita lisäämään kuntien velvollisuuksia sosiaalisissa asioissa, ja osa puolueista sekä virkamiehistä halusi edelleen pitää lastenhuollon osana köyhäinhoitoa.²³ Erillinen Lastensuojelulaki saatiin Suomessa aikaiseksi vasta vuonna 1936.²⁴ Voidaan päätellä, että lastenhuollon alalla riitti puutteita jo lainsäädännöstä lähtien. Osittain siitä johtuen yksityinen hyväntekeväisyys eli kukoistuskauttaan.

Sosiaalhallituksen tilasto-osasto lähti heti kesällä 1918 hankkimaan tietoja kuntien sotaorvoista, ja näiden tietojen avulla komiteanmietintö myöhemmin järjesti sotaorpojen huollon. Tilanne heti vuoden 1918 sodan jälkeen oli hyvin elävä ja sotaorpojen lukumäärä kasvoi kevään ja kesän mittaan koko ajan. Tilasto-osaston tekemän kyselyn perusteella sotaorpojen tarkka lukumäärä oli 14 145 lasta 5194 perheestä. Tilasto-osasto hankki tietonsa seurakunnille lähettämänsä kyselyn perusteella ja tilastot tehtiin sen perusteella, mitä saatiin selville vuoden 1919 alkuun mennessä.²⁵

Taulukko 1: Suomen sisällissodan sotaorvot lääneittäin

Lääni	Perheitä	Lapsia	Lapsia 10000 asukasta kohti
Uudenmaan	1039	2839	68
Turun ja Porin	1182	3284	63
Hämeen	1262	3527	98
Viipurin	1163	3151	56
Mikkelin	74	200	10
Kuopion	147	351	10
Vaasan	184	417	8
Oulun	143	376	10
Koko maa	5194	14145	43

Lähde: Suomen sotaorvot, tilastollinen selonteko 1919, 379.

Yllä olevasta taulukosta voidaan päätellä välittömästi, että eniten sotaorpoja oli Hämeen läänissä. Myös Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Viipurin lääneissä sotaorpoja oli suhteellisesti paljon. Vähiten sotaorpoja oli Tilasto-osaston kyselyjen mukaan Mikkelin,

²³ Pulma 1987, 144 – 150.

²⁴ Andelin 1979, 4.

²⁵ Suomen sotaorvot, tilastollinen selonteko 1919, 375 – 376.

Kuopion, Vaasan ja Oulun läänissä. Sotaorpoja oli eniten niin sanotun punaisen Suomen alueella, missä myös taistelut olivat kiivaimpia. Pohjoinen Suomi oli suurilta taisteluilta pääosin säästynyt. Tosin eteläisessä Suomessa väestöä oli enemmän kuin pohjoisessa, mutta tämä ei selitä sotaorpojen suhteellista määrää 1000 asukasta kohden. Tampereen kaupunki kuului niihin kuntiin, joissa sotaorpoja oli suhteellisesti suuri määrä.

Suuri osa turvattomiksi jääneiden perheiden huoltajista kuului työväkeen. Toiseksi suurimman ryhmän muodostivat käsityöläiset, mutta torppareita joukkoon mahtui yllättävän vähän. Turvattomaksi jääneiden perheiden äidit olivat yleisesti ottaen elossa. Suurin osa sotaorvoista kuului perheisiin, joissa oli vähintään kolme lasta. Äidin mahdollisuudet ilman työtä elättää yli kolmilapsinen perhe, olivat lähes mahdottomat. Moni seurakunta ilmoitti perheiden kykenevän tulevan toimeen, jos perheen huoltajalle löytyi töitä. Toisaalta köyhyys oli silti läsnä lähes jokaisessa perheessä.²⁶ Jos myös vangittujen lapset lasketaan mukaan, jäi turvattomaksi arviolta noin 20000 – 25000 lasta. Kaarnisen mukaan 90 prosenttia kaikista sotaorvoista oli punaorpoja.²⁷

Yhteiskuntarauhan takaamista ja lastenhuollon turvaamista vaikeuttivat kansalaisten jakautuminen voittajiin ja häviäjiin. Yhtenäisyyden palauttaminen valtion eheyttämisen ja yhtenäistämisen kannalta oli kuitenkin välttämätöntä. Lastensuojelu oli neutraali väline tähän. Vaikka monet lastenhuoltoon liittyvät teemat olivat nousseet tietoisuuteen jo ennen sisällissotaa, sota seurauksineen muutti niiden painotuksia. Enää ei ollut perusteita kyseenalaistaa lastenhuollon tarpeellisuutta.²⁸ Lasten ongelmien lieventämistä pidettiin erityisen tärkeänä siksi, että vastuun kantaminen lapsista oli vastuun kantamista huomisen yhteiskunnasta. Sodan vuoksi lasten ongelmat kärjistyivät ja niiden ratkaiseminen asetettiin etualalle. Lapset kärsivät sodasta, mutta he eivät kuitenkaan olleet syyllisiä vanhempiensa tekoihin. Siksi heitä olisi ollut väärin rangaista. Olemassa oleva lainsäädäntö ei kuitenkaan esimerkiksi edellyttänyt erillisten lastenkotien perustamista. Sodasta seurannut sotaorpojen huollon järjestämistarve johti kuitenkin siihen, että monille paikkakunnille perustettiin lastenkoteja, jonne sijoitettiin muitakin kuin punaisten soturien lapsia. Itsenäisyyden ajan ensimmäisiä vuosia voidaan perustellusti pitää lastenhuollon temavuosina.²⁹

26 Suomen sotaorvot, tilastollinen selonteko 1919, 384 – 391.

27 Kaarninen 1984, 1.

28 Satka 1994, 272 – 274.

29 Urponen 1994, 180.

Aineellisen avun jakaminen sotaorvoille ja heidän perheilleen alkoi heti toukokuussa 1918. Senaatti myönsi Kouluhallitukselle 200 000 markan määrärahan jaettavaksi sotaorpojen avustukseen kuntien, järjestöjen tai yksityisten henkilöiden kesken. Saman vuoden lokakuussa myönnettiin vielä suurempi määräraha. Myös Sosiaalhallitukselle myönnettiin puolen miljoonan markan määräraha sotaorpojen huoltoon. Määrärahojen jaossa kuvastui epävarmuus siitä, ettei tiedetty kenelle sotaorpojen huoltotyö kuului. Kuuluiko se Kouluhallituksen lastensuojeluosastolle vai vasta perustetulle Sosiaalhallituksen köyhäinhoidontarkastusosastolle? Asiassa päädyttiin loppujen lopuksi sen kuuluvan köyhäinhoidon alaisuuteen.³⁰

Tilanne monilla paikkakunnilla heti sodan päättymisen jälkeen keväällä 1918 oli kaoottinen. Tampere oli yksi pahiten vaurioituneista kaupungeista, olihan kaupunki ollut sodan suurimman taistelun näyttämönä. Tampereella oli paha puutetta elintarvikkeista, mistä näkyvänä osoituksena olivat kaduilla ruokaa pyytelevät lapset. Monien perheiden vaikeuksia lisäsivät häätötoimet, jotka kohdistuivat perheisiin, joiden huoltaja oli kuulunut punakaartiin. Häätöjä toimeenpanivat eräät teollisuuslaitokset ja kiihkomieliset talonomistajat. Häädettyjä perheitä varten Tampereen kaupunki rakensi myöhemmin väliaikaisiksi tarkoitettut talot Amuriin, jota kansa ryhtyi kutsumaan Punakyläksi.³¹ Kevään ja kesän kuluessa sotaorpojen määrä Tampereella kasvoi päivä päivältä. Huhtikuun 1918 loppuun mennessä tamperelaisia sotaorpoja oli noin 300. Toukokuun aikana heidän määrä kasvoi 60 sotaorvolla, kesäkuussa orpoja tuli lisää vielä 72 ja heinäkuussakin 49. Monet tamperelaiset perheenisät kuolivat erityisesti kesän aikana sotavankeudessa. Tamperelaisten sotaorpojen lukumäärä kohosi siis lähes viiteen sataan, 158 perheestä. Joukossa oli kaiken kaikkiaan 39 täysorpoa.³²

Tampereen köyhäinhoidon ensimmäinen konkreettinen toimenpide oli lastenkodin lisäosaston perustaminen heti toukokuussa 1918. Lisäksi yksityisiin lastenkoteihin otettiin sotaorpoja. Kesällä 1918 tamperelaiset eivät olleet kovin innostuneita avustamaan turvattomiksi jääneitä lapsia, johtuen osittain vallalla olevasta vihasta ja katkeruudesta, mutta myös yleisestä puutteesta. Aktiivisena osapuolena oli muun muassa Tampereen seurakunta,

30 Kaarninen 1990, 342 – 344.

31 Andelin 1979, 29.

32 Kaarninen 2008b, 228 – 230.

joka järjesti vankien ja omaisten juhlan elokuussa 1918. Vähitellen vuoden 1919 kuluessa myös yksityishenkilöt aktivoituivat avustamaan.³³

Jo ennen vuoden 1918 sotaa käytiin keskustelua joutilaisuuden negatiivisista vaikutuksista, mutta vasta sota kärjisti ongelman näkyviin, etenkin suurissa kaupungeissa. Pahinta joutilaisuutta edusti lasten ja nuorten oleskelu kadulla, jossa he saivat huonoja vaikutuksia ja ajautuivat helpommin pahoille teille.³⁴ Erityisesti Tampereen kaduilla oli paljon kuljeskelevia ja kerjääviä poikia, jotka eivät menneet kouluun. Tähän ongelmaan puuttui etenkin keväällä 1919 perustettu yksityisten hyväntekeväisyysjärjestöjen keskittymä, Tampereen Lastensuojelukeskus.³⁵

2.2. Sotaorpojen huollon järjestäminen ja toteuttaminen

Pian sodan jälkeen punaisten ja valkoisten puolella taistelleiden soturien lasten huolto eriytettiin toisistaan. Vuoden 1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea aloitti työnsä huhtikuussa 1918, mutta komiteanmietintö valmistui lopullisesti vasta vuoden 1919 puolella. Huoltokomitean puheenjohtajana toimi köyhäinhoidon ylitarkastaja Väinö Juusela. Komitea oli yksimielinen siitä, että kapinallisten lasten aineellinen huoltaminen tuli tapahtua kuntien köyhäinhoidon kautta. Valkoisten eli lainkuuliaisten kansalaisten lapsille ei voitu ajatella samanlaista menettelyä. Heinäkuun 19. päivänä 1918 asetettiin toinen komitea valtion taholta laatimaan ehdotusta sotainvalideille sekä sodassa kaatuneiden miesten leskille myönnettävästä eläkkeestä. Kaksi avustusjärjestelmää, köyhäinapu ja eläke, ylläpitivät kuilua näiden kahden sodassa kärsineen ryhmän välillä.³⁶ Tähän toiseen komiteanmietintöön palataan lyhyesti myöhemmin.

Huoltokomitea tuli siihen johtopäätökseen, että koti oli lapselle paras paikka kasvaa ja kehittyä eikä sotaorpoja tullut erottaa kodistaan kuin erityisissä tapauksissa.³⁷ Lasten hoitaminen kotona tuli sitä paitsi huomattavasti edullisemmaksi kuin lastenkotien

33 Kaarninen 2008b, 231 – 236.

34 Markkola 1994, 203.

35 Andelin 1979, 30.

36 Kaarninen 2009, 359 – 360.

37 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea, komiteanmietintö 1919, 9.

perustaminen ja ylläpito. Toisaalta lasten sijoittaminen kasvattivanhempien luokse oli suositeltavampaa kuin lastenkotiin laittaminen. Sijoituskodissa lapselle voitiin taata kodin omainen rakastava ympäristö, kunhan sijoitusvanhemmat olivat tarkoin ja huolella valittuja. Sijoituskoteja valvomaan tuli perustaa paikallisasiamiesverkosto.³⁸ Lapsen sijoittaminen osaksi aikaa vuodesta oli komiteanmietinnön mukaan myös suositeltavaa. Lasten kesätoimintaa oli järjestetty jo vuosisadan vaihteesta lähtien kansakoululapsille joko kesäsiirtoloiden tai kesänvieton muodossa maalla. Lasten vetelehtimistä koulujen ollessa suljettuina ei nähty hyvällä, ja pieniä töitä tehden lapset oppivat ruumiillisen työn merkityksen.³⁹

Lisäksi huoltokomitea kehotti kuntia perustamaan erillisen kasvatustalouden, vaikka turvattomien lasten huolto kuuluikin vielä köyhäinhoidon alaisuuteen. Kasvatustalouden tehtävinä oli komitean mukaan herättää, ohjata ja opettaa.⁴⁰ Kasvatustalouksien ohella kannatettiin myös vastaanottokotien⁴¹ perustamista, etenkin isoimpiin kaupunkeihin. Vastaanottokotiin voitiin ottaa turvaton lapsi siksi aikaa, kunnes hänelle löydettiin sopiva hoitopaikka.⁴² Tampereen Lastensuojelukeskus perusti komitean ehdottaman vastaanottokodin Läntiselle Puistokadulle, Aleksanterin vanhan kansakoulun tiloihin. Vastaanottokoti sisälsi kuusi huonetta ja keittiön. Vastaanottokoti avattiin huhtikuun alussa 1919 ja sinne kehoitettiin ilmoittautumaan kaikkien niiden lapsien, jotka tarvitsivat apua elämiseen.⁴³

Kansakunnan tulevaisuuden sekä lasten kuljeskelun ja kerjuun estämiseksi, oppivelvollisuuden tukeminen oli komitean mielestä tärkeää. Suomalainen kansakoulu saikin sodan jälkeen myös sopeuttavia ja sosiaalipoliittisia tehtäviä. Etenkin sivistyneistö tunsi pettymystä kansaan ja kansalaissodan tapahtumien ei haluttu toistuvan. Suurin osa kapinaan osallistuneista miehistä ja naisista ei ollut nimittäin komitean saamien tietojen mukaan suorittanut oppivelvollisuutta. Kansakoulun avulla koko kasvava sukupolvi saatiin yhtenäisen ja tasapuolisen kasvatustalouden piiriin. Oppivelvollisuuslaki tuli voimaan vuonna

38 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea, komiteanmietintö 1919, 19 – 20.

39 Helsingius 1907, 34 – 36.

40 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea, komiteanmietintö 1919, 13 – 14.

41 Vastaanottokodilla tarkoitettiin tässä yhteydessä paikkaa, jonne voitiin väliaikaisesti koota kaikista hädänalaisimmat lapset turvaan pois kadulta.

42 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea, komiteanmietintö 1919, 31.

43 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 17.2.1919,TKA.

1921.⁴⁴ Myöhemmin alettiin kiinnittää huomio myös ammattikoulutuksen merkitykseen, etteivät sotaorvot jääneet tyhjän päälle oppivelvollisuuden päätyttyä.⁴⁵

Koska suurin osa sotaorvoista oli keskittynyt tietyille alueille ja taloudellinen raskaus näillä alueilla kasvoi kohtuuttomaksi, kunnille ja yksityisille järjestöille annettiin mahdollisuus hakea valtionapua todellisten sotaorpojen huoltoa varten, esimerkiksi lastenkodin perustamiskustannuksiin ja ylläpitoon. Kustannuksista oli mahdollista saada valtionapua enintään 50 prosenttia.⁴⁶ Kunnat eivät kuitenkaan lähteneet hakemaan valtionapua kovin innokkaasti, sillä se merkitsi suurempaa kontrollia valtion taholta. Köyhäinapuna annettu sotaorpoavustus merkitsi, että avunsaajalla ei ollut oikeutta äänestää vaaleissa. Esimerkiksi Tampereen kaupunki haki valtionapua vasta vuonna 1920 ja muun muassa sosiaalidemokraatit pelkäsivät menettävänsä näin äänestäjiä.⁴⁷ Kaiken kaikkiaan valtionapua jaettiin vuotuisena määrärahana vuosina 1919 – 1935. Korkeimmillaan määräraha oli 1920 -luvun alussa, noin 7 - 8 miljoonaa markkaa vuodessa.⁴⁸

Sotaorpojen huollosta saatiin kaiken kaikkiaan lastensuojelutyön kannalta hyvää kokemusta myöhempiä aikoja varten.⁴⁹ Komitean suunnittelemat toimenpiteet eivät sinällään sisältäneet mitään uutta tai vallankumouksellista lastenhuollon alalla, sillä ehdotukset perustuivat vallitseviin toimintamuotoihin. Huoltokomitean tehtävä olikin enemmän suuntaviivojen vetämistä, toimintaan kannustamista ja sen tehostamista.⁵⁰ Erityisesti komitean jäsenet toivoivat yksityisiltä ihmisiltä lisää aktiivisuutta:

Komitea panee mitä suurimman painon sille uutteralle ja uhrautuvalla työlle, mitä yksityisestä aloitteesta tehdään vapaaehtoisuuden tietä kootuilla rahavaroilla turvattomien lasten hyväksi, ja tämä työ on saatava niin tehokkaaksi kuin mahdollista.⁵¹

Punaisten ja valkoisten sotaorpojen huoltojen eriydyttyä alkuvaiheessa, perustettiin komitea päättämään kaatuneiden valkoisten perheiden ja työkykynsä menettäneiden sotureiden eläkejärjestelmästä. Valkoisten soturien avustuskomitean mietintö valmistui jo vuoden 1918

44 Heinäjärvi 1997, 16.

45 Hytönen 1921, 424.

46 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea, komiteanmietintö 1919, 67 – 70.

47 Kaarninen 2009, 370.

48 Kaarninen 1984, 29.

49 Pulma 1987, 132.

50 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea, komiteanmietintö 1919, 48 – 49.

51 V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea, komiteanmietintö 1919, 16.

puolella. Sen mukaisesti annettiin huhtikuussa 1919 laki eläkkeistä vapaussodassa haavoittuneille tai sairastuneille sotureille sekä kaatuneiden ja sairauden johdosta kuolleiden soturien perheenjäsenille. Eläkkeen suuruus riippui siitä, oliko perheen huoltaja upseeri, aliupseeri vai miehistöön kuuluva. Eläkkeeseen olivat oikeutettuja niin sanotun laillisen armeijan joukoissa kokonaan tai osittain työkykynsä menettäneet, sekä kaatuneiden ja sodassa saatuun sairauteen tai vammaan kuolleiden perheet. Eläkkeen edellytyksenä oli päällystön antama todistus valkoiseen armeijaan tai johonkin suojeluskuntaan kuulumisesta 22.1. – 30.6.1918 välisenä aikana. Eläkkeeseen oikeutettujen valkoisten soturien lasten määrästä esitettiin vaihtelevia tietoja. Soturien avustuskomitean selvityksen mukaan orpoja oli 467. Sosiaalhallituksen tilasto-osaston mukaan valkoisia orpoja oli lähes tuplamäärä eli 997.⁵²

Viljo Hytönen totesi Sosiaalisessa aikakauskirjassa sotaorpojen huollon järjestyneen pääosin komitean ehdotusten mukaisesti. Sisällissodan sotaorvot olivat kaksinkertaistaneet alaikäisten köyhäinavun saajien määrän. Tosin pieni osa Suomen kunnista oli tähän mennessä hakenut valtionapua. Ennen sisällissotaa alaikäisten lasten laitoshoido Suomessa oli melko harvinaista, mutta sodan jälkeen perustettiin lisää kuntien ja yksityisten ylläpitämiä lastenkoteja. Kun vuonna 1917 lastenkoteja oli 19, vuonna 1920 niitä oli jo 183. Vaikka lastenkotien määrä kasvoi, vallitsevaksi huoltomuodoksi oli kuitenkin tullut perheessä tapahtuva avustaminen. Perhehoitoon laskettiin myös lapsen sijoittaminen kasvatuskotiin.⁵³ Alusta alkaen sotaorpojen huollossa keskityttiin aineellisen avun antamisen lisäksi myös kasvatuksellisiin toimenpiteisiin. Parin vuoden sisällä sisällissodan päättymisestä sotaorvot kävivät yleisesti kansakoulua ja uutena huolenaiheena oli, mitä oppivelvollisuuden päätyttyä tapahtui. Ammattiopetuksen järjestämistä sotaorvoille alettiin järjestää 1920 - luvulla.⁵⁴

Uutta köyhäinhuitolakia valmistellut komitea oli samoilla linjoilla vuoden 1918 komiteanmietinnön kanssa; kasvatusta oli tärkeintä lapselle annettavaa köyhäinhuoltoa, johon kuului kotihoidon tukeminen ja ennaltaehkäisevä toiminta. Kotiin annettavilla avustuksilla voitiin estää vakavamman hoidon tarpeen syntymistä tai lasten sijoittamista kalliimpiin

⁵² Kaarninen 2008b, 232.

⁵³ Hytönen 1920, 606 – 609.

⁵⁴ Hytönen 1921, 423 – 425.

laitoksiin.⁵⁵

Köyhäinavun saaminen nöyryytti avunsaajaa, siksi punalesket pyysivät apua ensin sukulaisilta ja naapureilta ennen kunnalliseen apuun turvautumista. Köyhäinapua piti anoa erikseen, sen saaja menetti äänioikeutensa ja koki usein leimautuvansa yhteisössä. Köyhäinapua seurasi myös lastentarkastajien valvonta ja ohjaus, mikä kohdistui sekä avustusten käyttöön että kotielämän laatuun. Sotaorpojen huoltoasiat siirrettiin vuonna 1922 Tampereella lastensuojelulautakunnalle. Näin ollen sotaorpoavustus ei ollut enää köyhäinapua vaan lastensuojelua. Tämä muutti sen, ettei avustusta seurannut enää äänioikeuden menetys. Avustus menetettiin tosin äidin mennessä uudelleen naimisiin. Köyhäinhoitoviranomaiset pyrkivät tukemaan uusia avioliittoja, sillä näin perheisiin saatiin elättäjä. Laillistamatonta yhdyselämää ei sen sijaan suvaittu.⁵⁶

Sotaorpokysymys nähtiin hyvin moninaisena senkin takia, että se oli syntynyt nimenomaan sisällissodan seurauksena. Sodan jälkeen nuorena itsenäisessä valtiossa oli aluksi vaikea löytää asioita, joissa oltiin yksimielisiä. Huoli turvattomista lapsista oli yksi ensimmäisistä yhteisistä kosketuspinnosta ja eheyttämistehtävistä.⁵⁷ Suomen lastensuojelunhistoriaa tutkineen Panu Pulman mukaan nuoren kansakunnan tulevaisuus hyvin epävarmassa maailmanpoliittisessa tilanteessa riippui pitkälti kansakunnan yhtenäisyydestä, sekä moraalisesta että fyysisestä elinvoimasta.⁵⁸

Lastensuojelun alalla vallitsi yksimielisyys siitä, että kuntien köyhäinhoitomenoja ei voida kasvattaa, joten ratkaisuna toimi puolivirallisten yhdistysten perustaminen. Kansalaisliikkeet nähtiin virallisen järjestelmän täydentäjinä ja niiden toiminnalle haluttiin jättää tilaa. Kansalaisliikkeitä vei eteenpäin aatteellisuus, sillä järjestöjen aktiivit eivät toimineet virkansa puolesta. Yhdistysten aktiivisia jäseniä motivoi sekä sisäinen innostus että inhimillisemmän yhteiskunnan ja paremman tulevaisuuden rakentaminen.⁵⁹ Toisaalta vilkkaan yksityisen hyväntekeväisyyden ansiosta mukaan tuli uudenlaisia toimintamuotoja, jotka sitten

55 Pulma 1987, 162.

56 Kaarninen 2009, 370 – 372.

57 E. T:nen 1922, 14.

58 Pulma 1987, 123.

59 Toikko 2005, 74.

myöhemmin tulivat osaksi myös kunnallista köyhäinhoitoa. Tässä voidaan nähdä yksityisten järjestöjen edelläkävijän rooli kunnalliseen toimintatapaan nähden. Kuntien toiminta oli lakiin perustuvaa, ja sen takia usein hidasta. Yksityisellä hyväntekeväisyydellä oli laajempi kenttä toimia.⁶⁰

Lapsuus nousi Pirjo Markkolan mukaan 1900 - luvun alussa tärkeäksi suomalaisen yhteiskunnan rakentamisen elementiksi. Markkola on tutkinut naisen ja lapsen roolia yhteiskunnassa. Huoli yhteiskunnan tulevaisuudesta pukeutui huoleksi kaikkein pienimmistä. Etenkin kotikasvatusta tukevia periaatteita kannatettiin perustetuissa yhdistyksissä. Tampereella muun muassa Tampereen Rouvasväenyhdistys perusti lasten työhuoneen ja Tampereen Naisyhdistys lastenseimen.⁶¹ Tampereen Lastenhoitoyhdistys, joka aloitti toimintansa vuonna 1907, nähtiin merkittävä uranuurtajana lastenhoidon alalla. Yhdistyksen toiminta paransi lasten asemaa ja vaikutti Tampereen kaupungin lastensuojelun kehittymiseen. Lastenhoitoyhdistyksellä oli kaupungissa lastentarhoja, lastenseimiä sekä maitopisaralaitoksia, joista viimeinen auttoi vähentämään kaupungin lapsikuolleisuutta oleellisesti.⁶² Vuoden 1918 sodan jälkeisessä tilanteessa yksityisistä hyväntekeväisyysjärjestöistä tuli entistä merkittävämpiä myös valtiovallan näkökulmasta. Vuoden 1918 sodan jälkeen kristilliset järjestöt perustivat paljon lastenkoteja sotaorvoille. Sosiaalhallitus kääntyi etenkin Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen puoleen sotaorpotyön tehostamisen vuoksi antamalla sille valtionapua. Pelkästään NNKY:llä oli Suomessa toistakymmentä orpokotia.⁶³

Yksityishenkilöiden kiinnostuksesta ja merkittävydestä lastensuojelun alalla kertoi näkemykseni mukaan se, että 1920 - luvun alussa perustettiin Suomeen kaksi valtakunnallista lastensuojelujärjestöä. Tarve lastensuojelutyön keskittämiseen koettiin suureksi. Järjestöt eivät suoranaisesti avustaneet pelkkiä sotaorpoja, mutta sotaorpojen lohduton tilanne sodan jälkeen, kiinnitti huomion lasten elinolosuhteisiin. Nämä järjestöt olivat Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Kotikasvatussyhdistys, joka tosin pian perustamisen jälkeen muutti

60 Pulma 1987, 76.

61 Markkola 1994, 197 – 198.

62 Andelin 1979, 21 – 25. Lastenseimi oli päiväkotia, mutta tarkoitettu pienemmille lapsille. Maitopisaralaitos antoi pientä maksua vastaan maitoa pienten lasten perheille. Laitos teki merkittävää työtä lasten imeväisyyskuolleisuuden vähentämiseksi.

63 Pulma 1987, 187.

nimensä Koteja kodittomille lapsille.⁶⁴

Oli täysin normaalia, että kunnat avustivat yksityisiä hyväntekeväisyysjärjestöjä mieluummin kuin ottivat itse toiminnan hoitoonsa.⁶⁵ Toisaalta vuosisadan vaihteen molemmin puolin lastensuojelutyö kehittyi valtavasti eikä kunnilla ollut täydellistä selvyttä siitä, mikä kaikki avustustyö heidän työkenttäänsä kuului. Tämä oli huomattavissa monessa 1900 - luvun alun kirjoituksessa. Lisäksi oli luonnollista, etteivät kunnat halunneet vaikeassa tilanteessa ottaa lisää tehtäviä hoitaakseen.

2.3. Sotaorpojen sijoittaminen Pohjanmaalle ja punaleskien kasvatuskyyky

Heti sodan jälkeen voittajat ja häviäjät vetäytyivät omiin leireihinsä. Etenkin sodan vakavasti runtelemilla alueilla elettiin suorastaan vihamielisessä ilmapiirissä. Epäluulo toista osapuolta kohtaan syöpyi syvälle ihmisten mieliin. Voittajien ja köyhäinhoidon viranomaisten suhtautuminen punaleskiin oli sodan päätyttyä kärjekästä, leimaavaa ja katkeruuden sävyttämää. Etenkin punaleskien kodinhoito ja lasten kasvatuskyyky kyseenalaistettiin.⁶⁶ Heti sodan jälkeen tapahtumat tulkittiin yleisesti johtuneen työväestön moraalisisesta kypsymättömyydestä. Tämän takia punaisten sotilaiden kotiolot sekä perheiden äitien kasvatuskyyky kyseenalaistettiin, ja sen valvontaan kiinnitettiin huomiota.⁶⁷

Kunnallisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattajassa Huoltajassa käytiin keskustelua sotaorpojen huollosta, heidän sijoittamisestaan kodin ulkopuolelle ja yksityisen hyväntekeväisyyden kasvavasta merkityksestä. Kirjoittelu oli kiivainta vuonna 1919, sillä lähes jokaisessa numerossa käsiteltiin sotaorpoja. Vuonna 1919 artikkelit olivat paatoksellisia ja ihmisten tunteisiin vetoavia. Kirjoituksista huokui tiettyjen kirjoittajien epäily punaleskien kyvystä kasvattaa lapsia sekä halu sijoittaa sotaorpoja kodin ulkopuolelle. Etenkin punaleskien siveellisyyttä epäiltiin. Lapset tuli saada autetuiksi pois sellaisista kodeista, missä heihin vaikututettiin turmelevasti tai äiti oli siveellisesti ala-

64 Kaarninen 1990, 352.

65 Pulma 1987, 89.

66 Satka 1994, 272.

67 Pulma 1987, 126.

arvoinen. Useat kirjoitukset kehottivat yksityisiä ihmisiä lähtemään mukaan sotaorpojen avustustyöhön, ja lehdessä julkaistiin myös paljon ilmoituksia yksityisten ihmisten tekemistä lahjoituksista sotaorpojen hyväksi. Huoltajan artikkeleiden perusteella pystyi hyvin päättelemään sen, että sotaorpojen asia oli valtakunnallisesti tärkeä ja päiväjärjestyksessä yksi ensimmäisistä.⁶⁸

Sotaorpojen huoltoon liittyi lasten sijoittaminen Pohjanmaalle. Sosiaalhallitus suositteli punaorpojen lähettämistä Pohjanmaalle, ja esimerkiksi Tampereella kunnan Köyhäinhoitohallitus pyrki noudattamaan tätä kehotusta. Sijoittaminen oli taloudellisesti edullisin vaihtoehto. Sijaiskoteja etsittiin kiertokirjeiden ja Huoltajan avulla ja niitä olikin tarjolla enemmän kuin sijoitettavia lapsia. Tätä varten Sosiaalhallitus loi paikallisasiamiesverkoston, jonka tehtävä oli etsiä kotikunnistaan sopivia sijaiskoteja.⁶⁹ Näin kuvasi sotaorpojen sijoittamista vuonna 1919 Väinö Juusela:

*Sotaorpoja jotka ovat siveellisen kasvatuksen puutteessa, ei voida uskoa mihin kotiin tahansa. Heitä olisi siirrettävä vähemmän kärsineisiin kuntiin. Siten myöskin jakautuisi liika-asutus tehdasseuduista takaisin maaseudun henkisesti terveempään ilmaperiin... Toivotaan saavan noin 2000 lasta sijoitetuksi.*⁷⁰

Punaorvoille löytyi nopeassa tahdissa lähes 1600 sijoituskotia, mutta heitä sijoitettiin loppujen lopuksi paljon vähemmän. Noin kuusi sataa sotaorpoa oli sijoitettu vuoteen 1920 mennessä kotikuntansa ulkopuolelle.⁷¹ Punalesket olivat haluttomia lähettämään lapsiaan Pohjanmaalle ja etenkin eduskunnassa vasemmisto oli myös tätä vastaan. Sosiaalhallituksen sotaorpohuollon tarkastaja puhui lyhytnäköisestä äidinrakkaudesta, sillä äidit eivät ymmärtäneet lastensa parasta. Kaarnisen mukaan voidaan olettaa, että tamperelaisista punaorvoista olivat sijaiskodeissa sellaiset lapset, joiden äiti suostui luovuttamaan yhden tai useamman lapsistaan. On mahdollista, että erityisesti monilapsisille perheille, sijaiskoti oli ainoa Köyhäinhoitohallituksen tarjoama avustusmuoto.⁷² Tampereella äidit vetosivat jopa kaupunginvaltuustoon estääkseen Köyhäinhoitohallitusta lähettämästä lapsia Pohjanmaalle.⁷³

Pohjanmaa oli alueena kärsinyt vähiten sodassa, ja se oli lisäksi vahvaa ja vakaata

⁶⁸ Huoltaja vuoden 1919 numerot.

⁶⁹ Kaarninen 1984, 23.

⁷⁰ Juusela 1919, 26 – 27.

⁷¹ Kaarninen 2009, 367.

⁷² Kaarninen 1984, 23 – 25.

⁷³ Pulma 1987, 132.

maanviljelysseutua. Pohjanmaan koettiin olevan otollinen paikka kasvattaa punaorvot isänmaallisuuteen ja jumalanpelkoon. Heti sisällissodan jälkeen todettiin, ettei haluttu punaisten lasten katkeroituvan ja nousevan uudelleen kapinaan. Tärkeintä oli tehdä punaorvoista kunnan kansalaisia.⁷⁴ Myös Vilska totesi Pohjanmaan hyväksi lasten sijoituspaikaksi:

*Työ on tehnyt heistä (Pohjanmaan maanviljelijöistä) terveitä ja voimakkaita sekä ruumiiltaan että sielultaan. Tämä tuli esiin ennen kaikkea äskeisessä vapaussodassa, kun taas kapinalliset punakaartilaiset osoittautuivat heikoiksi ja joutuivat tappiolle. Monet heistä olivat ehkä lapsuudestaan asti vetelehtineet joutilaina ja vihanneet ruumiillista työtä.*⁷⁵

Huoltaja -lehdessä vedottiin suoraan yksityisiin ihmisiin, jotta he avaisivat ovensa syyttömille sotaorvoille. Bruno Sarlinin, sosiaalihallituksen jäsenen, mukaan eniten kasvatuskoteja tarjottiin Etelä-Pohjanmaalta. Pohjanmaalaiset olivat hänen mukaansa niitä, jotka ensimmäisinä nousivat kukistamaan kapinaa ja taas ensimmäisinä sisällissodan haavoja parantamaan.⁷⁶

Huoltaja toimi tässäkin asiassa tärkeässä roolissa, sillä Sosiaalhallitus pyrki lehden välityksellä antamaan sijoittamisesta ja sijoituskodeista myönteisen kuvan. Huoltajassa julkaistiin muun muassa sijoitettujen lasten lähettämiä kirjeitä ja sijoituskoteihin tehtyjä tarkastusmatkojen kuvauksia. Annettiin ymmärtää, että olot Pohjanmaalla olivat hyvät ja lapset viihtyivät.⁷⁷ Tulee kuitenkin muistaa, että Huoltajassa julkaistut punaorpojen kirjeet olivat vain otteita ja huolella valittuja. Todennäköisesti punaorpoja pidettiin sekä hyvissä että huonoissa kodeissa. Tullessa 1920 - luvulle köyhäinhoitoviranomaisten suhtautuminen punaorpoihin ja perheisiin muuttui. Painopiste siirtyi omassa kodissa tapahtuvan hoidon tukemiseen ja kuntia kehoitettiin antamaan riittäviä avustuksia äideille.⁷⁸ Kiinnostavan huomion teki Huoltajan artikkeleita tutkinut Kaarina Jousimaa:

*Vuonna 1919 lapsia ei kuljetettu Suomen rajojen yli, eikä silloin käyty paljoakaan keskustelua siirtojen oikeutuksesta ja vaikutuksista, kuten talvi- ja jatkosodan aikana ja sen jälkeen. Kansalaissodan jälkeistä siirtoa on myöhemmin arvosteltu, koska on nähty siinä halu erottaa orpolapset ”punaisista” äideistään. Toisaalta monin paikoin Etelä-Suomea olot olivat niin kurjat, että huomattava osa lapsista olisi ilman siirtoa ilmeisesti menehtynyt nälkään ja hoidon puutteeseen.*⁷⁹

74 V. 1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitea 1919, 65.

75 Vilska 1918, 31.

76 Sarlin 1919, 88.

77 Esimerkiksi artikkelit Huoltajassa 7/1919 ja 12/1919.

78 Kaarninen 1984, 26 – 31.

79 Jousimaa 1987, 68.

Vaikka sisällissodan sotaorpojen sijoittaminen pois kodistaan tapahtui pienemmässä mittakaavassa, se ei julkisuudessa koskaan ole noussut siihen mittakaavaan kuin talvi- ja jatkosodan sotalasten siirrot Ruotsiin. Toisaalta kuten Kaarninen totesi tuoreessa artikkelissaan; lasten siirrot sisällissodan jälkeen eivät olleet mikään uusi keksintö, vaan lasten kohtalo yleisemminkin ensimmäisessä maailmansodassa. Sodan aikana ja sen jälkeen siirrettiin esimerkiksi noin puoli miljoonaa lasta Saksasta ja Itävallasta sodassa vähemmin kärsineille alueille.⁸⁰

Vuoden 1919 jälkeen kirjoitukset Huoltajassa sotaorvoista vähenivät vuosi vuodelta. Vuosien kuluessa kirjoitusten sävy muuttui punaorpoja kohtaan suotuisammaksi. Myös Huoltajassa todettiin, että sotaorvon paras paikka oli oma koti, ja että oli kaikkien yhteinen asia auttaa punaorpojen kasvua aikuisiksi. Alettiin puhua kansan eheyttämisestä ja todettiin, että sotaorpojen huolto oli niitä harvoja kosketuspintoja, joista eheyttäminen voi lähteä liikkeelle. Vuonna 1923 Huoltajassa esitettiin jopa väite, että punaorpojen huolto meni liian pitkälle, ja että heitä avustettiin paremmin kuin muita turvattomia lapsia. Eduskunnassa taas vasemmisto esitti, että kaikki sotaorvot asetettaisiin samaan asemaan, mutta tähän eivät muut eduskuntaryhmät suostuneet. Vasemmiston lehdissä väitettiin, että toisen sotaorvoryhmän hyväksi valtio eivätkä kunnat uhraa mitään.⁸¹ Tämä kaikki oli ristiriitaista. Etenkin Työläisnaisasialiike taisteli sekä sotaorpojen huollon yhdenmukaistamisen puolesta läpi 1920 - luvun. Todellisuudessa valkoisten perheiden saamaan eläkettä ja punaorpojen köyhäinhoitoavustuksia ei voitu kuitenkaan verrata keskenään.⁸²

3. TAMPEREEN LASTENSUOJELUKESKUS 1919 – 1922

3.1. Lastensuojelukeskuksen perustaminen yhteiskunnalliseen tarpeeseen

Vuoden 1918 sodan elintarvikepuutteen takia Tampereen kaduilla liikkui paljon ruokaa pyyteleviä lapsia ja perheet kärsivät suoranaista puutteesta. Ongelmat kohdistuivat etenkin

⁸⁰ Kaarninen 2009, 366.

⁸¹ E. T:nen 1923, 165 – 168.

⁸² Pulma 1987, 133.

niihin perheisiin, joiden huoltaja oli kuulunut punakaartiin. Lapsia ja heidän perheitään auttamaan perustettiin Tampereen Lastensuojelukeskus 17. päivänä helmikuuta vuonna 1919. Perustamiskokouksessa todettiin muun muassa kaupungin köyhäinhoitolaitoksen, kasvatustalouden sekä poliisilaitoksen riittämättömyys ratkaista sotaorpoja ja heidän perheitään kohdanneita vaikeuksia, joten yksityisten hyväntekeväisyysjärjestöjen oli kokouksessa mukana olleiden mukaan aika kerääntyä yhteen.⁸³

Perustamiskokouksessa päätettiin laittaa pikimmiten alulle Tampereen Lastensuojelukeskus, Helsingin esimerkin mukaisesti. Tarkoituksena oli saada keskitettyä kaikki Tampereen lastenhuollon alalla toimivat järjestöt yhteistoimintaan. Lastenhuoltotyö oli kaupungissa hajanaista ja vailla yhtenäistä johtoa. Myöhemmin tarkoituksena oli laatia Lastensuojelukeskuksen tehtävät ja ohjesääntö.⁸⁴ Tampereen Lastensuojelukeskuksen tarkoitus oli perustajien mukaan antaa tarmokkaasti ja nopeasti apua avun tarpeessa oleville lapsille ja perheille. Lisäksi tarkoitus oli yhdistää paikkakunnalla olevat eri lastensuojelutyötä harrastavat järjestöt toimimaan yhdessä sekä kehittää ja auttaa yksityistä toimintaa tällä alalla, muiden toimintaa kuitenkin rajoittamatta.⁸⁵ Tampereen kaupungin valtuustolle lähettämässä kirjeessä todettiin perustettavan Lastensuojelun keskusjärjestön tehtäviksi muun muassa käytännön lastenhuolto; ilmoitusten ja kyselyjen vastaanotto, apua tarvitsevien lasten huoltoon otto ja avustaminen joko tukemalla lapsen kotikasvatusta tai siirtämällä hänet uusiin oloihin. Lisäksi voitiin tarjota muille yksityisille järjestöille alaan kuuluvaa avustusta ja asiantuntija - apua.⁸⁶

Lastensuojelukeskuksen nimi oli aluksi Lastenhuoltokeskus. Muita nimiehdotuksia olivat muun muassa Lastensuojelukeskus ja Lasten huoltotoimisto. Nimi muutettiin Lastensuojelukeskukseksi huhtikuussa, juuri ennen vastaanottokodin avautumista. Lastensuojelukeskuksen nimi muutettiin Kouluhallituksen Lastensuojeluosaston päällikön kehotuksesta, sillä tätä virallista nimitystä käytettiin muihin kaupunkeihin perustetuista järjestöjen yhteenliittymistä.⁸⁷

Perustamiskokouksessa asetettiin Lastensuojelukeskuksen yhdeksänhenkinen toimikunta.

83 Andelin 1979, 29 – 30.

84 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 17.2.1919, TKA.

85 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919, liite Ohjesääntö, TKA.

86 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 17.2.1919 liite Kirje valtuustolle, TKA.

87 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 7.4.1919, TKA.

Toimikunnan jäsenistä varatuomari Axel Tammelander järjesti perustamiskokouksen. Hän toimi jatkossakin toimikunnan kokousten puheenjohtajana. Aluksi Lastensuojelukeskuksen johtajaksi pyydettiin opettaja Matti Rajamaata, mutta hän ei pystynyt ottamaan toimea vastaan. Syytä tähän ei ole arkistolähteissä mainittu. Neiti Maria Geitel toimi sitten lähes koko ajan Lastensuojelukeskuksen johtajana sekä toimikunnan kokouksissa sihteerinä. Pankinjohtaja Väinö Sipi valittiin rahastonhoitajaksi.⁸⁸ Nämä kolme henkilöä toimivat aktiivisesti Lastensuojelukeskuksen asialla. Loppujen lopuksi kokouksissa ei ensimmäisen vuoden aikana käynyt säännöllisesti kuin yllämainitut henkilöt ja tästä syystä seuraavana vuonna toimikuntaan valittiinkin uusia jäseniä. Näistä etenkin tohtorinna Edin Eklund toimi aktiivisesti Lastensuojelukeskuksen hyväksi.⁸⁹ Johtaja neiti Geitel irtisanoutui myöhemmin hetkeksi tehtävistään vuoden 1921 lopulla ja hänen tilalle valittiin Katri Pelkonen. Geitel kuitenkin tuli takaisin vuoden 1922 alusta ja pyöritti Lastensuojelukeskuksen toimintaa sen päättymiseen saakka.⁹⁰

Lastensuojelukeskus ei ollut täysin hyväntekeväisyyteen perustuva yhteenliittymä, sillä palkkatyötä siinä teki keskuksen johtaja, kanslia-apulainen sekä kodeissakävijä. Muiden työ keskuksen hyväksi oli vapaaehtoistyötä. Työntekijöitä haettiin lehti - ilmoituksilla. Aluksi toimintaan tarvittiin kaksi kodeissakävijää, sillä vastaanottokodin avauduttua apua tarvitsevia ilmoitautui paljon. Kanslisti - apulaiset ja kodeissakävijät vaihtuivat keskuksen toiminnassa oloaikana moneen otteeseen. Esimerkiksi eräs kanslia - apulainen vaihdettiin hänen nuoruutensa ja kokemattomuutensa vuoksi eikä hän näin kyennyt hoitamaan hänelle osoitettuja tehtäviä⁹¹. Muuten Lastensuojelukeskuksen työntekijät vaihtuivat lähinnä luonnollisista syistä kuten opiskelujen tai toisen työpaikan takia.⁹²

Saadakseen pian selkoa lasten kotiooloista, oli Lastensuojelukeskuksessa ensimmäisen kuukauden aikana kaksi kodeissakävijää, sittemmin vain yksi. Niin pian kun lapsi ennen tuntemattomasta perheestä oli ilmoittautunut keskukselle, oli kodeissakävijän tehtävänä käydä ottamassa selkoa lapsen kotiooloista. Ennen kotikäyntiä päätöstä avunannosta ei tehty. Kodeissakäyntejä tehtiin vuoden 1919 aikana 470, useissa kodeissa käytiin tarpeen vaatiessa

88 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

89 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 8.3.19120, TKA.

90 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1922, TKA.

91 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 21.1.1919, TKA.

92 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919, TKA.

jopa 3 - 4 kertaa.⁹³ Vuonna 1920 kotikäyntejä oli 188 kappaletta ja vuoden 1921 aikana vastaava määrä oli 106. Määrä pieneni koska uusien avuntarpeessa olevien perheiden määrä väheni.⁹⁴

Heti toiminnan alussa Lastensuojelukeskukseen liittyivät paikallinen NNKY, Tampereen Naisyhdistys, Naisliitto, Svenska kvinnorförbundet, Kaupunkilähetys, Valkonauha, Rouvasväenyhdistys ja Marttayhdistys. Ilman heidän liittymistä mukaan toimintaan ei Lastensuojelukeskuksen toiminnalla olisi ollut edellytyksiä. Nämä järjestöt muun muassa pitivät yllä Lastensuojelukeskuksen vastaanottokotia.⁹⁵ Järjestöt olivat pitäneet yhtä toistensa kanssa jo 1800 - luvun lopulta lähtien ja Lastensuojelukeskus tiivisti heidän yhteistyötään edelleen. Yhteistyö järjestöjen kesken oli välttämätöntä, jotta pienistä varoista saatiin jotain konkreettista aikaiseksi. Esimerkiksi järjestöjen yhteydet Työväenyhdistyksen Naisosastoon olivat hyvät aina 1900 - luvun alun äänioikeustaisteluun saakka ja naiset kävivät toistensa kokouksissakin.⁹⁶

Hyväntekeväisyystyön yhtenä motiivina oli naisten halua päästä osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja lastenhuollon alalla siinä nähtiin hyvä rako. Pontimena auttamishalulle oli lisääntynyt ja näkyvä köyhyys sekä toisaalta sivistyneistön kansallinen ja sosiaalinen herääminen 1800 - luvun lopulta lähtien. Aktiivisimpia olivat aluksi säätyläis - ja porvaristopiirit, työväestö itse tuli toimintaan mukaan myöhemmin. Hyväntekeväisyyteen liittyi aineellisen avun ohella kasvatustavoite. Ylempien sosiaaliryhmien arvot pyrittiin siirtämään myös köyhään kansaan.⁹⁷ Lastensuojelukeskukseen palkatut työntekijät eivät itse kuuluneet työväestöön, vaan he kuuluivat pääosin keskiluokkaan ja olivat koulutettuja ihmisiä. Keskuksen toiminnassa mukana olleiden henkilöiden ammatit olivat muun muassa opettaja, pankinjohtaja, tuomari tai sitten naisista oli käytetty esimerkiksi tittelä tohtorin rouva. Joukkoon mahtui myös nuoria naispuolisia ylioppilaita.⁹⁸

Tampereella yksityinen hyväntekeväisyys organisoitui vasta lähes vuotta myöhemmin kuin

93 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

94 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomukset 1920 – 1921, TKA.

95 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

96 Oksiala 1997, 61.

97 Jaakkola 1991, 22.

98 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919, TKA.

muissa isoissa kaupungeissa. Sisällissota päättyi edellisen vuoden toukokuussa, josta ehti kulua aikaa noin yhdeksän kuukautta ennen Lastensuojelukeskuksen perustamista. Oli ymmärrettävää, ettei heti sodan jälkeen pystytty organisoitumaan yhdessä. Lienee todennäköistä, että vasta seuraava talvi toi esiin ongelmien laajan mittakaavan. Talvella vähissä ja huonoissa vaatteissa kaduilla kerjäävät lapset kiinnittivät enemmän huomiota kuin kesäpäivinä. Heidän piti olla koulussa eikä kaduilla. Johtuiko tämä, siitä että Tampere oli kärsinyt niin paljon aineellisia tappioita sodassa ja jälleenrakentaminen vei kaiken ajan. Ei yksinkertaisesti pystytty organisoitumaan aiemmin. Toisaalta kuten tutkimuskirjallisuudessa aiemmin todettiin, yksityinen apu alkoi organisoitua vasta kun suurin vihantunne toista osapuolta kohtaan oli laantunut.

Vuonna 1919 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan kokouksissa kävi vain tietyt ihmiset, paikalla oli kerrallaan noin 4 - 5 henkeä. Vaikka keskuksen oli liittynyt lukuisia naisjärjestöjä, he eivät edustaneet näissä kokouksissa. Tätä pidin mielenkiintoisena näkökulmana koko keskuksen toiminnan pyörittämisessä. Naisjärjestöt pitivät omia kokouksiaan. Oliko niin, että järjestöt liittyivät Lastensuojelukeskukseen vain nimellisesti ilman, että he ottivat osaa sen toimintaan millään tavalla? Toisaalta arkistolähteiden perusteella Lastensuojelukeskus ja mukana olleet järjestöt pitivät yhteyttä kirjeiden välityksellä. Ensimmäisen toimintavuoden kokouksia leimasi tietynlainen epäselvyys siitä, mikä oli Lastensuojelukeskuksen rooli ja tarkoitus, ja mitkä asiat kuuluivat keskukselle. Kokouksia vuonna 1919 oli 15 kappaletta.⁹⁹

Vuonna 1920 Lastensuojelukeskuksen toiminta normalisoitui ja jäsenyksi enemmän. Lisäksi toimikunnan jäsenille alkoi olla yhä selvempää, mihin toimintaan lähdetään mukaan ja mikä ei kuulu toiminnan piiriin. Pääsääntöisinä tehtävinä olivat sotaorpojen avustaminen ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden vähävaraisten lasten ja perheiden tukeminen. Edellisvuoden suurin ongelma eli lasten saaminen kouluun ja pois kaduilta kerjäämästä, ei enää ollut pääongelmana. Tämä oli saatu kuriin hyvin, vaikka ilmoituksia kerjuusta tuli edelleen muutamia. Isommille lapsille pyrittiin järjestämään myös työpaikkoja koulun päätyttyä, etteivät he jääneet tyhjän päälle. Kokouksia vuonna 1920 pidettiin 9 kertaa. Tärkeäksi koettiin erityisesti toiminnan tunnetuksi tekeminen laajemmissa piireissä. Tähän

⁹⁹ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919, TKA.

pyrittiin muun muassa järjestämällä kaikille avoin kokous, lähettämällä eri tahoille kiertokirjeitä sekä ilmoittamalla lehdessä Lastensuojelukeskuksen toiminnasta.¹⁰⁰ Vuonna 1921 kokouksia oli enemmän, 12 kertaa. Kokousten määrä kasvoi kenties siksi, että Lastensuojelukeskuksen toiminnan jatkuminen oli jatkuvasti vaakalaudalla, ja tästä oli pakko kokoontua keskustelemaan yhdessä. Kokousten aiheet käsittelivät paljon juuri tätä aihetta ja Lastensuojelukeskuksen roolia tulevaisuudessa.¹⁰¹

Toimikunnan kokouspöytäkirjojen perusteella monet suunnitelmat ja yritykset yhteistyöhön kaatuivat. Se, mitä edellisessä kokouksessa sovittiin, saattoi peruuntua seuraavassa kokouksessa. Suunnitelmat kaatuivat lähinnä rahan - ja/tai ajanpuutteeseen. Toisaalta toimikunnan, kuten yleensä kokousten pöytäkirjat, olivat sävyltään asiallisia ja yksiselitteisiä. Pöytäkirjoissa mainittiin toki, että keskusteluja eri aiheista käytiin, mutta eri näkökulmia oli harvoin kirjattu itse pöytäkirjaan. Keskusteluja esimerkiksi liittymisestä vasta perustettuun Mannerheimin Lastensuojeluliittoon käytiin. Tässä yhteydessä todettiin myös, että Lastensuojelukeskus perustettiin vain väliaikaiseksi, eikä se hakeudu laillistetuksi yhdistykseksi. Lastensuojelukeskus ei missään vaiheessa liittynyt kyseiseen liittoon.¹⁰²

Tampereen ohella Lastensuojelukeskukset perustettiin myös Helsinkiin, Turkuun ja Viipuriin. Helsinki toimi kaikille perustetuille keskuksille esimerkkinä. Viipurissa yhteistoiminta eri yhdistysten kesken alkoi vuonna 1919, ja se johti Viipurin seudun Huoltokeskuksen perustamiseen. Muilla paikkakunnilla toiminta tunnettiin Lastensuojelukeskuksen nimellä.¹⁰³

Vaikka Tampereen Lastensuojelukeskus teki osittain päällekkäistä lastenhuoltotyötä köyhäinhoitohallituksen kanssa, toimi heidän yhteistyönsä Lastensuojelukeskuksen arkistolähteiden perusteella hyvin. Mitään negatiiviseen viittaavaa ei kunnallisesta puolesta lausuttu kokouspöytäkirjoissa, toisaalta ei voida tietää mitä keskusteluja pöytäkirjojen ulkopuolella käytiin. Viranomaiset koettiin sitä vastoin ystävällisiksi ja auttavaisiksi. Muun muassa tilojen suhteen Tampereen kaupunki toimi esimerkillisesti, sillä sitä kautta

100 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1920, TKA.

101 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1921, TKA.

102 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.11.1920, TKA.

103 Piirainen 1974, 85 – 86.

luovutettiin ilmainen huoneisto Lastensuojelukeskuksen käyttöön.¹⁰⁴

Sotaorpojen huoltotyö nähtiin yhteisenä asiana ja yksityisen puolen aktiivisuus koettiin kaupungin puolelta hyvänä asiana. Lastensuojelukeskuksen avustettavat lapset olivat pääosin samoja kuin köyhäinhoitohallituksen avustamat. Perheet hakivat apua mahdollisimman monesta eri paikasta. Yhteistyötä koulujen ja lastentarhojen kanssa tehtiin myös alusta lähtien. Lastensuojelukeskus toimitti kadulla kuljeksivia lapsia kouluihin kesken lukukauden. Tähän opettajat suhtautuivat arkistolähteiden mukaan ymmärryksellä.¹⁰⁵

3.2. Lastensuojelukeskuksen eri toimintamuodot

Lastensuojelukeskuksen toimikunta päätti heti ensitöikseen vuonna 1919 avata toimiston, jonka yhteyteen järjestettiin vastaanottokoti. Toimisto oli auki aamusta iltaan, ja sieltä oli tarkoitus johtaa vapaaehtoista huoltotyötä tällä alalla. Vastaanottokodin tarkoituksena oli antaa ensiapua apua tarvitseville, kunnes oli ehditty ottaa selko heidän kotioloistaan ja voitiin ryhtyä toimenpiteisiin.¹⁰⁶ Sopivat tilat toimistolle ja vastaanottokodille löydettiin vanhasta kansakoulusta, Läntiseltä Puistokadulta. Vastaanottokodin suorassa läheisyydessä sijaitsi Aleksanterin koulu, jossa monet avustettavat lapset olivat koulussa. Huoneisto käsitti kuusi huonetta ja 2 pientä keittiötä. Yhteen huoneeseen tuli kanslia, loput huoneet jäivät vastaanottokodin käyttöön. Elokuussa 1919 kanslia sai käytettäväkseen pienen piharakennuksen, jolloin vastaanottokodille jäi kaikki 6 huonetta.¹⁰⁷

Vastaanottokodin kanslia oli auki arkisin 9 - 13 ja 16 - 17. Aukioloajat olivat räätälöity perheille mahdollisimman mieleisiksi. Ruuhkaa vastaanottokotiin tuli etenkin lounasaikaan, jolloin moni vanhempi saapui kansliaan asioitaan toimittamaan. Aukioloa venytettiin myös ilta - ajalle, millä haluttiin antaa perheen huoltajalle mahdollisuus tulla kansliaan myös töiden jälkeen.¹⁰⁸ Esimerkki Tampereen NNKY hoiti ja ylläpiti muiden mukana olevien järjestöjen kanssa vastaanottokotia. Kukin järjestö valvoi paikan päällä toimintaa tietyinä päivinä,

¹⁰⁴ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919 ja 1920, TKA.

¹⁰⁵ Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 - 31.12.1919, TKA.

¹⁰⁶ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 17.2.1919, TKA.

¹⁰⁷ Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 - 31.12.1919, TKA.

¹⁰⁸ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 21.1.1919, TKA.

sunnuntait olivat varattu NNKY:lle.¹⁰⁹

Vastaanottokodin avattua ovensa sinne haki heti suuri määrä lapsia ja oli selvää, etteivät kaikki lapset mahdu oleskelemaan vastaanottokodin kuuteen huoneeseen. Vastaanottokotiin otettiin täten vain kaikkein eniten aineellisen ja siveellisen avun tarpeessa olevat lapset. Tässä kodeissakävijän rooli oli tärkeä, sillä kaikkien avunpiiriin pyrkivien lasten kotiolot pyrittiin selvittämään.¹¹⁰ Avustettavien lasten kotiooloja ja niiden tarkastusta olen selvittänyt enemmän luvussa 4.

Vastaanottokoti muuttui vuonna 1920 päiväkodiksi, sillä suurin osa lapsista oli saatu käymään koulua. Tampereen kaupunki perusti lisäksi oman vastaanottokotinsa lapsille, jotka eivät voineet jäädä kotioloihin. Päiväkoti koettiin tärkeäksi välineeksi perheen huoltajan taakan helpottamisessa. Suurin osa leskistä kävi töissä ja lapset saivat olla koulun jälkeen päiväkodissa. Päiväkoti oli maksullinen, noin 1mk/pvä, ja sen maksoivat lapsen huoltaja tai lapsen puolesta kaupungin Köyhäinhuoltohallitus. Päiväkoti toimi monelle lapselle köyhäinhuollon välineenä, lisäksi tämä kuvasti myös Lastensuojelukeskuksen ja Köyhäinhuoltohallituksen välistä yhteistyötä lastenhuollossa.¹¹¹

Lapset saivat Lastensuojelukeskuksen päiväkodissa lämpimän aterian, apua läksyjen teossa sekä leikkiseuraa toisista lapsista. Näin lasten vanhemmat saattoivat olla hyvillä mielin ansaitsemassa perheelle elantoa. Päiväkoti oli koko ajan täynnä, jopa liian täynnä. Esimerkiksi keväällä 1920 päiväkodissa oli yhteensä enintään 148 lasta. Päiväkodin kuutta käytettävää huonetta ajatellen määrä oli jo liian suuri. Päiväkoti oli jaettu kahteen eri osastoon, pienempien 4 - 7 - vuotiaiden ja isompien 7 - 14 - vuotiaiden osastoihin. Pienemmät lapset olivat lastentarhaiässä ja isommat koulua käyviä. Isommille lapsille pyrittiin lisäksi keksimään järkevää tekemistä koulun jälkeen, kuten pientä työntekoa. Tarkoituksena oli opettaa lapsille rakkautta ja innostusta työntekoon ajan ihanteiden mukaisesti. Monet kurittomat pojatkin innostuivat arkistolähteiden mukaan puutoista niin paljon, että käyttivät siihen myös muun vapaa - aikansa.¹¹² Lastensuojelukeskuksen päiväkotitoimintaa voidaan verrata nykypäivän koululaisille järjestettävään iltapäiväkerhoon.

109 Heinäjärvi 1997, 81.

110 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

111 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

112 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

Tutkimuskirjallisuuden perusteella 1900 - luvun alussa alettiin ymmärtää ja hyväksyä äidin vaikeuksia sovittaa yhteen työelämä ja lastenhoito. Tulkintani mukaan koska äitien oli pakko käydä töissä, heiltä ei enää vaadittu pelkkää kotona olemista ja lasten hoitamista. Erityisen ymmärrettävää tämä oli niiden perheiden kohdalla, joissa isä oli kuollut.

Lasten saaminen kouluun ja kerjuun estäminen olivat Lastensuojelukeskuksen päätehtäviä sitä perustettaessa, juuri tästä syystä eri järjestöt kokoontuivat yhteen perustamaan keskusta. Lasten koulunkäynti laitettiin vastaanottokotiin/päiväkotiin pääsemisen ehdoksi, vaikka oppivelvollisuus ei ollut vielä voimassa. Avustettavien lasten tuli käydä joko koulua tai vastaavasti lastentarhaa. Muutamit vanhemmat lapset eivät käyneet koulua, mutta he pystyivät jo käymään töissä, mikäli töitä vaan oli tarjolla.¹¹³ Vuoden 1920 aikana kerjääviä lapsia oli Tampereen kaupungin kaduilla vähemmän, olot normalisoituivat pikkuhiljaa sisällissodan jälkeen. Tilannetta helpotti muun muassa Pirkkalan lastensuojelulautakunnan avaama päiväkotitammela, mistä seurasi esikaupungin lasten häviäminen kaduilta. Lastensuojelukeskus koki suurinta huolta juuri esikaupunkien lapsista, sillä esikaupungeissa asui kaikkein köyhimpiä ja monilapsisia perheitä. Vanhempien ollessa töissä ja ilman minkäänlaista valvontaa, lapset lähtivät helposti kerjäämään keskikaupungin kaduille.¹¹⁴

Vastaanottokodin/Päiväkodin ohella Tampereen Lastensuojelukeskuksella oli myös muuta toimintaa. Organisoimista vaati etenkin kesäsiirtolatoiminta ja lasten lähettäminen kesäksi maalle tai jopa pidemmäksi ajaksi. Tätä kesäsiirtolatoimintaa maalle selvitän luvussa 5 tarkemmin. Kesäsiirtolatoiminta lähti käyntiin heti kesällä 1919. Lastensuojelukeskuksella oli kaksi siirtolaa, toinen Sahalahdessa ja toinen Luopioisissa. Vastaanottokodin naisjärjestöjen oma toimikunta järjesti kesäsiirtoloiden toiminnan ja kustannukset, Lastensuojelukeskus valitsi niihin eniten siirtolan tarpeessa olevat lapset. Monet lapset kärsivät pitkäaikaisesta puutteellisesta ravinnosta ja olivat tästä syystä käyneet kalpeiksi ja heikoiksi.¹¹⁵

Lastensuojelukeskus varusti lapset uusien vaatteiden ja kengien kesänviettoon, sillä harvalla heistä oli hyviä ja ehjiä vaatteita omasta takaa. Lapsia lähti kesäsiirtoloihin kahdessa osassa, toiset alkukesästä ja toiset heinäkuun puolivälistä alkaen. Näin siirtolassa oloaika tuli kaikille yhteensä viisi ja puoli viikkoa. Ero takaisin kaupunkiin palaneisiin lapsiin oli

¹¹³ Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

¹¹⁴ Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

¹¹⁵ Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

arkistolähteiden mukaan merkittävä. Lapset palasivat hyvävointisina, ruskettuneina ja monet olivat saaneet myös lisää painoa.¹¹⁶ Alla olevasta taulukosta voidaan nähdä kuinka monta lasta Lastensuojelukeskus kaiken kaikkiaan lähetti kesäsiirtoloihin tai maalle kesänviettoon.

Taulukko 2: Kesäsiirtoloihin ja maalle yksityiskoteihin lähetetyt lapset vuosina 1919 – 1921

Paikka	1919	1920	1921	Yhteensä
Kesäsiirtola	98	98	37	233
Yksityiskoti	49	69	44	162
Yhteensä	147	167	81	395

Lähde: Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919 ja Lastensuojelukeskuksen vuosikertomukset 1920 – 1921, TKA.

Kaiken kaikkiaan Lastensuojelukeskus lähetti lähes 400 lasta kolmen kesän aikana maalle virkistymään. Vuonna 1921 ei ollut enää kuin yksi siirtola Ikaalisissa ja lapset sinne lähetettiin yhdessä erässä. Vuonna 1922 kesällä toimintaa ei enää järjestetty, sillä Lastensuojelukeskuksen toiminta oli juuri päätynyt. Toisin kuin lasten määrät siirtoloissa olivat rajoitettu siihen, kuinka paljon sinne mahtui lapsia kerrallaan, kesäsijoituksessa maalle tätä ongelmaa ei ollut. Kaikki halukkaat lapset pääsivät kesäksi maalle. Luvut olivat suuria ja niistä voidaan päätellä, että Lastensuojelukeskuksen järjestämällä kesätoiminnalla oli suuri merkitys maaseudulle lähetetyille lapsille ja heidän perheilleen.

Kesäsiirtoloiden tarvetta korostivat opettajat ja muut kouluviranomaiset, joita huolestutti lasten aliravitsemus, terveydentilan heikkous ja vaikeudet koulunkäyntiin keskittymisessä. Taloudelliset tekijät pakottivat monet lapset ansiotyöhön kesäloman aikana. Tampereen kaupunki lähetti lapsia maalle ensimmäisen kerran jo vuonna 1891.¹¹⁷ Kesäsiirtolatoiminta, kuten myös lasten lähettäminen maaseudulle yksityisiin koteihin, yleistyi laajemmin 1900 -luvun alusta lähtien. Alun perin ne olivat tarkoitettu lähinnä kansakoululapsille, jotka pääsivät kesäloman kunniaksi maalle virkistymään. Myöhemmin kesätoimintaa alettiin käyttää myös lastenhuollon apuvälineenä, ja se toimi kotikasvatuksen ja kodista erottamisen

¹¹⁶ Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

¹¹⁷ Pulma 1987, 92 – 93.

välimuotona.¹¹⁸

Lastensuojelukeskuksen toiminnassa ilmeni Kaarnisen mukaan pyrkimys sijoittaa lapsia kodin ulkopuolelle, esimerkiksi vastaanottokotiin ja sijaiskoteihin, vaikka halvemmaksi olisi tullut antaa raha - ja vaateavustuksia suoraan koteihin.¹¹⁹ Tämä liittyy osittain jo edellisessä luvussa käsiteltyyn teemaan sotaorpojen sijoittamisesta Pohjanmaalle parempiin koteihin. Lähes kaiken arkistomateriaalin läpikäytyäni en voi täysin yhtyä tähän näkökulmaan. Vastaanottokoti toimi päällisin puolin päiväkodin tapaan, joten tässä yhteydessä ei voi puhua lasten sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Lastensuojelukeskuksen päiväkodin tarkoituksena ei ollut lapsen irrottaminen äidistään, vaan tarjota lapselle mahdollisuus toimia koulun jälkeen turvallisessa ja valvotussa ympäristössä.

Myöskään sijaiskoteihin ei ketään arkistolähteiden mukaan pakotettu. Lasten kesäsijoitusta maalle toki kannatettiin yleisesti, mutta kesäkotiin ei vaadittu jäämään pidemmäksi ajaksi. Lapset lähetettiin maalle omasta ja vanhempien tahdosta. On totta, että osa lapsista jäi kesäkotiin pidemmäksi ajaksi, mutta se tehtiin yhteisymmärryksessä lapsen ja vanhempien kanssa. Lisäksi enemmän kuin kesäsiirtoloita tai kesäsijoittamista maalle käytettiin kyllä vaateavustusten antamista. Missään yhteydessä ei puhuttu äitien kykenemättömyydestä hoitaa ja kasvattaa lapsiaan. Toisaalta kyllä mainittiin, että äidit saattoivat tietyissä asioissa olla tietämättömiä lasten kasvatuksen suhteen. Myös näissä tilanteissa Lastensuojelukeskus pyrki neuvomaan äitejä siihen suuntaan, miten he pärjäisivät lastensa kanssa kotona paremmin.¹²⁰

Keskuksen toiminnassa mukana olleilla järjestöillä oli omia toiminnassa olevia lastenkoteja Tampereen seudulla. Esimerkiksi Tampereen NNKY:llä oli lastenkoti Rantaperkiössä. Tämä lastenkoti oli tarkoitettu nimenomaan kaupungin sotaorvoille ja sotaorvot otettiin sinne Lastensuojelukeskuksen välityksellä. Lastenkoti toimi Tampereen kaupungin ja valtionavun avustuksella, joten Rantaperkiön lastenkoti toimi hyvänä esimerkkinä yksityisen ja kunnallisen puolen yhteistyöstä. Tampereen Kaupunkilähetysten päiväkotitoimi toimi Tammerkosken itäpuolella. Lastensuojelukeskus perusti myös eri puolille kaupunkia

¹¹⁸ Bonsdorff von 1915, 37 – 39.

¹¹⁹ Kaarninen 1984, 34.

¹²⁰ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919, 1920, 1921 ja 1922, TKA.

leikkikenttiä. Kesäisin lapsille, jotka eivät päässeet kesäsiirtolaan tai maalle, pyrittiin järjestämään muuta toimintaa. Heille järjestettiin mahdollisuuksia kokeilla muun muassa puutarhatyötä ja heitä pyrittiin viemään päiväretkille, leikkikentille ja uimaan. Lapset kaipasivat perustoimintaa koulunkäynnin ohella, ja se koettiin iloiseksi ja hauskaksi päivän kohokohdaksi. Lapset saivat kerrankin olla lapsia, vailla huolta ja murhetta kovien kokemusten jälkeen.¹²¹

Tampereen Lastensuojelukeskuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä vastaanottokodin ja kesätoiminnan järjestämisen ohella, oli aineellisen avustuksen jakaminen. Tässä Lastensuojelukeskuksen rooli oli mielestäni lähinnä avun välittäjä ja organisoija. Lastensuojelukeskus sai osan vaatteista ja kengistä lahjoituksena ja osa näistä ostettiin alennettuun hintaan. Arkistolähteistä ei selvinnyt, mistä Lastensuojelukeskus sai ostettua vaatteita ja kenkiä alennetusti. Pidän todennäköisenä sitä, ettei ollut kovin vaikeaa saada neuvoteltua vaatteita ja kenkiä halvalla, sillä niin monet tahot olivat valmiita auttamaan sisällissodan sotaorpoja. Avustukset, mitkä saatiin lahjoituksena, voitiin lahjoittaa ilmaiseksi sotaorvoille. Muuten Lastensuojelukeskus ei lahjoittanut lapsille ja perheille ilmaiseksi vaatteita tai kenkiä, vaan ne olivat ostettavissa halvalla hinnalla. Tällainen periaate laitettiin käyttöön siksi, että lasten oli tärkeä oppia pitämään arvossa ja käyttämään säästäen niitä vaatteita, joita vanhemmat olivat heille pienistä tuloistaan ostaneeet. Toisaalta haluttiin näyttää myös vanhemmille oppia siitä, ettei vaatteita ja kenkiä saa uusia noin vaan.¹²²

Pelkän aineellisen avun antamisen lisäksi Lastensuojelukeskus neuvoi kasvatasioissa lasten huoltajia. Äidit kokivat suuren perheen arjen pyörittämisen ja työssäkäynnin todella raskaaksi. Lapsen saaminen vastaanottokotiin/päiväkotiin koettiin helpottavaksi, sillä ainakin äidit tiesivät nyt, missä lapset olivat koulun jälkeen. Etenkin poikien suhteen äidit tarvitsivat kasvataneuvoja, sillä he turvautuivat arkistolähteiden mukaan liian helposti keppiin ja remmiin lasta ojentaakseen. Lastensuojelukeskus pyrki olemaan tuomitsematta heitä ja ymmärtäen ohjata heitä lasten oikeaan käsittelyyn.¹²³ Edellinen oli Lastensuojelukeskuksen oma näkökulma asiasta, se kohdeltiinko perheen huoltajia todella ymmärtäväisellä otteella, jäi epävarmaksi.

121 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

122 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

123 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

Helsingin Lastensuojelukeskus toimi hyvin samojen periaatteiden mukaan kuin Tampereen vastaava. Helsingissä oli jakauduttu kahteen eri osastoon, sekä neuvonta - ja välitysosastoon että valistus - ja propagandaosastoon. Ensimmäiseen kuului nimensä mukaisesti lasten vastaanottaminen ja heidän avustaminen, neuvominen ja ohjaaminen. Toiseen osastoon kuului lastensuojelutyön tunnetuksi tekeminen ja siitä puhuminen laajemmin.¹²⁴ Turun Lastensuojelukeskus, joka jatkoi toimintaansa pidemmälle kuin muut Lastensuojelukeskukset, toimi myös aktiivisesti. Turussa oltiin pitkälti yksityisten avustusten varassa ja myös sinne saatiin muutama päiväkotiperustetuksi. Kuten Tampereella, myös Turussa kamppailtiin jatkuvasti niukkojen varojen kanssa eikä toiminta ollut suinkaan varmaa. Sekä Turussa että Helsingissä harjoitettiin myös kesäsiirtolatoimintaa, ja lähetettiin lapsia kesäksi maalle yksityisiin koteihin.¹²⁵ Eniten yhteyttä arkistolähteiden perusteella Tampereen Lastensuojelukeskus piti Viipurin Huoltokeskuksen kanssa. Toimikunnan jäsenet olivat hyvin tyytyväisiä siihen, miten Viipurissa asiat olivat järjestetty ja mallia sieltä otettiin usein. Heidän mallin mukaisesti oli tarkoitus muun muassa laatia keskuksen oma ohjesääntö.¹²⁶

3.3. Lastensuojelukeskuksen toiminta talouden näkökulmasta

Tampereen Lastensuojelukeskus ei toiminut voittoa tavoitellakseen, kuten eivät muutkaan sen ajan järjestöt. Rahaa toiminnalleen Lastensuojelukeskus sai pääosin kahdelta eri suunnalta eli Tampereen kaupungilta ja yksityisiltä lahjoittajilta. Lastensuojelukeskus anoi vuotuisen menosäännön mukaisesti rahat Tampereen kaupungilta, yksityisiä lahjoituksia tuli lähinnä järjestöiltä. Yksityinen henkilö ei lahjoittanut Lastensuojelukeskukselle suuria summia, vaan otti osaa toimintaan muulla tavoin, kuten tuomalla vastaanottokotiin joululahjan.¹²⁷

Perustamiskokouksessa helmikuussa 1919 päätettiin yhteistuumin pyytää toimintaan

124 Helsingin Lastensuojelukeskuksen toimintaa v:lta 1919 1920, 165 – 166.

125 Turun Lastensuojelukeskuksen vuosikertomuksesta v:lta 1921 1922, 62 – 65.

126 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 11.2.1921, TKA.

127 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919 – 1922, TKA.

tarvittavat varat Tampereen kaupungilta.¹²⁸ Rahoitukseen meinasi tulla heti vaikeuksia, sillä Köyhäinhoitohallitus ei kannattanut avustuksen myöntämistä Lastensuojelukeskukselle. Köyhäinhoitohallitus olisi halunnut keskittää kaiken avustustyön itselleen ja sen mukaan avustustyötä ei saanut hajauttaa. Samassa yhteydessä köyhäinhoitohallitus ilmoitti jo avustavansa perheitä. Tampereen Rahatoimikamari oli kuitenkin valmis myöntämään Lastensuojelukeskukselle toimintaan tarvittavat varat, joten myös kaupungin valtuusto hyväksyi anomuksen.¹²⁹ Tämä oli arkistolähteissä mainittu ainoa ristiriita Lastensuojelukeskuksen ja Köyhäinhoitohallituksen välisessä yhteistyössä. Köyhäinhoitohallitus koki Lastensuojelukeskuksen ikään kuin astuvan heidän varpailleen omalla toiminnallaan. Lähteiden perusteella voi olettaa, että vastustuksesta huolimatta Köyhäinhoitohallitus lopulta hyväksyi Lastensuojelukeskuksen roolin sotaorpojen avustustyössä ja oli valmis tekemään sen kanssa yhteistyötä.

Lastensuojelukeskus sai koko toimikautensa ajan pyytämänsä summan Tampereen kaupungin valtuustolta. Kertaakaan se ei saanut vähemmän kuin oli pyytänyt, mikä osoitti sen, että valtuusto luotti Lastensuojelukeskuksen toimintaan omassa asiassaan. Rahat anottiin kaupungin Rahatoimikamarilta ja niiden hoidosta Lastensuojelukeskuksessa vastasi pankinjohtaja Väinö Sipi. Hän kävi vuosittain kuittaamansa saadun summan kaupungilta ja vastasi keskuksen tilistä.¹³⁰ Vuotuinen määräraha kasvoi vuodesta 1919 vuoteen 1922 22000 markasta aina 36000 markkaan, ollen korkeimmillaan vuonna 1921 39 000 markkaa, kuten seuraavasta taulukosta voidaan katsoa. Menosääntöä kasvatti luonnollisesti myös yleisen hintatason ja elintason nousu nopeasti sisällissodan jälkeen.

128 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 17.2.1919, TKA.

129 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 14.3.1919 ja 28.3.1919, TKA.

130 Esimerkiksi Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 19.4.1919, TKA.

Taulukko 3: Lastensuojelukeskuksen menosääntö markkoina vuosina 1919 – 1922

Menoerä	1919	1920	1921	1922
Palkat	20000	23200	30000	26400
Kansliatarpeet, posti, puhelin	2000	1800	3000	3200
Varat tarkastuksiin	-	4000	4000	4000
Lämpö, valo, siistiminen	-	1000	2000	2400
Yhteensä	22000	30000	39000	36000

Lähde: Lastensuojelukeskuksen toimikunnan pöytäkirjat 1919 – 1922, TKA.

Kuten taulukosta voi päätellä, vuoden 1919 kustannusarvio oli hyvin yksinkertainen. Kansliatarpeet käsittivät myös ilmoituksista ja kirjeenvaihdosta koituneet postimaksut. Arkistolähteistä ei käynyt ilmi, oliko ensimmäisenä vuonna lämpö ja valo ilmaista Lastensuojelukeskukselle vai kuka tämän menoerän maksoi. Vuodesta 1920 lähtien kustannusarvio laajeni näihinkin, lisäksi mukaan tulivat menot kodeissakävijän tarkastuksia ja muita kiireellisiä toimenpiteitä varten. Vuonna 1921 Lastensuojelukeskus sai puhelimen käyttöönsä, joten siitä koituneet kulut nostivat tämän sarakkeen kuluja. Vuoden 1922 menoarvio päätettiin laatia siitä huolimatta, vaikkei ollut vielä varmuutta Lastensuojelukeskuksen toiminnan jatkumisesta. Vuoden 1921 lopulla näytti siltä, ettei kaupungin Lastensuojelulautakunta pystynyt aloittamaan toimintaa heti vuoden 1922 alusta.¹³¹

Vastaanottokodin/Päiväkodin yhteydessä saadut lasten hoitomaksut menivät sen toiminnan pyörittämiseen, esimerkiksi ruokakuluihin. Jos perheen huoltajalla ei ollut varaa maksaa itse lapsen hoitomaksua, Köyhäinhuotohallitus teki sopimuksen Lastensuojelukeskuksen kanssa lapsen hoitoon pääsystä. Sopimukset tehtiin pääasiassa lukukausi kerrallaan.¹³² Tämä oli myös kaupungille paras mahdollinen ratkaisu, sillä se oli suhteellisen halpa avustuskeino köyhien perheiden lapsille. Lisäksi voitiin olla varmoja siitä, että avustus meni siihen tarkoitukseen, kuin se oli annettu. Varat muun muassa kesäsiirtoloihin ja lasten lähettämiseen kesäksi Pohjanmaalle saatiin Kouluhallituksen Lastensuojeluosastolla junalippujen

¹³¹ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 13.9.1921, TKA.

¹³² Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, TKA.

muodossa.¹³³

Tampereen kaupungin avustuksen lisäksi Lastensuojelukeskus sai merkittäviä lahjoituksia muutamalta yhdistykseltä. Lahjoitusten kohteet olivat etukäteen määritellyt lahjoittajien toiveiden mukaisesti. Raittiusyhdistys Taisto lahjoitti Lastensuojelukeskukselle noin 900 markkaa, joilla oli tarkoitus lahjoittaa kenkiä vähävaraisille koulua käyville lapsille. Raittiusväen Ravintola - osuuskunnan antama summa oli 1500 markkaa. Niiden käyttö oli tarkoitettu 15 sotaorvolle eli 100 markkaa jokaiselle sotaorvolle. Tätä varten Lastensuojelukeskus laittoi sanomalehteen ilmoituksen avustusta haluavista lapsista.¹³⁴

Vuonna 1920 keskus sai lahjoituksen Ruotsalaisen prikaatin jäseniltä. He olivat yhdessä keränneet 5000 markan arvoisen summan, jonka halusivat lahjoittaa Lastensuojelukeskukselle sotaorpojen talvivaatettamista varten. Keskus päätti toimikunnan kokouksessa ostaa tällä summalla pelkkiä talvikenkiä ja yhteensä saatiin uudet kengät 74 sotaorvolle.¹³⁵ Lisäksi Tampereen Lastensuojelukeskus otti osaa komiteaan, joka oli asetettu jakamaan erästä Amerikan suomalaisilta tullutta lahjoitusta sotaorvoille. Tämäkin lahjoitus päätettiin antaa Tampereen esikaupunkien sotaorvoille kenkien muodossa.¹³⁶ Se, miten ja millä perusteilla avustuksia sotaorvoille jaettiin, käsitellään luvussa 4.

Kuten aiemmin todettiin, Lastensuojelukeskus jakoi avustuksia harvoin ilmaiseksi. Avustettavien perheiden oli mahdollista ostaa vaatteita ja kenkiä keskukselta alennettuun hintaan. Esimerkiksi perhe, jossa molemmat vanhemmat olivat elossa, ja jossa oli yhteensä 5 lasta, osti yhdelle pojista muun muassa kengät kahteen otteeseen ja yhden paidan. Paita maksoi 5,50 markkaa ja kengät ensimmäisellä kerralla 17 markkaa ja toisella kerralla 36 markkaa. Koska perheen isä oli sairaaloinen, eli perhe lähinnä äidin tuloilla ja muilla avustuksilla.¹³⁷ Toisessa perheessä isä oli kuollut sisällissodassa ja äiti oli yksin kolmen lapsensa kanssa. Äiti oli ostanut tyttärelleen Lastensuojelukeskuksen kautta 1 markan sukat, 3,50 markan paidan, 6 markan alushameen, 12 markan arvoisen leningin sekä kengät, joiden

133 Lastensuojelukeskuksen ptk 30.5.1919, TKA.

134 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 13.5.1919 ja 12.9.1919, TKA.

135 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920 ja 9.11.1920, TKA.

136 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 11.2.1921, TKA.

137 Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, avustettava lapsi nro.566, TKA.

hinta oli 36 markkaa. Vaikka lapselle ei ostettu kaikkea kerralla, kyseessä eivät silti olleet pienet summat. Esimerkiksi kengät maksoivat enemmän kuin äiti tienasi viikossa.¹³⁸

Lastensuojelukeskus sai kirjeitse taloudellisia avustuspyyntöjä muilta järjestöiltä sekä muun muassa Pirkkalan Lastensuojelukeskukselta. Lastensuojelukeskus olisi arkistolähteiden mukaan mielellään tukenut muiden järjestöjen toimintaa hyvissä asioissa, mutta kaikki oli kiinni rahasta. Niin Lastensuojelukeskuksella, kuten ei muillakaan ajan hyväntekeväisyysjärjestöillä, ollut antaa niukoista varoistaan muille. Muiden avunpyynnöt koskivat lähinnä lastenkotien perustamista tai muussa toiminnassa avustamista. Esimerkiksi Tampereen Kaupunkilähetys anoi varoja lastenruokalaa varten Tammerkosen itäpuolelle.¹³⁹

Sisällissodan jälkeisessä tilanteessa millään järjestöllä tai yhdistyksellä ei ollut tarpeeksi rahaa, tosin sitä rahaa ei ollut liiemmin kunnillakaan. Lastensuojelukeskuksen toiminnan pyörittämiseen rahaa oli kuitenkin riittävästi. Mihinkään ylimääräiseen ei tosin ollut vuotuisella rahamäärällä mahdollisuuksia, ja siihen nähden Lastensuojelukeskus teki sen mitä pystyi. Toisaalta jos määrärahaa olisi anottu enemmän kaupungilta, niin olisiko rahaa tullut tässä tapauksessa enemmän? Arkistolähteiden perusteella saattoi saada sen kuvan, että Lastensuojelukeskus anoi rahaa hyvin varovaiseen sävyyn kiitollisena siitä, että avustusta kaupungin taholta ylipäättään tuli. Mahdollisuuksia pyytää rahaa enemmän olisi ollut, mutta tähän Lastensuojelukeskus ei lähtenyt.

3.4. Lastensuojelukeskuksen toiminnan lopettaminen

Tampereen Lastensuojelukeskusta ei perustettu alun perinkään pitkäikäiseksi, kuten olen aiemmin todennut, vaan sen oli tarkoitus avustaa sotaorvoiksi jääneitä lapsia ja auttaa sotatoimissa vaikeuksiin joutuneita lapsiperheitä. Toiminta koettiin epävarmaksi lähes koko Lastensuojelukeskuksen olemassaolon ajan, sillä tiedettiin Tampereen kaupungin perustavan Lastensuojelukunnan valtion huoltokomitean ehdotusten mukaisesti. Lastensuojelukeskuksen tehtävänä oli ikään kuin antaa ensiapua hätäkärsiville lapsille ja perheille ennen kunnallista

¹³⁸ Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, avustettava lapsi nro.489, TKA.

¹³⁹ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919, TKA.

organisoitumista. Tampereen kaupungin Lastensuojelulautakunta pääsi kuitenkin aloittamaan toimintansa vasta vuonna 1922. Periaatteessa Lastensuojelukeskuksen ei pitänyt olla toiminnassa edes tätäkään aikaa, kuin se sitten loppujen lopuksi oli.¹⁴⁰

Ensimmäisen kerran toiminnan jatkuvuudesta keskusteltiin jo yleisölle järjestetyssä kokouksessa vuonna 1920. Tällöin todettiin, että toiminnan jatkuminen riippui kunnallisen lastensuojelutyön uudelleen järjestämisen toteutumisesta. Toiminnan jatkuminen oli myös Tampereen kaupungin päättäjien toive, jotka olivat edustettuina tässä kokouksessa.¹⁴¹ Vuosittaisia menoarvioita haettaessa Lastensuojelukeskuksen hakemuksissa huomautettiin, kuinka tärkeää rahallinen avustus oli toiminnan kannalta, ja kuinka toiminta ei saanut lakata ennen Lastensuojelulautakunnan perustamista. Toisaalta toimikunnan kokouksissa keskusteltiin myös mahdollisesta liittymisestä jo olemassa olevaan kaupungin Kasvatuslautakuntaan, sillä Lastensuojelukeskuksen tehtävät menivät lautakunnan kanssa osittain päällekkäin. Yhteistyö Kasvatuslautakunnan kanssa koettiin mahdolliseksi, mutta lopullista päätöstä ei missään vaiheessa kuitenkaan tehty.¹⁴²

Epävarmuutta Lastensuojelulautakuntaa kohtaan ilmeni myös. Ei oltu varmoja siitä, pystyikö Lastensuojelulautakunta toimimaan myös yksityisten järjestöjen yhdistävänä keskuselimenä vai toimiko se vain kunnallisen puolen hyväksi? Kunnallinen organisaatio ei periaatteessa pystynyt liittämään ympärilleen yksityisiä yhdistyksiä, saati toisen kunnan viranomaisia tai yhdistyksiä. Yhteistyötä kaikkien kesken voitiin toki tehdä. Toisaalta juuri tässä nähtiin Lastensuojelukeskuksen tärkeä rooli, sillä sen tarkoituksena oli nimenomaan valvoa kaikkien näiden toimintaa, sekä kunnallista että yksityistä puolta. Miten tämä käytännössä onnistui tai olisi onnistunut lienee eri asia. Itse arkistolähteet läpikäyneenä koen, ettei Lastensuojelukeskuksella olisi ollut edellytyksiä tähän, vaan se olisi vaatinut huomattavasti laajempaa toimintaa. Lastensuojelukeskuksen toimikunnan jäsenet eivät kuitenkaan halunneet perustaa kunnallisen puolen oheen rinnakkaista järjestöä. Yleisesti koettiin, että lastensuojeluasiat olivat tärkeää keskittää nimenomaan yhden elimen ympärille, sillä se palveli parhaiten myös lasten etua.¹⁴³

Lastensuojelukeskus alkoi supistaa toimintaansa jo kesällä 1921. Tällöin uskottiin, että

140 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1919 – 1922, TKA.

141 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 20.2.1920, TKA.

142 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 30.11.1920, TKA.

143 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 17.3.1921 ja 21.4.1921, TKA.

Lastensuojelulautakunta aloittaa toimintansa vuoden 1922 alusta.¹⁴⁴ Toimikunnan viimeinen kokous pidettiin toukokuun alussa 1922, jolloin Lastensuojelukeskus oli jo luovuttanut käyttämättömät varansa ja arkistonsa kaupungille. Viimeisen vuoden kokouksissa keskusteltiin lähinnä vain toiminnan lakkauttamisesta ja siirtämisestä lautakunnalle, joten käytännössä Lastensuojelukeskuksella ei ollut päiväkotia lukuun ottamatta muuta toimintaa. Mihinkään uuteen yhteistoimintaan tai vuritykseen ei enää voitu ymmärrettävistä syistä lähteä.¹⁴⁵

Lastensuojeluasiat kuuluivat ennen Lastensuojelulautakunnan perustamista Tampereen Köyhäinhoitohallitukselle. Köyhäinhoidon puolella erillistä ratkaisua oli toivottu jo pitkään, sillä oli selvää, ettei lasten asioita pystytty hoitamaan tätä kautta. Lastensuojelulautakunnan toiminnan alkamista viivyttivät monet epäselvyydet, muun muassa Köyhäinhoitohallituksen kanssa ei heti päästy selville, mikä asia kenellekin kuului. Lautakunnan ohjesääntö ei mennyt myöskään heti läpi maaherralle ja korkeimmalle hallinto-oikeudelle.¹⁴⁶

Myös kaupungin sotaorpojen huolto ja avustaminen siirrettiin Tampereella luonnollisesti vuoden 1923 alusta Köyhäinhoitohallitukselta vasta perustettuun Lastensuojelulautakuntaan. Lastensuojelulautakunnan tehtäviin kuului jatkossa pääasiassa oman kodin ulkopuolella, kuten sijoitushoidossa ja laitoksissa, olevien lasten avustaminen ja tukeminen. Sotaorpojen kannalta muutos aiempaan oli parempi, sillä Lastensuojelulautakunnalta tullutta tukea ei katsottu köyhäinavuksi. Tukea voitiin jatkossa myöntää myös äidille, vaikka vain osa avustuksesta käytettäisiin lasten huoltoon. Näin ollen kotiin maksetulla valtionapuun oikeutetulla avustuksella ei ollut enää niin suurta köyhäinavun leimaa kuin Köyhäinhoitohallituksen aikana. Kysymys ei ollut kunnan armeliaisuudesta, vaan orpojen oikeudesta valtion maksamaan avustukseen.¹⁴⁷

Ero valkoisten puolella maksettaviin eläkkeisiin oli kuitenkin selvä. Valkoisten eläke oli varallisuudesta riippumaton. Valtionapuun oikeuttavaa avustusta saivat ainoastaan varattomat perheet.¹⁴⁸ Oman näkemykseni mukaan sodan jälkeen lastenhuollon pikku hiljaa järjestäytyessä hyväksyttiin yleisesti avun pyytäminen vähemmän häpeällisenä asiana.

¹⁴⁴ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 21.4.1921, TKA.

¹⁴⁵ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1922, TKA.

¹⁴⁶ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk:t 1922, TKA.

¹⁴⁷ Pulma 1987, 135.

¹⁴⁸ Pulma 1987, 135.

Vaikka yhä turvauduttiin naapurien ja sukulaisten apuun, ei avun pyytämistä ylemmiltä taholta koettu enää niin vieroksuttavana asiana. Asenteet olivat muuttuneet. Avuntarve saattoi kohdata itsestä riippumattomista syistä eikä sitä tarvinnut hävetä.

Tampereen lastensuojelulautakunnan työmuotona sotaorpojen huolto jatkui vuoteen 1934 asti, jolloin kaikki sotaorvot olivat täyttäneet 15 vuotta. Tampereen lastensuojelulautakunnan alaisena oli vuonna 1923 154 sotaorpoperhettä ja 450 lasta. Määrä oli suurilleen sama kuin sotaorpoja oli arviolta kaiken kaikkiaan Tampereella. Koska aiemmin Köyhäinhoitohallituksen avustamat sotaorvot olivat suurin piirtein samoja kuin Lastensuojelukeskuksen avustamat sotaorvot, voidaan olettaa että samat lapset kuuluivat nyt lautakunnan avunpiiriin.¹⁴⁹

Yhteiskunnan lasten- ja nuorisonsuojelu komiteanmietinnössä vuodelta 1921 todettiin, ettei kotikasvatusta tukevia laitoksia voida kokonaan jättää yksityisten harteille. Velvollisuuksia tuli säilyttää osittain myös niille työnantajatahoille, joilla oli paljon naisia töissä. Myös vasta perustettujen Lastensuojelulautakuntien tuli komitean mukaan saada tarpeellisia järjestelyjä aikaan.¹⁵⁰ Lastensuojelutyö alkoi 1920 - luvulla selkeästi yhteiskunnallistua, mikä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että lapset luovutettiin perheistä yhteiskunnan huostaan, vaan päinvastoin. Alettiin yleisesti nähdä, että jos yhteiskunta vaati naisten ansiotyötä, niin yhteiskunnan tehtävänä oli myös ratkaista naisten ansiotyön ja äitiyden välinen ristiriita.¹⁵¹

Tampereen Lastensuojelukeskuksen arkistolähteitä tarkasteltaessa sen toimintaan jäi mielestäni muutamia aukkoja. Perustamiskokouksen suunnitelmat olivat suureellisia ja idealistisia. Alkuvaiheessa korostui perustajajäsenten aito innostus asiaan, ja osittainen luulo siitä, että myös muut ihmiset lähtivät samalla innokkuudella mukaan. Lastensuojelukeskuksen tarkoitus vastata koko Tampereen kaupungin sotaorpojen huoltotyöstä onnistui siinä suhteessa, että se teki tiivistä yhteistyötä sekä kaupungin Köyhäinhoitohallituksen kanssa että monien kaupungissa toimivien yhdistysten kanssa. Toisaalta aktiivisina toimijoita Lastensuojelukeskuksessa oli kuitenkin vain pieni piiri ja varat olivat niukat. Tämän vastuun ei voida olettaa jääneen pelkästään Lastensuojelukeskukselle. Ajatus oli teoriassa hieno, mutta tehtävä oli käytännössä

149 Lumme 1923, 101 – 102.

150 Yhteiskunnan lasten - ja nuorisonsuojelu, komiteanmietintö 1921, 68 – 69.

151 Markkola 1994, 220 – 222.

mahdoton.

Arkistolähteistä välittyi kuitenkin Lastensuojelukeskuksen suuri rooli avun välittäjänä ja ohjaajana. Lyhyessä ajassa, pienellä piirillä ja varoilla saatiin kuitenkin huomattavan paljon aikaan. Tätä edesauttoi sotaorpoasioiden kokeminen tärkeäksi ja ”omaksi” asiaksi, sellaiseksi jota kannatti ajaa eteenpäin sisällissodan jälkeisessä sekavassa tilanteessa. Arkistolähteistä välittyi näkemykseni mukaan kaunis ajatus jokaisesta avustettavasta lapsesta yksilönä. Kaikille ei voitu antaa aina apua, mutta heidät ohjattiin kuitenkin eteenpäin jonnekin toisaalle apua saamaan.

4. LASTENSUOJELUKESKUKSEN AVUSTAMAT LAPSET JA PERHEET¹⁵²

Tampereen Lastensuojelukeskuksen arkiston yhteiskunnallisesti tärkein lähde oli kortisto keskuksen avustettavista lapsista. Kortistosta löytyi kaiken kaikkiaan lähes 1140 lapsen tiedot ja jokaisella avustettavalla oli oma kortti, johon häntä koskevat tiedot kirjattiin. Valitsin parempaan tarkasteluun jokaisen kymmenennen avustettavan lapsen eli 114 lasta. Tämä määrä vastasi siis 10 prosenttia kaikista kortistoon ilmoitetuista lapsista. Kortiston lomakkeet olivat aakkosjärjestyksessä lapsen sukunimen mukaan, eivät siis esimerkiksi ilmoittautumisjärjestyksessä. Olen pyrkinyt selvittämään lasten taustoista kaikki oleellimmat asiat taulukoiden avulla. Kaikista lomakkeisiin annetuista tiedoista en kokenut tarpeelliseksi laatia tilastollista analyysia. Lomakkeiden tiedot noudattivat asiallista linjaa. Vapaamuotoisemmin kortteihin saatettiin kirjoittaa, jos lapsen taustoissa tai kotiololoissa oli jotain erityistä, esimerkiksi sairautta, suurta köyhyyttä tai muita vaikeuksia.

Otin lomakkeista kaikki tiedot, mitä lapsesta löytyi. Luonnollisesti toisista avustettavista lapsista oli enemmän tietoa kuin toisista. Tämä riippui joko ilmoituksen vastaanottajasta ja ilmoittajasta. Kun lapsi ilmoittautui itse Lastensuojelukeskukselle, hän ei aina tiennyt kaikkia tietoja taustoistaan, kuin jos ilmoittaja oli perheen huoltaja. Ilmoituksen vastaanottajasta

¹⁵² Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, TKA. Luvun 4 alaviitteet kaikki samasta lähteestä ellei toisin ole mainittu.

riippui se, kuinka tarkasti hän tiedot keräsi ja oliko esimerkiksi ilmoituksen vastaanottohetkellä kiire vai ei. Lisätietoja lomakkeisiin saatiin yleensä kotiolojen tarkastuksen yhteydessä. Tietojen määrä riippui myös siitä avustettiinko Lastensuojelukeskukselle ilmoitettua lasta vai ei. Lapsia, joita ei avustettu, kirjattiin vain perustiedot ja se, ettei toimenpiteisiin lapsen kohdalla ryhdytty lainkaan. Koin tärkeäksi saada myös heitä tutkielmaan mukaan. Kaikki Lastensuojelukeskukselle ilmoitetut lapset otettiin huomioon eli heistä täytettiin kortti ja vasta kotiolojen tutkimuksen jälkeen päätettiin annetaanko avustusta.

Tyhjää lomaketta/korttia ei tehty Lastensuojelukeskuksessa itse, vaan se oli saatu Helsingin Lastensuojelukeskukselta. Samaa mallia sovellettiin myös siellä. Lomakkeet sisälsivät tästä syystä paljon turhia täytettäviä kohtia, mihin Lastensuojelukeskuksessa ei täytetty mitään. Tällaisia tietoja olivat esimerkiksi lasten sijoittamista koskevat tiedot, jota Lastensuojelukeskus ei harrastanut. Tarkasteltavat lapset olivat kaikki ilmoittautuneet Lastensuojelukeskukselle vuosina 1919 – 1921. Samoin arkistolähteissä rekisteröinti päättyi tähän vuoteen. Viimeisenä toimintavuotenaan 1922 Lastensuojelukeskus ei siis oletettavasti ottanut rekisteriinsä enää uusia lapsia tai heistä ei ole säilytetty tietoja.

Koska tutkielmassa ei analysoida kaikkia Lastensuojelukeskukselle ilmoitettuja lapsia, on otettava huomioon tilastollisen virhemarginaalin mahdollisuus. Toisaalta muut arkistolähteet tukivat saavutettuja tuloksia, joten virheiden mahdollisuus jäi tulkintani mukaan suhteellisen pieneksi. Täydellisen luotettavaan kuvaan Lastensuojelukeskuksen avustamista lapsista pääsisi tosin vain käymällä heidät kaikki yksitellen läpi ja analysoimalla heitä koskevat tiedot.

4.1. Avustettavien lasten tausta ja kotiolut

Poikia oli tarkasteltavien lasten joukossa enemmän kuin tyttöjä. Ero ei kuitenkaan ollut erityisen suuri, sillä poikien osuus oli hieman yli 55 prosenttia ja tyttöjen osuus lähes 45 prosenttia. Poikien suurempaan määrään avustettavien lasten osuudessa voidaan löytää moniakin eri syitä. Perheen huoltaja ilmoitti poikalapsen Lastensuojelukeskukselle herkemmin kenties siksi, että he olivat usein kurittomampia ja tottelemattomampia kuin tyttölapset. Poikien kuljeskelu kaduilla ja kouluun menemättä jättäminen olivat

Lastensuojelukeskuksen suurimpia ongelmia toiminnan alkuvaiheessa. Toisaalta perheet ilmoittivat samalla kertaa yleensä kaikki perheen lapset mahdollisen avunsaajiksi, joten tämän perusteella tyttöjen ja poikien lukumäärä olisi pitänyt olla suurin piirtein sama.

Pojat olivat suurilukuisimpana edustettuina lähes kaikissa avuntarpeessa olevissa ryhmissä sisällissodan jälkeisessä tilanteessa. Nämä olivat pääosin juuri niitä poikia, jotka eivät tahtoneet käydä koulua ja saivat paljon ikävää aikaan koulusta karkaamisilla ja muilla touhuilla. Lastensuojelukeskuksen mukaan hyvin usein syy oli kotona, joko siten ettei lasta ohjattu ollenkaan tai sitten ohjattiin väärin. Lapsella saattoi olla vajavaisuutta, mikä teki tavallisen opetuksen liian vaikeaksi tai lapsella oli taipumuksia paheellisuuteen ja jopa rikollisuuteen, joten hän ei ollut sopiva tavalliseen kouluun. Moni lapsi olisi ollut erikoisemmin järjestetyn opetuksen tarpeessa.¹⁵³ Tällaiseen erityisopetukseen oli edes harvoin mahdollisuutta vielä 1920 - luvulla. Kurittomia poikia lähetettiin myös kesäksi siirtolaan tai maalle enemmän kuin tyttöjä. Tytöille saattoi olla helpompi keksiä muuta tekemistä perheessä kuin pojille, kuten esimerkiksi kodinhoito ja pienempien sisarusten kaitseminen.

Taulukko 4: Tarkasteltavien lasten ikäjakauma 1919 – 1921

Ikäjakauma	Kpl	%
Alle 4 v	1	0.9
4 - 6 v	19	16.7
7 - 9 v	44	38.6
10 – 12 v	36	31.6
13 – 15 v	12	10.5
Yli 15 v	2	1.7
Yhteensä	114	100

Lähde: Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, TKA.

Taulukosta voi päätellä sen, että suurin osa avustettavista lapsista oli kouluikäisiä, noin 80 prosenttia. Yli 15 - vuotiaita oli joukossa vain kaksi, joista kummatkin olivat avustettavien

¹⁵³ Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

lasten joukossa siksi, että he olivat tulleet hakemaan Lastensuojelukeskuksen kautta työtä itselleen. Huomioitavaa on myös se, ettei sotaorvoiksi laskettu yli 15 - vuotiaita. Toisaalta Lastensuojelukeskus avusti muitakin kuin pelkkiä sotaorpoja. Tämä oli siis ikä lapsen ilmoittautumisen yhteydessä, ei välttämättä juuri sodan jälkeen. Keskimäärin lapset olivat siis vuoden pari nuorempia sodan päätyttyä. Aiemmin todettiin, että sotaorpojen keski-ikä oli 7 noin vuotta.

Suurin osa tarkasteltavista lapsista oli koulussa tai seimessä säännöllisesti käyviä, lähes 60 prosenttia. "Kotona" tai "ei missään" olivat yksi neljäsosa kaikista tarkasteltavista lapsista. Voidaan olettaa, että suurin osa heistä ei ollut vielä edes kouluiässä, kuten ikäjakauma taulukkokin kertoi. Toisaalta joukkoon mahtui myös heitä, jotka eivät käyneet koulua, vaikka olisi pitänyt. Tässä joukossa oli myös muutama koulusta eronnut ja karannut sekä muutama sairaaloinen lapsi, ja jo koulunsa käynyt, mutta työtä vailla oleva lapsi. Jäljelle jääneistä tarkasteltavista lapsista ollut merkitty tietoa siitä, kävivätkö he koulua vai eivät. Tämä ei tarkoita sitä, että he olivat vain kotona. Todennäköisesti suurin osa heistäkin oli koululaisia, sillä kortteihin oli merkitty tarkkaan tieto silloin, kun lapsi oli koulussa. Toisaalta voidaan päätellä, että moni näistä "ei tietoa" olevista eivät käyneet mitään koulua. Ilmoittautumishetkellä Lastensuojelukeskuksen tietojen mukaan avustettavien lasten koulunkäynti oli kuitenkin säännöllistä¹⁵⁴.

Koulunkäynti auttoi lapsia jatkamaan normaalia elämää rankkojen kokemusten jälkeen, ja koulun jälkeinen päiväkotitoi vielä lisää rytmiä lasten arkipäiviin. Koulunkäynti toimi myös lasten kokemusten käsittelemisessä. Toisaalta työläisten lapsille tämä saattoi aiheuttaa enemmän hämmennystä kuin ymmärrystä, sillä koulussa opittu ei vastannut punaisten perheiden käsitystä tapahtuneista. Oppikirjat puhuivat 1920 - ja 1930 - luvulla vapaussodasta ja valkoisten uhreista isänmaalle.¹⁵⁵

Harvasta avustettavasta lapsesta merkittiin korttiin mitään terveydentilasta, paitsi jos lapsi oli sairas tai muuten kivulloinen. Terveysten kiinnitettiin huomiota myös silloin, jos perheen huoltajista toinen sairasti eikä näin voinut elättää perhettään normaaliin tapaan. Terveystilaan kiinnitettiin huomiota esimerkiksi seuraavin tavoin: *lapsi leikattu vatsakalvontulehduksen takia, isän jalka katkesi ulkotöissä, äiti sairastaa munuaistautia,*

154 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

155 Junila & Jalagin 2009, 332.

lapsella ollut verenmyrkytys, isällä kasvain vatsalaukussa tai isä saanut halvauksen.

Tarkasteltavien lasten joukossa ei ollut yhtään sellaista perhettä, joka oli hyvin toimeentuleva. Tämä lienee itsestään selvä asia, sillä kukaan apua tarvitsematon tuskin olisi ilmoittautunut edes keskuksen. Lähes kaikki perheet asuivat vuokralla, eivätkä he omistaneet mitään. Huoneistot, joissa perheet asuivat, olivat pieniä, pääosin ne käsittivät 1-2 huonetta. Harvalla suurperheelläkään oli edes kolmea huonetta käytettävissään. Osalla perheistä oli vuokrahuoneistossaan vielä lisäksi yksi tai useampi alivuokralainen jakamassa vuokratukustannuksia.

Lastensuojelukeskus teki jokaisen avustettavaksi pyrkivän lapsen kotiin kotiolojen tutkimuksen. Perheen koti tarkastettiin lähes poikkeuksetta. Tämän perusteella päätettiin avustetaanko lasta ja perhettä, joten tämän vuoksi kotioloihin kiinnitettiin erityisesti huomiota. Pitkiä kertomuksia kotioloista ei ole kaavakkeisiin kuitenkaan merkitty. Maininta kodista laitettiin korttiin, jos koti oli huono. Kotioloja kuvattiin esimerkiksi seuraavilla sanoilla: *kaikki irtaimisto myyty, siisti koti, tavallinen koti, kurjan näköinen koti, kovin likainen ikävä koti, köyhän näköinen koti, huono koti, hyvinvoipa koti, hyvä koti, hyvin kalustettu koti, äärettömän likainen koti, samassa huoneessa tekee isä peltisevän töitä ja tyhjä koti.* Arkistolähteiden perusteella jäi epäselväksi se, vaikuttivatko kotiolut ratkaisevasti avunsaamiseen. Pitikö avustettavan lapsen kotiolut olla kurjat ennen kuin hänellä oli mahdollisuus saada avustusta? Jäikö lapsi ilman avustusta, jos perheen koti oli siisti?

Toisaalta jäin pohtimaan myös sitä, mikä laskettiin huonoksi kodiksi. Entä mikä oli normaalia siihen aikaan? Mitä esimerkiksi kertoi se, että Lastensuojelukeskuksen mukaan jokin koti oli tavallinen? En myöskään saanut arkistolähteiden perusteella selvyyttä siihen, miksi kaikkien avustettavaksi pyrkivien lasten kotiolut tuli tutkia, jos tämä ei kuitenkaan ratkaissut avunantoa. Esimerkiksi suurin osa vaateavustuksista oli maksullisia, joten kotioloilla ei luullut olevan merkitystä siihen, jos perheen huoltaja osti Lastensuojelukeskuksen kautta lapsilleen kengät.

Koska Lastensuojelukeskuksen avustamat lapset kuuluivat pääosin työväestöön, olivat heidän huoltajiensa ammatit lähinnä tuolle ajalle tyypillisiä työläisten ammatteja. Tampere tarjosi lukuisine tehtaineen sadoille työväen edustajille työpaikan. Myös Lastensuojelukeskuksen avustamien perheiden huoltajat kävivät töissä tehtailta, kuten Finlayson, Klingendahl ja

Lapinniemi. Naiset työskentelivät etenkin pumpuli -, pellava -, puuvilla - ja kenkätehtailla. Myös seuraavia vanhempien ammatteja mainittiin lasten korteissa: *kadunlakaisija, sekatyömies, ulkotyömies, saunottaja, kirvesmies, kulkukauppias, suutari, neuloja, ompelija, kutoja, muurari, maalari, puuseppä, peltityöntekijä, hevostmies ja kunnan työhuoneella työskentely*. Lastensuojelukeskus selvitti tarkkaan, minkä verran perheen huoltaja(t) ja vanhimmat lapset tienasivat, ja paljonko vanhemmat saivat avustuksia muilta tahoilta. Muita avustustahoja olivat esimerkiksi Tampereen köyhäinhoitohallitus ja Kansan lehti¹⁵⁶. Kansan lehden avustus oli tyypillisesti kertaluontoinen, kun taas Köyhäinhoitohallituksen avustusta sai kuukausittain.

Perheet, joissa oli työssäkäyviä lapsia, olivat paremmassa asemassa, kuin perheet, joissa kaikki lapset olivat alle 10-vuotiaita ja elettiin pelkästään toisen vanhemman tuloilla. Jos kodin siisteys ei niinkään vaikuttanut avustuksen saamiseen Lastensuojelukeskukselta, nämä tiedot vaikuttivat. Usein avustuksen epäämisen syyksi voitiin nimetä juuri tämä.

Taulukko 5: Kotona olevien lasten lukumäärä tarkasteltavien lasten perheissä 1919 – 1921

Lasten lukumäärä	Kpl	%
1 - 2 lasta	33	29.0
3 - 4 lasta	46	40.3
5 - 6 lasta	28	24.6
Yli 6 lasta	7	6.1
Yhteensä	114	100

Lähde: Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, TKA.

Yllä olevasta taulukosta voidaan päätellä, että avustettavien lasten perheet olivat monilapsisia. Yli 70 prosenttia tarkasteltavien lasten perheissä oli kolme lasta tai enemmän. Lukumäärä ei kerro kuinka monta sisarusta lapsilla keskimäärin oli, vaan kuinka moni lapsi asui edelleen kotona. Lukumäärissä eivät olleet poismuuttaneet työssäkäyvät aikuiset lapset tai muualla hoidossa olleet, esimerkiksi sukulaisten tai kasvatin luona asuvat muut sisarukset. Yli kuuden lapsen suurperheitä mahtui tarkasteltavien joukkoon seitsemän kappaletta. Kahdessa perheessä oli seitsemän lasta, kolmessa perheessä kahdeksan lasta ja kahdessa

¹⁵⁶ Kansan lehti oli Tampereella toiminut, maaliskuussa 1899 ilmestymisensä aloittanut sosiaalidemokraattinen sanomalehti. Lehti lakkasi ilmestymästä sisällissodan aikana, mutta sitä alettiin julkaista uudelleen 1920-luvulla.

perheessä jopa yhdeksän kotona asuvaa lasta. Toisaalta jopa yhdessätoista perheessä avustettavaksi hakeutuva lapsi oli perheen ainoa kotona asuva lapsi.

Kuten aiemmin Tilasto-osaston tekemän kyselyn mukaan todettiin, suurin osa sotaorvoista tuli perheistä, joissa oli kolme lasta tai enemmän. Perheissä, joissa äiti oli yksin monen lapsensa kanssa, tilanne oli todella vaikea. Elättääkseen perheensä äidin oli pakko käydä töissä ja lapset saattoivat olla kotona keskenään moniakkin tunteja ilman valvontaa. Koulun jälkeen Lastensuojelukeskukseen päiväkotiin pääseminen auttoi perheitä suuresti. Alle kouluikäiset lapset olivat kaikista heikoimmassa asemassa, sillä kaikki eivät päässeet kaupungin omiin seimiin.

4.2. Lastensuojelukeskuksen perusteet avunannolle ja sotaorpos

Lastensuojelukeskuksen henkilökunta merkitsi kortistoon ilmoitetun lapsen päivän tarkkuudella. Lähes kaikki tarkasteltavat lapset ilmoittautuivat tai ilmoitettiin Lastensuojelukeskukselle vuonna 1919, vain 19 lasta kaikista tarkasteltavista ilmoittautui myöhemmin. Tämä kertoi siitä, että avuntarve oli suurin heti vastaanottokodin avattua ovensa. Sana vastaanottokodin avaamisesta kiiri ilmiselvästi nopeasti, mistä kertoi ruuhkat heti alussa. Kuten seuraavasta taulukosta voidaan nähdä, pääosin lapsen ilmoitti Lastensuojelukeskuksen kortistoon toinen lapsen vanhemmista. Toinen lapsen vanhemmista oli huomattavasti yleisimmin äiti kuin isä, toisaalta monella lapsella isä oli kuollut. Huoltaja ilmoitti yleensä kaikki perheen lapset samalla kerralla. Tämän pystyi päättelemään suhteellisen helposti lasten kortteja tarkastelemalla, sillä ne olivat aakkosjärjestyksessä ja sisarukset keskenään kortistossa peräkkäin. Tämä oli täysin luonnollista, että samalla kertaa ilmoitettiin kaikki perheen lapset. Jos perhe oli huonosti toimeentuleva, niin miksi hakea avustusta vain yhdelle lapselle? Kaikki sisarukset olivat tässä suhteessa yhtä heikossa asemassa.

Taulukko 6: Tarkasteltavan lapsen ilmoittaja ilmoitusvuoden mukaan vuosina 1919 - 1921

Ilmoittaja/ Vuosi	1919	1920	1921	Yhteensä (kpl)	Yhteensä (%)
Huoltaja	58	11	4	73	64.0
Lapsi itse	27	0	2	29	25.4
Sukulainen	3	1	0	4	3.6
Joku muu	7	1	0	8	7.0
Yhteensä	95	13	6	114	100

Lähde: Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, TKA.

Neljäsosassa tarkasteltavista korteista lapsi oli ilmoittanut itse itsensä Lastensuojelukeskukselle. Pelkkien korttien perusteella oli mahdoton sanoa, oliko lapsen oma päätös hakea avustusta vai oliko lapsen äiti/isä pyytänyt lasta ilmoittautumaan itse. Huoltaja ei välttämättä töiltään päässyt itse paikalle. Koska Lastensuojelukeskuksen toimisto sijaitsi lähellä koulua, monet lapset ilmoittautuivat koulupäivän yhteydessä tai koulun jälkeen. Pidän todennäköisenä myös sitä, että lapsi ilmoittautui toimistoon siksi, koska koulukaveritkin ilmoittautuivat. Ilmoituksen tehneet sukulaiset olivat lapsen veli/sisko, mummi tai täti/setä. Jos tarkasteltavaa lasta ei ilmoittanut Lastensuojelukeskukselle lapsi itse, kumpikaan vanhemmista tai muu sukulainen, ilmoittaja oli esimerkiksi opettaja tai sitten ilmoittajaa ei mainittu lasta koskevassa kortissa. Yhdessä tapauksessa lapsen ilmoitti keskuksen Helsingin Lastensuojelukeskus.

Vastaanottokoti avattiin huhtikuun 10. päivänä vuonna 1919, jolloin ilmoittautui heti 78 lasta avunsaajiksi, toisena aukiolopäivänä tuli 80 lasta lisää. Ensimmäisen viikon lopulla avustettavia oli ilmoittautunut jo yhteensä 325 lasta, ja koko vuoden 1919 loppuun mennessä 865 lasta. Suurin osa lapsista, jotka alkuaikoina tulivat Lastensuojelukeskuksen avustuksen piiriin, olivat jättäneet koulunkäynnin kesken ja kulkivat kerjuulla. Aluksi kysymyksessä olikin kerätä ja koota talteen vain nämä kuljeksivat lapset. Vastaanottokotiin otettiin nälkäiset ja huonoissa vaatteissa kuljeksivat lapset saamaan lämmintä ruokaa sekä hoitoa ja ohjausta vastaanottokodin työntekijöiltä. Pian oli kuitenkin selvää, etteivät vastaanottokotiin mahtunut kaikki ilmoittautuneet lapset, vaan täytyi mahdollisuuksien mukaan ottaa ainoastaan eniten

aineellisen ja siveellisen avun tarpeessa olevat lapset. Tästä syystä kodeissa kävijän rooli korostui.¹⁵⁷

Vuoden 1920 kuluessa Lastensuojelukeskuksen kortistoon kirjattiin enää 189 uutta lasta, puolet tyttöjä ja puolet poikia.¹⁵⁸ Vuoden 1921 kuluessa rekisteriin tuli vain 83 uutta lasta lisää. Kaiken kaikkiaan kortistoon oli merkittynä 1137 lapsen tiedot, 727 perheestä.¹⁵⁹ Yhtäkään uutta lasta ei ilmoitettu enää vuonna 1922 ja kortisto käsitti siksi vain vuodet 1919 – 1921. Lastensuojelukeskuksella ei ollut enää viimeisenä toimintavuotena juurikaan omaa toimintaa.

Taulukko 7: Tarkasteltavien lasten tilanne vuosina 1919 - 1921

Avustettavan lapsen vanhemmat	Kpl	%
Sotaorpo	39	34.2
Toinen vanhempi kuollut ennen sisällissotaa	20	17.6
Toinen vanhempi ei maisemissa	13	11.4
Molemmat vanhemmat elossa	39	34.2
Ei tietoa	3	2.6
Yhteensä	114	100

Lähde: Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, TKA.

Kuten yllä olevasta taulukosta voidaan nähdä, kolmasosa tarkasteltavista lapsista oli sotaorpoja. Toisaalta yhtä suuri oli niiden lasten osuus, joilla molemmat vanhemmat olivat elossa, ja jotka asuivat samassa osoitteessa lastensa kanssa. Todennäköisesti keskuksen työntekijät merkitsivät kortteihin tiedon sotaorpoudesta aina, sillä se oli sisällissodan jälkeen asia, mikä huomioitiin hyvin tarkasti. Sotaorpous oli myös yksi avustamisen tärkeimmistä perusteista. Sotaorpo oli tavallisesti lapsi, jonka isä oli kuollut sodassa tai vankeuden aikana. Tarkasteltavien lasten joukkoon mahtui myös kolme sotaorpoa, jonka äiti oli kuollut sodassa, mutta isä oli edelleen elossa. Tässä joukossa ei ollut yhtään täysorpoa, vaikka heitäkin löytyi Lastensuojelukeskuksen kortistosta. Toisaalta tarkasteltavien lasten joukossa oli pari sellaista lasta, joiden äiti oli kuollut ja isä ei huolehtinut perheestään, joten käytännössä lapsi oli

157 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

158 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

159 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1921, TKA.

täysorpo.

Lähes 18 prosentilla tarkasteltavista lapsista toinen vanhempi oli kuollut jo ennen sisällissotaa. Nämä lapset olivat yhtä heikossa asemassa kuin viralliset sotaorvotkin. ”Toinen vanhempi ei maisemissa” tarkoitti isiä, jotka asuivat muualla, eivätkä avustaneet lapsiaan millään tavalla. Tähän joukkoon mahtui myös vanhempia, jotka olivat Amerikassa ja ilmoittautumisen yhteydessä vankileireillä, toisinsanoin perheessä ei ollut isää tuomassa elantoa perheelleen. Yhteensä siis yli 63 prosenttia tarkasteltavien lasten perheistä oli sellaisia, joissa ei ollut toista vanhempaa huolehtimassa. Perheille, joiden isä oli vankileirillä, tilanne parani usein muutaman vuoden kuluessa, kun isä saapui kotiin. Muilla isä oli poissa perheestä pysyvästi. Edellä olevan taulukon perusteella voidaan tehdä päätelmä, että suurin osa äideistä oli yksin lastensa kanssa.

Vuonna 1920 kortistossa oli kaiken kaikkiaan 426 Tampereen kaupungin sotaorpoa. Tämä kattoi lähes kaikki Tampereen kaupungin sotaorvot, sillä kuten aiemmin todettiin, Tampereella oli arviolta viitisen sataa sotaorpoa. Luettelossa oli tässä vaiheessa myös 77 lähimmän ympäristön sotaorpoa.¹⁶⁰ Vuonna 1921 rekisteriin kirjattiin vielä 19 uutta sotaorpoa eli yhteensä 445 Tampereen kaupungin sotaorpoa kuului Lastensuojelukeskuksen avustuksen piiriin.¹⁶¹

Sotaorpojen syyt hakea apua Lastensuojelukeskukselta olivat pääosin samoja kuin muidenkin avustettavien lasten. Tosin pelkkä sotaorpous riitti usein avun perusteeksi. Lastensuojelukeskukselta haluttiin vaateavustusta, pääsyä keskuksen vastaanottokotiin /päiväkotiin tai kesäsiirtolaan. Helsingin Lastensuojelukeskukseen hakeutumisen syitä olivat muun muassa lapsen kerjuu, hoidon tai asunnon puute, pahantapaisuus, uppiniskaisuus ja työnpuute. Perheet osasivat turvautua keskuksen apuun myös kiireettömissä tapauksissa, neuvoja pyytäen.¹⁶²

Pääosin tarkasteltavat lapset olivat kotoisin Tampereelta. 11 lasta tuli Pirkkalasta, 1 Kangasalta, 1 Valkeakoskelta ja 1 Helsingistä. Lastensuojelukeskuksen toimikunnassa oli ajatus, että avustetaan vain tamperelaisia lapsia. Pirkkalassa toimi Lastensuojelulautakunta,

160 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

161 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1921, TKA.

162 Helsingin lastensuojelukeskuksen toimintaa v:lta 1919 1920, 173.

jonka kanssa tehtiin yhteistyötä. Jos pirkkalalainen lapsi ilmoittautui Tampereen Lastensuojelukeskukselle, tästä annettiin tieto eteenpäin Pirkkalaan. Lapsi oli usein Pirkkalassakin jo entuudestaan tuttu eli hakenut apua myös sitä kautta. Pirkkalasta, Pispalan alueelta lähinnä, käytiin koulua Aleksanterin koulussa, joka oli samassa pihapiirissä kuin Lastensuojelukeskuksen vastaanottokoti/päiväkoti. Osa pirkkalalaisista lapsista pääsikin koulun jälkeen vastaanottokotiin. Avustamisen perusteena voidaan kuitenkin pitää tamperelaisuutta, muutamaa poikkeusta siis lukuun ottamatta. Esimerkiksi Lastensuojelukeskukselta apua pyytäneet Kangasalan, Valkeakosken ja Helsingin kuntien kotipaikkaoikeuden omanneet lapset eivät saaneet avustusta, vaan heidät ohjattiin oman kunnan vastaaville viranomaisille.

Alla olevassa taulukossa nähdään Lastensuojelukeskuksen avustuskeinot. Tarkasteltavista lapsista lähes 30 prosenttia oli vastaanottokodissa jossakin vaiheessa vuosina 1919 - 1921. Lähes yhtä suuri joukko lapsia pääsi kesäsiirtolaan tai maalle kesäksi. Pelkästään vaateavustuksen sai vajaa 10 prosenttia tarkasteltavista lapsista. Lapsia, jotka eivät saaneet avustusta tai sitä merkitty kortteihin oli lähes 30 prosenttia. Tämä merkittiin korttiin ”ei toimenpiteitä” merkinnällä.

Taulukko 8: Tampereen Lastensuojelukeskuksen avustusmuodot vuosina 1919 - 1921

Avustusmuoto	Kpl	%
Vastaanottokoti/Päiväkoti	31	27.2
Kesäsiirtola	24	21.1
Kesäsijoitus maalle	7	6.1
Muu avustus, esim. työpaikan järjestäminen, lastenkoti	8	7.0
Ainoastaan vaateavustus	11	9.7
Ei avustusta	33	28.9
Yhteensä	114	100

Lähde: Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921, TKA.

Avustettavien lasten kortisto voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään eli niihin lapsiin, joita ei ryhdytty lainkaan avustamaan ja niihin, joita avustettiin enemmän. Tämä oli osittain ristiriidassa vuosikertomuksiin, joiden mukaan suurimpaan osaan avustuspyynnöistä vastattiin. Tarkasteltavien lasten joukossa oli 33 lasta, jotka saivat enemmän kuin yhden avustuksen Lastensuojelukeskukselta. Taulukkoon olen kuitenkin merkinnyt vain yhden

lapsen saaman avustuksen, sillä periaatteella että jos lapsi otettiin vastaanottokotiin, ja hän pääsi myös kesäsiirtolaan, laitoin hänen avustusmuodoksi pelkän kesäsiirtolan. Kesäsiirtolaan pääseminen oli huomattavasti harvinaisempaa, kuin vastaanottokotiin pääseminen. Yleensä kesäsiirtolaan päässeet olivat niitä, jotka jo olivat Lastensuojelukeskuksen vastaanottokodissa. Kaksinkertaisen avustuksen saajissa ei kuitenkaan ollut niitä, jotka olivat esimerkiksi päässeet vastaanottokotiin ja saaneet vaateavustuksen.

Andelin totesi vuonna 1979 ilmestyneessä tutkimuksessaan, että pahimmassa avuntarpeessa olevat lapset saivat vaatteet, kengät ja muut varusteet ilmaiseksi Lastensuojelukeskukselta. Perheet, joiden asema oli hiukan parempi, luovutetuista vaatteista ja kengistä perittiin vähäinen maksu.¹⁶³ On mahdollista, ettei kortistoon merkitty ilmaisia lahjoituksia, joita saatettiin perheille antaa. Toisaalta tarkasteltavien lasten joukossa ei ollut yhtäkään lasta, joka olisi saanut vaate - tai kenkäavustuksen ilmaiseksi. Vastaanottokotiin ja kesäsiirtolaan sitä vastoin saattoi päästä ilmaiseksi, tällöinkin usein Tampereen Köyhäinhuoltohallituksen avustamana. Poikkeuksena näistä olivat virallisen sotaorpoavustuksen saaneet lapset. Lastensuojelukeskuksen avustustoimintaa ja perheiltä otettuja maksuja käsiteltiin jo luvussa 3.

Avunpyynnöistä neuvottelemaan ja ratkaisemaan kokoontui kerran päivässä vastaanottokodin ja Lastensuojelukeskuksen edustajista kokoonpantu kolme henkinen toimikunta. Tämä tapahtui sen jälkeen, kun kodeissakävijä oli ensin käynyt tarkastamassa avustettavaksi pyrkivän lapsen kodin. Osa vastaanottokotiin hyväksytyistä lapsista ei koskaan tullut paikalle ja osa jäi ajan kuluessa pois. Kaiken kaikkiaan vuoden 1919 loppuun mennessä sinne oli hyväksytty 349 lasta, eli vajaa puolet kaikista avun hakijoista.¹⁶⁴ Kortteihin merkittyjen avunpyyntöjen määrä oli vuoden 1920 loppuun mennessä 938 ja Lastensuojelukeskuksen mukaan 874 tapauksessa oli annettu apua jossakin muodossa. Yhtä suuri määrä lienee niitä tapauksia, joista ei ole erikoista merkintää tehty, koska ne koskivat vähäpätöisempiä kyselyjä, neuvoja, tiedottamista ja ohjausta.¹⁶⁵ Vuonna 1921 oli 652 merkittyä avunpyyntöä ja 538 tapauksessa niihin oli vastattu.¹⁶⁶

Yllä olevat luvut vuosikertomuksissa olivat hieman ristiriidassa tässä tutkimuksessa

163 Andelin 1979, 30.

164 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen kertomus toiminta-ajalta 10.4 – 31.12.1919, TKA.

165 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1920, TKA.

166 Yhdistyksen vuosikertomuksia, Lastensuojelukeskuksen vuosikertomus 1921, TKA.

tarkasteltujen lapsien avustamiseen, sillä osa heistä ei saanut avustusta lainkaan. Ainakaan tätä ei merkitty heitä koskeviin kortteihin. Toisaalta Lastensuojelukeskus laski avustaneensa lasta, jos perheen huoltaja osti esimerkiksi lapselleen Lastensuojelukeskuksen kautta esimerkiksi pelkät housut, tai jos Lastensuojelukeskus hyväksyi lapsen päiväkotiin, mutta lapsi ei koskaan syystä tai toisesta tullut. Kaikki avustus, pienikin, oli kuitenkin parempi kuin avustamatta jättäminen ahdingossa eläville perheille.

Hyvä esimerkki Lastensuojelukeskuksen työntekijöiden avustusperiaatteista oli lahjoituksen kautta tullut avustus. Avustus oli tarkoitettu nimenomaan sotaorvoille jaettavaksi, ja se annettiin 100 markan summana kullekin sotaorvolle. Avustuksen jakamisesta laitettiin ilmoitus lehteen ja sitä haki yhteensä 44 sotaorpoperhettä määräaikaan mennessä. Avustuksen jakamisessa käytettiin tiukkoja periaatteita, sillä avustus annettiin loppujen lopuksi vain kuudelle hakijalle. Lastensuojelukeskus jätti esimerkiksi huomioimatta ne hakijat, joiden kotikunta ei ollut Tampere. Myös kaksilapsiset perheet eivät saaneet avustusta, vaan perheessä tuli olla lapsia kolme tai enemmän. Jos perhe sai avustusta jo muualta tai osa perheen lapsista oli maalla tai työssäkäyviä, heitä ei huomioitu sotaorpoavustusta jaettaessa. Näiden periaatteiden perusteella saatiin valittua ne kuusi lasta, joille avustus lopulta myönnettiin. Avusta jaettaessa otettiin huomioon vain ne lapset, joiden äidillä oli huono ja epävarma toimeentulo.¹⁶⁷

Suuri osa Lastensuojelukeskuksen avustettavista lapsista ja perheistä olivat sellaisia, jotka saivat avustusta jo muualta, yleensä kaupungin Köyhäinhuoltohallitukselta. Myös Kansan lehden avustusta saivat monet perheet. Perheet hakivat avustusta monista eri paikoista, yrittäen maksimoida avun saannin. Toisaalta tämä oli jossain määrin myös haitaksi Lastensuojelukeskukselta avustusta haettaessa. Lastensuojelukeskus saattoi jättää huomioimatta avunpyynnöt perheiltä, jotka jo saivat riittävästi avustusta muualta. Se oliko mikään avustus köyhille perheille riittävä, oli toinen asia. Jos kesti köyhäinhoidon avun tuoman nöyryytyksen, ei tuskin ollut enää kynnystä pyytää apua Lastensuojelukeskukselta tai muualtakaan. Köyhäinhoidon avun saaminen koettiin häpeälliseksi monesta eri syystä. Lastensuojelukeskuksen apua ei koettu tulkintani mukaan samalla tavalla köyhäinhoidolliseksi avuksi.

¹⁶⁷ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 10.10.1919, liite kesätoiminnan selostusta 1919, TKA.

Myös muutamia karkeita yleistyksiä voidaan kortiston perusteella tehdä. Jos lapsi oli sotaorpo, hän sai avustuksia. Jos perheessä oli sairautta, apua tuli. Jos lapsi ei käynyt koulua ja hän kävi kerjuulla, Lastensuojelukeskuksen henkilökunta otti hänen avustamisen vakavammin kuin koulua käyvän. Jos perheessä oli lapsia, jotka jo tienasivat ja molemmat vanhemmat olivat töissä, avustusta ei tullut. Jos lapsi oli ulkopaikkakuntalainen, hän ei saanut avustusta ainakaan Tampereen Lastensuojelukeskuksen kautta. Tampereen Lastensuojelukeskuksen arkistolähteissä oli tulkintani mukaan huomioitavissa inhimillisyyttä ja lapsen ottaminen huomioon yksilönä. Vaikka lapsia ilmoitautui etenkin vastaanottokodin avatessa ovensa todella paljon, niin jokainen lapsi huomioitiin, hänen kotiolonsa pyrittiin selvittämään ja hänet ohjattiin muualle, jos apua Lastensuojelukeskuksen kautta ei voitu antaa. Avustettavaksi hakeutunut lapsi ei ollut niin sanotusti vain pelkkä täytetty lomake kortistossa.

4.3. ”Me oltiin semmoisia hylkiöitä, tuli tunne ettei olla mitään”¹⁶⁸ – Tampereen Lastensuojelukeskuksen merkitys sotaorvoille

Tampereen Lastensuojelukeskuksen merkitystä avustettaville lapsille ja perheille oli arkistolähteiden perusteella vaikea arvioida, sillä lähteisiin merkittiin harvoin vapaamuotoisesti mitään. Vuosikertomuksissaan keskuksen toimikunta korosti luonnollisesti omaa merkitystään ja tarpeellisuuttaan, mutta tämäkään ei kerro toiminnan todellisesta vaikuttavuudesta. Esimerkkitapausten perusteella oli parempi mahdollisuus arvioida Lastensuojelukeskuksen tärkeyttä avustettavien lasten ja perheiden keskuudessa, sekä nähdä millaista apu konkreettisesti oli.

Perheen äiti ilmoitti 11 - vuotiaan poikansa Lastensuojelukeskukselle, koska halusi antaa hänet muualle kasvatiksi. Pojan isä ei ollut tiedossa, ja äiti oli menossa naimisiin toisen miehen kanssa. Pojalla oli sisar, joka oli jo aiemmin annettu kasvatiksi. Pojan lomakkeessa ei lue syytä, miksi äiti ei halunnut pitää lapsiaan kotona. Pojan äiti kävi töissä tehtaalla ja sai lisäksi vielä kuukausiavustusta Köyhäinhoitohallitukselta. Tiedossa ei ole toisaalta myöskään, mitä pojalle loppujen lopuksi tapahtui. Ainakaan Lastensuojelukeskuksen kautta hän ei apua saanut. On vaikea arvioida jäikö lapsi ilman apua siksi, että äiti oli siveellisesti

¹⁶⁸ Punaorvot valkoisessa Suomessa, dokumenttielokuva 1918 punaorvoista, 2000.

epäilyttävä. Lastensuojelukeskus kiinnitti siveellisyyteen huomioita, mutta mitään viittausta siihen ei ollut, että se oli ratkaiseva tekijä apua evätessä.¹⁶⁹ Lastensuojelukeskuksen kautta avustusta ei saanut myöskään kolmevuotias tyttö, jonka äiti sairasti keuhkotautia, ja isä ei ollut maisemissa. Tyttö oli äidin ainoa lapsi ja äitiä oli kehoitettu kääntymään Tampereen kaupungin seimeen saamaan helpotusta lapsenhoidossa.¹⁷⁰

Lastensuojelukeskuksen kautta saatettiin hakea myös töitä, kuten eräs 14 - vuotias tyttö teki. Hän oli huonossa asemassa, sillä isä ei ollut mukana kuvioissa, ja äiti oli ollut köyhäntalolla jo useita vuosia. Perheen muut lapset olivat joko kasvattina muualla tai köyhäntalolla itsekin. Vaikka tyttö oli kotoisin Pirkkalasta, hänelle tarjottiin työpaikkaa. Valitettavasti tyttö ei menestynyt saamassaan työpaikassa, sillä hänen työnantajansa piti tyttöä kaikin puolin sopimattomana.¹⁷¹ Vaikka avustettavalle lapselle saatettiin myöntää paikka Lastensuojelukeskuksen päiväkodissa, hän ei aina ottanut paikkaa vastaan tai jäi pian pois. Esimerkiksi eräs 9 - vuotias tyttö jäi pian päiväkodin aloitettuaan sieltä pois. Asiaan saattoi vaikuttaa perheen taloudellinen tilanne, sillä tässä tapauksessa Köyhäinhuoltohallitus ei maksanut hänen oloaan päiväkodissa, vaan äiti itse maksoi siitä markan päivässä. Koska perheessä oli kaksi muutakin lasta ja isä oli Venäjällä tietämättömissä, ei äidin tulot Finlaysonin tehtaalta todennäköisesti riittänyt.¹⁷²

Neljä ensimmäistä esimerkkiä edustivat tapauksia, joissa Lastensuojelukeskus ei myöntänyt avustusta tai apu ei mennyt halutulla tavalla perille. Toista kategoriää edustivat ne lapset, jotka saivat apua enemmän kuin kerran. 9 - vuotiaan tytön äiti sairasti ja isä kuoli jo ennen sisällissotaa. Tyttö otettiin vastaanottokotiin Köyhäinhuoltohallituksen avustamana sekä pääsi jopa kolmena eri kesänä maalle. Tytön perheessä oli yhteensä neljä sisarusta, joista yksi oli äidin ohella sairas. Vastaanottokodin ja kesäsijoituksen ohella tyttö sai myös aineellista apua, sillä hänelle ostettiin Lastensuojelukeskuksen kautta alennettuun hintaan muun muassa kaksi hametta ja kengät.¹⁷³ Vastaavasti 8 - vuotias poika oli sotaorpo ja sairaalloinen. Tämän lisäksi poika menetti myös äitinsä vuoden 1919 lopussa. Pojan perheessä oli viisi lasta eikä pojan korttiin merkitty, mitä hänelle ja muille sisaruksille tapahtui äidinkin kuoltua. Toisaalta

¹⁶⁹ Kortisto avustettavista lapsista 1919 - 1921, avustettava lapsi nro.556, TKA.

¹⁷⁰ Kortisto avustettavista lapsista 1919 - 1921, avustettava lapsi nro.665, TKA.

¹⁷¹ Kortisto avustettavista lapsista 1919 - 1921, avustettava lapsi nro.773, TKA.

¹⁷² Kortisto avustettavista lapsista 1919 - 1921, avustettava lapsi nro.1012, TKA.

¹⁷³ Kortisto avustettavista lapsista 1919 - 1921, avustettava lapsi nro.61, TKA.

perheen vanhin lapsi oli jo aikuinen, joten hän saattoi ottaa vastuun myös nuoremmista sisaruksista. Poika pääsi edellisen tytön tavoin Köyhäinhoitohallituksen avustamana Lastensuojelukeskuksen päiväkotiin ja kahtena eri kesänä kesäsiirtolaan.¹⁷⁴

Tampereen Lastensuojelukeskuksen merkitystä sotaorvoille ja muille avustettaville lapsille voidaan arvioida myös saapuneiden kirjeiden valossa. Lastensuojelukeskus sai postitse kiitoksia toiminnastaan. Eräs Pohjanmaalle pidemmäksi ajaksi sijoitettu lapsi kirjoitti Lastensuojelukeskukselle kirjeen:

*Rakkaat tädit. Terveiset täältä teille ja kiitokset niistä vaatteista, kun annoitte minulle ja minä käyn nyt koulua ja olen tyytyväinen täällä. Nyt olen jo kasvanu ja lihonu jotta täytän ne vaatteet...*¹⁷⁵

Vaikka kirjeissä tuli ottaa huomioon lähdekritiikki, kertoi se lapsen kiitollisuudesta Lastensuojelukeskusta kohtaan. Näiden pidempiaikaisten sijoitettujen lasten kirjeitä julkaistiin muun muassa Huoltaja - lehdessä vuonna 1919 propagandamaisissa tarkoituksissa. Lastensuojelukeskukselle osoitettuja kirjeitä ei julkaistu käsittääkseni missään lehdessä. Kirje oli sitä paitsi saapunut vasta vuonna 1921, jolloin tarvetta lasten sijoittamiseen suuressa mittakaavassa ei ollut enää vuoteen 1919 verrattuna. Myös eräältä Pohjanmaan maanviljelijältä saapui kirjeitse Lastensuojelukeskukselle kiitosta:

*Eikä muuta ku suuret kiitokset nyt teille Lastensuojelukeskuksen jäsenille kun huolehritte köyhistä lapsista, että ne saavat ruokaa ja vaatetta ja vieläpä oppivat tekemään työtä ja näkevät kuinka täällä Pohjanmaalla eletään.*¹⁷⁶

Kaarnisen tutkielman mukaan tamperelaiset punaorvot pärjäsivät yhteiskunnassa myöhemmin verrattain hyvin. He kävivät kansakoulun normaalisti muiden lasten ohella, tosin jatkokoulutukseen harvalla perheellä oli enää varaa panostaa. Suuresta osasta tamperelaisista sotaorvoista tuli tehtaalaisia, aivan kuten muista työväenedustajista. Punaorpojen elämänkaari ei myöhemmissä vaiheissa eronnut juurikaan muista tovereistaan. Tosin punaorvot saattoi näkyä elämässä muilla tavoin.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Kortisto avustettavista lapsista, avustettava lapsi nro.387, TKA.

¹⁷⁵ Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 23.4.1921, TKA.

¹⁷⁶ Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 8.10.1919, TKA.

¹⁷⁷ Kaarninen 2008a, 142 – 143 ja 158.

Etenkin muualle sijoitetut punaorvot kokivat leimaantumisen ja syyllisyyden tunteita. Toisaalta samoja tunteita kokivat myös pelkkää kotikasvatusta tukevia hoitomuotoja saaneet sotaorvot Tampereella. Sijoitetut punaorvot joutuivat kasvamaan Pohjanmaalla, joka oli vahvaa valkoista aluetta ja ”punikin kakaran” leima säilyi pitkään. Tämä oli erittäin mielenkiintoinen ristiriita sille, että Pohjanmaalla oli selvää halukkuutta ottaa sotaorpoja luokseen. Sotaorpojen sijoittamisesta Pohjanmaalle tarkastellaan tarkemmin luvussa viisi, joka käsittelee Tampereen Lastensuojelukeskuksen organisoimaa kesäsijoittamista samoille alueille. Kaarnisen tutkimuksen mukaan pysyvästi Pohjanmaalle sijoitetut punaorvot saivat tietyn leiman otsaansa. Sotaorvot tunsivat syyllisyyttä ja erilaisuutta siitä, että olivat punikin lapsia. Lasten annettiin sijoituspaikkakunnallaan ymmärtää, että heidän isänsä olivat rikollisia.¹⁷⁸

Punaisella puolella ei juuri ollut sellaista perhettä tai sukua, jonka joku jäsen ei olisi kokenut vankeutta tai kuolemaa. Vankeusrangaistukset koettiin heidän puolellaan yleisesti kohtuuttomina. Diskriminaatio koulussa, työelämässä ja yhteiskunnassa herätti yleensä luonnollisesti katkeruutta, jotka olivat Ulla - Maija Peltosen mukaan inhimillisesti ymmärrettäviä ja psykologisesti välttämättömiä.¹⁷⁹ Peltonen on tutkinut työväen historiaa ja perinnettä juuri muistitiedon näkökulmasta. Esimerkiksi suhtautuminen kouluun ja opettajiin oli punaisten puolella kielteinen, jopa halveksiva. Tämä perustui suoraan niihin kokemuksiin, joita työläislapset saivat tuntea jokapäiväisessä elämässään. Toisaalta Peltonen korosti sitä, että työväestö ei sinänsä olisi arvostanut sivistystä tai oppineisuutta. Näkemys oli ymmärrettävä, sillä sisällissodan tapahtumat käsiteltiin kouluissa yksinomaan valkoisten näkökulmasta.¹⁸⁰

Vuonna 2000 valmistuneessa dokumenttielokuvassa haastateltiin vielä elossa olevia punaorpoja ja kuvattiin mielestäni hyvin koko sotaorpokysymyksen elinkaarta. Punaorpojen haastatteluista välittyi asiasta vaikeneminen ja häpeä muun muassa seuraavilla lainauksilla: *”Me oltiin semmoisia hylkiöitä, tuli tunne ettei olla mitään, talolliset olis voineet auttaa meitä, kun olimme orpokodissa, antaa maitoa, leipää, mutta kun ne vihas meitä.”* Eräs nainen totesi videolla, ettei edes aviomiehelleen kertonut olleensa punaorpo ja orpokodissa. Tämä

178 Kaarninen 1984, 101.

179 Peltonen 1990, 317.

180 Peltonen 1990, 327.

kertoi paljon asian häpeällisestä luonteesta ja siitä, että asiasta yksinkertaisesti haluttiin vaieta. Dokumentissa korostettiin myös sotaorpouden vaikuttaneen vuosien ajan, aina talvisotaan asti: ”Asia painoi sotaan asti, kun kaikki lähti sinne yhdessä, ei kysytty kumpi oli, ei tuntunut enää luokkaero.”¹⁸¹”

Lasten kokemukset sisällissodasta ja sen jälkeisistä vuosista riippuivat pitkälti elossa olevien vanhempien käyttäytymisestä. Myös lasten omin silmin näkemät kokemukset sodasta ja sen julmuuksista vaikuttivat. Aikuisten vanavedessä lapset joutuivat jommallekummalle sotivista osapuolista, ja sodan synnyttämien kokemusten kanssa elettiin pitkään. Lasten suhtautuminen sotaan oli hyvin samankaltaista riippumatta siitä, kummalla puolella heidän perheensä olivat olleet. Päällimmäisiksi kokemuksiksi jäivät epävarmuus, turvattomuus, pelko ja hämmennys. Lapsen sota ei ollut ohi ennen kuin perheenjäsenten kohtalo oli ratkennut. Useissa perheissä selviytymiskeinoiksi sisällissodasta ja sen jälkeisistä vuosista otettiin vaikeneminen, aktiivinen ja tietoinen unohtaminen. Tapahtumat olivat niin vaikeita, ettei niistä voitu puhua.¹⁸²

Vaikeassa tilanteessa pienikin apu lapselle ja perheelle korostui ja helpotti jokapäiväistä elämistä niin, että oli mahdollisuus keskittyä toisinaan muihin asioihin. Tarkasteltavat lapset saivat avustusta Lastensuojelukeskukselta useassa tapauksessa, ja voidaan päätellä avun olleen merkittävä sekä lapselle että hänen perheelleen. Toisaalta Lastensuojelukeskus ei avustanut kuin harvoja tapauksia ilmaiseksi, joten sen toimintaa ei voida täysin pitää pelkkänä hyväntekeväisyystyönä. Lastensuojelukeskus ei myöskään avustanut kaikkia ilmoitettuja lapsia, vaikka heidän joukossa oli huonosti toimeentulevia. Kaikki Lastensuojelukeskukselle ilmoitetut lapset tulivat köyhistä oloista ja olivat ilmiselvästi avun tarpeessa. Lastensuojelukeskuksen jäsenien oli kuitenkin pakko priorisoida kenelle apua annettiin. Koska Lastensuojelukeskuksella itsellään ei ollut ylettömästi varoja ja mahdollisuuksia, se avusti parhaansa mukaan. Lastensuojelukeskuksen tekemä työ sotaorpojen huollossa oli merkittävä lisä Tampereen kaupungin tekemän työn lisäksi.

181 Punaorvot valkoisessa Suomessa, dokumenttielokuva 1918 punaorvoista, 2000.

182 Junila & Jalagin 2009, 320 – 333.

5. YKSI TOIMINTAMUOTO – KESÄSIJOITUS

5.1. Lasten kesäsijoituksen idea

Tampereen Lastensuojelukeskuksen tärkein ja eniten järjestelyjä vaatinut toimintamuoto oli avustettavien lasten lähettäminen kesäksi maalle. Toiminnan tarkoituksena oli estää lasten kerjääminen kaupungilla ja saada heidät pois kadulta kuleksimasta koulujen ollessa suljettuina. Ensimmäisen kerran Lastensuojelukeskus lähetti lapsia Pohjanmaalle kesällä 1919. Tällöin avustettavien lasten vanhempia pyydettiin ottamaan yhteyttä maalla asuviin sukulaisiinsa. Lisäksi Lastensuojelukeskus kirjoitti kolmelle eri taholle Pohjanmaalle otettaisiinko sinne isompia poikia kesän ajaksi.¹⁸³ Ensimmäisenä kesänä Pohjanmaalle lähetettiin Lastensuojelukeskuksen avustamien poikien lisäksi myös muita kansakoululapsia ja sukulaisten luokse annettiin pienempiä avustettavia lapsia. Useasta lapsesta maksettiin hoitomaksua kesävanhemmille.¹⁸⁴ Käytän lapsen ottaneista vanhemmista termiä *kesävanhemmat* erottaakseni heidät lasten oikeista huoltajista.

Seuraavana kesänä Lastensuojelukeskus päätti edellisvuoden hyvien kokemusten innoittamana lähettää sekä tyttöjä että poikia Pohjanmaalle. Jotta lapset tottuivat ruumiilliseen työhön, lähetettiin yli 10 - vuotiaita lapsia maalle ja alle 10 - vuotiaita mahdollisimman paljon kesäsiirtoloihin. Toukokuussa 1920 Lastensuojelukeskuksen toimikunta kirjoitti edellisvuodesta poiketen sekä Tampereella että Pohjanmaalla ilmestyviin lehtiin, joissa kehoitettiin maanviljelijöitä ottamaan lapsi ilmaiseksi avuksi kotiin kesän ajaksi.¹⁸⁵ Kevään aikana Lastensuojelukeskus vastaanotti yhteensä lähes sata hakemusta, joista yhtä lukuun ottamatta, kaikki tulivat Pohjanmaalta. Kaiken kaikkiaan Pohjanmaalle lähetettiin kesäkuun alussa yhteensä 69 lasta, joista suurin osa oli poikia. Tyttöjä maalle lähti vain 21. Lisäksi yksi tyttö kesäsijoitettiin Hämeeseen.¹⁸⁶

Kesävanhempien kirjeiden jälkeen, Lastensuojelukeskus kirjoitti hakijoille takaisin, oliko sellainen lapsi saatavissa kesäksi, kuin kesävanhemmat alun perin toivoivat. Tämän jälkeen sovittiin käytännönjärjestelyistä ja pääosin kaikki lapset lähtivät viimeistään koulun

183 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 13.5.1919, liite toiminnan selostusta 10.4. – 10.5.1919, TKA.

184 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 10.10.1919, liite kesätoiminnan selostusta 1919, TKA.

185 Katso Liite 2.

186 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

päättymisen jälkeen junalla Pohjanmaalle, jossa heitä oltiin vastassa. Kesävanhempien tuli ehdottomasti vahvistaa kirjeellä suostumuksensa ottaa heille tarjottu lapsi vastaan. Yhdessä tapauksessa kesävanhemmat eivät vahvistaneet asiaa kirjeellä ja ihmettelivät, miksei lapsi saapunut ajallaan asemalle. Lastensuojelukeskus ei lähettänyt lasta junamatkalle ennen kuin tiesivät varmaksi sen, että lasta oltiin määränpäässä vastassa. Kaikki kesävanhemmat eivät myöskään ottaneet heille tarjottua lasta.¹⁸⁷

Kaikki lapset lähtivät maalle omasta halustaan ja huoltajan suostumuksella. Lapset viettivät kesän maalaistaloissa tehden erilaisia pieniä maatalontöitä, kuten paimensivat karjaa, vahtivat ja leikkivät pienempien lasten kanssa, olivat talon emännän apuna taloustöissä tai isännän apuna pellolla. Osa lapsista tuli takaisin Tampereelle jo ennen koulujen alkua, mutta suurin osa vasta elokuun puolessa välissä. Osa lapsista jäi Pohjanmaalle vielä talveksi ja joukossa oli niitäkin, jotka jäivät kesäkotiinsa pysyvästi.¹⁸⁸

Kaikki kesällä 1920 lähetetyt lapset olivat edellisvuodesta poiketen Lastensuojelukeskuksen avustamia tyttöjä ja poikia. Maalle lähetettyjen lasten taustat eivät eronneet muista avustettavista lapsista. Ratkaisevana tekijänä maalle pääsemiseksi oli lapsen oma halukkuus lähteä. Kesävanhempia oli tarjolla enemmän kuin oli halukkaita lapsia maalle lähtemään. Lapsen oli vaikea jättää omat vanhemmat ja sisarukset kesän ajaksi. Kesäsiirtoloissa tilanne oli toinen, sillä mukaan lähti paljon tuttuja kavereita. Kesävanhempien luokse jouduttiin yksin tuntemattomien ihmisten kotiin. Lasten elossa olevat vanhemmat olivat usein vastahakoisia lähettämään lapsiaan kesäksi pois tai antamaan heidän jäädä maalle pidemmäksi ajaksi. Tämä huomattiin myös Lastensuojelukeskuksessa, jossa oli tarkoitus pitää niin sanottuja äitien kokouksia. Kokousten tarkoitus oli poistaa äitien väärää uskomuksia kesäsijoituksesta.¹⁸⁹

Matti Vilksa käsitteli sisällissodan jälkeen ilmestyneessä tutkimuksessaan Suomen kasvatustilannetta ja nuorison tulevaisuutta. Vilksa suositteli kasvatemuotona lasten sijoittamista maanviljelijöiden luokse maalle, missä lapset oppivat ruumiillisen työn merkityksen. Tästä syystä huonotapainen lapsi oli sijoitettava kasvatettavaksi sellaiseen paikkaan, jossa lapsen siveellinen luonne parhaiten kehittyi ja lapsi pääsi pois kaupungin

187 Lastensuojelukeskukseen saapuneita kirjeitä 1920, TKA.

188 Lastensuojelukeskukseen saapuneita kirjeitä 1920, TKA.

189 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 13.5.1919, liite toiminnan selostusta 10.4. – 10.5.1919, TKA.

huonoista vaikutteista. Vaikka Vilka puhui pääosin lasten pysyvän sijoituksen puolesta, perusteltiin näillä samoilla tekijöillä myös lasten kesäsijoituksen järjestämistä.¹⁹⁰

Jo ennen sisällissotaa oli yleisesti tunnustettua, että maalla olo teki hyvää lapsen kehitykselle. Gustaa Adolf Helsingiuksen toimittaman teoksen mukaan katuelämä tarjosi lapsille etenkin kesäisin monia viettelyksiä, ja tästä syystä kesäsiirtolat ja kesäsijoitus yksityisten luo olivat tärkeät kotikasvatuksen tukemisen muodot ja samalla lievempi ratkaisu, kuin kodista kokonaan erottaminen. Helsingiuksen mielestä sijoittaminen yksityiskoteihin oli kesäsiirtoloita parempi vaihtoehto, koska maalla vallitsi tietynlainen kodikkuus ja rauha, minkä tarpeessa juuri kaupungeissa asuvat lapset olivat. Yksityiskodeissa lapset pääsivät eroon myös muiden lasten mahdollisista huonoista vaikutteista.¹⁹¹ Adolf von Bonsdorff oli muutamia vuosia myöhemmin Helsingiuksen kanssa samoilla linjoilla. Yhteiskunnan tuli hänen mukaan auttaa kesäisin koulusta vapaalla olevia lapsia ja järjestää heille hyödyllistä toimintaa, mieluummin kesäsiirtoloissa tai muulla tavoin järjestetyn maalla oleskelun muodossa. Hänen mukaansa ehkäisevän lastenhuoltotyön ensimmäisiä tehtäviä oli kaupunkilaislasten kesäisen vetelehtimisen vastustaminen.¹⁹²

Aikalaiskirjallisuuden perusteella voi todeta, että katuelämä kesäisin koettiin ongelmaksi jo ennen sisällissotaa, mutta vasta sisällissota kärjisti ongelman vakavammaksi kuin se ennen sotaa oli. Sisällissodan jälkeen vallinnut puute ruoasta, vaatteista ja katosta pään päällä lisäsi lasten kuljeskelua kaduilla entisestään. Koska haluttiin välttää lapsen erottaminen kodistaan kokonaan, kesäsijoitus oli hyvä vaihtoehto. von Bonsdorff kehottikin yhdistyksiä kullakin paikkakunnilla yhdistymään keskuksiksi, jotka vapaaehtoisesti ottaisivat vastaan ilmoituksia ja välittäisivät apua hädänalaisille lapsille.¹⁹³

Kun Lastensuojelukeskus vuonna 1919 aikoi ensimmäisen kerran lähettää poikia maalle, se tiedusteli myös lähiseuduilta ihmisten halukkuutta sijoittaa lapsi kotiinsa kesän ajaksi. Lastensuojelukeskus sai kuitenkin sen tyyppisiä vastauksia, ettei alueella ollut halukkuutta vastaanottaa enää muiden lapsia, koska heillä oli jo kyllin paljon omia lapsia huollettavanaan. Pohjanmaalla sen sijaan oli enemmän kesäkoteja tarjolla kuin oli sinne lähteviä lapsia, joten

190 Vilka 1918, 6.

191 Helsingius 1907, 34 ja 37.

192 Bonsdorff von 1915, 10.

193 Bonsdorff von 1915, 30.

oli luonnollista, että myös kesällä 1920 lapset lähetettiin sinne.¹⁹⁴ Pohjanmaalaisten innokkuus ja halukkuus oli nähtävissä kesävanhempien lähettämässä kirjeissä Lastensuojelukeskukselle. Esimerkiksi Hämeen alueen halukkuudesta ottaa lapsia kertoi yksi ainoa saapunut hakemus, vaikka ilmoitus julkaistiin myös Aamulehdessä.¹⁹⁵ Todennäköisesti Sosiaalivaltiosihteerin kehoitus ja Tampereen kaupungin oma esimerkki vaikuttivat myös Tampereen Lastensuojelukeskuksen päätökseen sijoittaa lapsia kesäksi juuri Pohjanmaalle. Arkistolähteissä ei ollut mitään erillistä keskustelua tästä päätöksestä. Pikemmin Pohjanmaa vaikutti toimikunnan kokouspöytäkirjojen perusteella ikään kuin itsestään selvältä ratkaisulta.

5.2. Kesävanhempien odotukset ja motiivit kesäsijoituksen suhteen

Tampereen Lastensuojelukeskuksessa päätettiin julkaista ilmoitus kesäsijoituksesta Tampereen ja Vaasan seudun lehdissä, jossa kehoitettiin maanviljelijöitä ottamaan luokseen lapsi apulaiseksi.¹⁹⁶ Ilmoitus kesäsijoitukseen ottamisesta julkaistiin sanomalehti Ilkassa 11. toukokuuta ja Aamulehdessä 6. toukokuuta. Tämän lisäksi ilmoitus julkaistiin ainakin Waasa - lehdessä. Ilkan ja Aamulehden ilmoitukset olivat erilaiset ja poikkesivat jonkin verran toisistaan. Ilkassa vedottiin pitkälti sijoitettavien lasten huono - osaisuuteen sekä heidän pelastamiseen rikollisuudelta ja köyhyydeltä. Aamulehden ilmoitus oli luonteeltaan neutraalimpi. Ilmoituksessa toivottiin Etelä - Suomen maanviljelijöiden ottavan velvollisuudekseen nuorten kasvatustyön. Se miksi ilmoitukset olivat erilaiset, ei löytynyt selvää syytä. Kenties Tampereen seudulla ei tarvinnut enää vedota kurjuuteen ja puutteeseen, sillä siellä se oli jokapäiväinen asia. Pohjanmaalla ilmestyviin lehtiin haluttiin enemmän tunnetta, jotta saatiin kesäkoteja sieltä suunnalta.¹⁹⁷

Vastauksia ilmoituksiin tuli koko kevään ajan aina kesäkuun loppuun asti. Koska osa lapsista lähti kesäkoteihinsa jo toukokuussa ja viimeisetkin kesäkuun 2. päivänä koulujen päätyttyä, ei enää kesäkuun alussa tulleita hakemuksia voitu huomioida. Muutamasta kirjeestä oli huomattavissa, etteivät kaikki halukkaat uskaltaneet heti vastata ilmoitukseen, vaan odotettiin ensin millainen lapsi naapuriin tulee.¹⁹⁸ Tämä lienee yksi syy siihen, miksi hakemuksia tuli niinkin paljon vielä kesäkuussa. Ilmoitukset sanomalehtiin laitettiin verrattain myöhään, sillä

¹⁹⁴ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 10.10.1919, liite kesätoiminnan selostusta 1919, TKA.

¹⁹⁵ Lastensuojelukeskukseen saapuneet kirjeet 1920, TKA.

¹⁹⁶ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

¹⁹⁷ Aamulehti 6.5.1920 ja Ilkka 11.5.1920.

¹⁹⁸ Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 18.5.1920, TKA.

aikaa vastata ja sopia asiat oli vajaa kuukausi. Arkistolähteissä ei ollut tietoa siitä, että Lastensuojelukeskus olisi laittanut ilmoituksen lehteen uudestaan myöhemmin keväällä.

Kaikissa saapuneissa kirjeissä suostuttiin siihen, ettei lapsesta vaadita mitään korvauksia, kunhan kyydit perille ja takaisin Tampereelle maksettiin. Lapsen mukaan toivottiin lähetettävän myös tarpeeksi vaatteita. Osa kesävanhemmista oli valmiita maksamaan lapselle pientä palkkaakin kesän ajalta, jos lapsi sopi perheeseen ja käyttäytyi hyvin. Kaikki saapuneet kirjeet noudattivat tiettyä kaavaa, joissa aluksi viitattiin nähtyyn sanomalehti-ilmoitukseen. Tämän jälkeen vanhemmat esittivät toiveensa tulevaa lasta kohtaan sekä kertoivat itsestään. Toiset vanhemmat kertoivat itsestään ja tilastaan paljon, toiset hyvinkin niukasti. Kirjeiden lopussa olivat ohjeet siitä, miten lapsi pääsi perille ja missä häntä oltiin vastassa. Kesävanhemmat näyttivät pitävän itsestään selvänä asiana sitä, että he saavat tietynlaisen lapsen hoitoonsa. Kesävanhempien kirjeitä voi kuvailla jopa sympaattisiksi, monelle kirjoittaminen ei suinkaan ollut helppoa ja käsiala oli paikoin epäselvää.¹⁹⁹

Sanomalehti-ilmoituksissa kesävanhemmiksi haettiin nimenomaan maanviljelijöitä, joita suurin osa kirjeiden kirjoittajista olikin. Eniten kirjeitä Lastensuojelukeskus sai Vähäkyröstä, Ylistarosta, Kauhajoelta, Laihialta ja Kauhavalta. Kesävanhempien joukossa oli maanviljelijöiden lisäksi muun muassa *ratavartija*, *kauppias*, *urkuri*, *opettaja*, *leipuri*, *insinööri* sekä *maanviljelysneuvos*. Sen perusteella mitä maanviljelijät kertoivat itsestään kirjeissä, olivat he kaikki pientilallisia ja suurella osalla oli myös omaa perhettä. Juuri tämän perusteella lapset soveltuivat hyvin heidän tiloilleen töihin, sillä pienen karjan paimentaminen ja lasten vahtiminen olivat niitä töitä, joihin lapsia etsittiin. Lisäksi Lastensuojelukeskuksessa arvostettiin sitä, että maatila oli hieman syrjempänä.²⁰⁰ Eräässä hakemuksessa kiteytyi ihanteellisen kesänviettopaikan määritelmä:

*Talomme on ihanalla ja terveellisellä paikalla, lähellä järven rantaa ja tilaisuus olla järvellä ja metsässä sekä kevyessä puutarhatyössä*²⁰¹.

Kirjeissä Lastensuojelukeskukselle kesävanhemmilla oli lähes poikkeuksetta ainakin kaksi toivetta lapsen suhteen; lapsen sukupuoli ja ikä. Iän suhteen toivottiin yli 10 - vuotiasta lasta, mikä oli toisaalta myös Lastensuojelukeskuksen asettama minimi - ikä. Tätä nuoremmat avustettavat lapsethan lähetettiin kesäsiirtoloihin. Tavallisimmin kesävanhemmat halusivat

199 Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

200 Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

201 Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 12.5.1920, TKA.

lapsen olevan iältään 12 – 14 vuotias. Huomioitavaa oli se, että tyttöjen toivottiin olevan keskimäärin nuorempia kuin poikien. Tähän vaikutti todennäköisesti se, että tyttöjen haluttiin olevan kesävanhempien omien lasten seurana, ja siksi enemmän lähempänä heidän ikäänsä. Poikia haluttiin mieluummin raskaampiin töihin, kuten hevosen ajoon ja pelloille. Vanhimmat lähetettävät lapset olivat iältään 15 – 16 - vuotiaita.²⁰²

Seuraavasta taulukosta voi nähdä, miten kesävanhempien toiveet lapsen sukupuolesta jakaantuivat. Tytöt näyttivät olleen selvästi toivotumpia ja kysytympiä kuin pojat, mikä johtui monesta eri tekijästä. Ensinnäkin kesävanhemmat katsoivat tyttöjen soveltuvan paremmin lasten hoitamiseen ja karjan paimentamiseen. Juuri näitä töitä oli tarjolla enemmän. Hakemuksissa, joissa haluttiin lapsen olevan kumpaa tahansa sukupuolta mutta mieluummin tyttö, esitettiin usein syyksi se, että pojat olivat liian viljejä. Tämä kertoi siitä, etteivät kesävanhemmat halunneet lapsesta koituvan liikaa vaivaa. Lapsesta koitui kesävanhemmille kustannuksia ja ylimääräisiä järjestelyjä, joten hänen haluttiin olevan mahdollisimman ongelmaton. Kesävanhemmat katsoivat tyttöjen olevan helpompi hoitoisia kuin poikien.

Taulukko 9: Kesävanhempien toiveet lapsen sukupuolesta vuonna 1920.

Sukupuoli	Kpl	Prosentti
Tyttö	54	49.5
Poika	26	23.9
Kumpi tahansa, mieluummin tyttö	20	18.4
Kumpi tahansa, mieluummin poika	1	0.9
Kumpi tahansa	8	7.3
Yhteensä	109 ²⁰³	100.0

Lähde: Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

Koska tyttöjä oli vähemmän Lastensuojelukeskuksen kautta saatavilla, vain noin yksikolmososa tytön halunneista kesävanhemmista sai itselleen tytön kesäksi. Lastensuojelukeskus itse ehdotti tytön haluaville kesävanhemmille poikia, sillä poikia oli

²⁰² Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

²⁰³ Lastensuojelukeskus vastaanotti 97 kirjettä kesävanhemmilta, mutta kaiken kaikkiaan maalille haluttiin 109 lasta. Tämä on enemmän kuin kirjeiden yhteismäärä, sillä muutamissa kirjeissä toivottiin kahta lasta joko itselle tai naapurille.

yksinkertaisesti enemmän tarjolla. Osa kesävanhemmista kieltäytyi ottamasta ehdotettua poikaa luokseen juuri tästä syystä, etteivät saaneet tyttöä.²⁰⁴

Kesävanhemmat esittivät hakemuksissaan lapsen suhteen myös muita toiveita, jotka liittyivät lähinnä lasten luonteenpiirteisiin. Lienee selvää, että kesävanhemmat halusivat itselleen mahdollisimman hyvän lapsen, josta koitui mahdollisimman vähän vaivaa. Kesävanhemmat olivat tietoisia siitä, että Lastensuojelukeskuksen avustamien lasten keskuudessa saattoi olla huonosti kasvatettuja lapsia, jonka Lastensuojelukeskus ilmoitti jo lehti-ilmoituksessaan. Monissa kirjeissä tulikin esille toive siitä, ettei lapsi olisi kovin pahantapainen ja kuriton:

Mahdollisesti näiden lasten joukossa on ehkä hyvinkin huonosti kasvatettuja lapsia! Juuri sen vuoksi toivoisinkin, että kun sattuisin saara sellaisen, joka ei olisi kovin huonosti kasvatettu, kun meillä on itselläkin lapsia, ettei asia olisi pahennukseksi kuten sen tekin käsitätte.²⁰⁵

Yleisin lasta kohtaan esitetty toive oli se, että hän oli terve ja vapaa tarttuvista taudeista. Muita lähes yhtä tärkeitä asioita olivat kiltteys, siisteys, tottelevaisuus ja tunnollisuus. Muutama kesävanhempi toivoi lapsen olevan kansakoulun käynyt, jotta tämä pystyi jäämään maalle myös pidemmäksi ajaksi kuin kesäksi. Kesävanhempien hakemuksissa oli harvoin kovin yksityiskohtaisia toiveita tulevasta lapsesta, sillä ymmärrettiin, että lapset olivat lapsia. Kirjeissä ei välittynyt suurempia ennakkoluuloja lapsia kohtaan, vaikka voidaan olettaa, että kaikki maalle lähetetyt lapset olivat punaisten lapsia. Toisaalta jonkinlainen kasvatuksellinen näkökulma hakemuksiin voidaan liittää. Ennakkoluulot siitä, että avustettavat lapset olivat mahdollisesti huonosti kasvatettuja ja huonoja vaikutuksia saaneita, oli luettavissa. Se johtuiko oletus sotaorpoudesta tai työväestön huonosta kasvatuskyvystä, oli mahdoton lähteiden perusteella sanoa. Tietynlainen ylemmydentunne näitä lapsia ja perheitä kohtaan saattoi kuitenkin olla olemassa.²⁰⁶

Motiiveja ottaa lapsi kesäksi luokseen oli todennäköisesti yhtä monta kuin oli kesävanhempiakin. Kesävanhemmat kertoivat kirjeessä harvoin omista motiiveistaan lapsen suhteen. Oman näkemykseni mukaan hakemuksissa ilmeni kuitenkin pääasiassa kahdenlaisia motiiveja; kesävanhempien joukossa oli niitä, jotka halusivat ensisijaisesti itselleen kesäksi työntekijän ja toisaalta niitä, jotka kokivat lapsen ottamisen lähinnä hyväntekeväisyyden

²⁰⁴ Lastensuojelukeskukselle saapunut kirje 1920 (ei pvm), TKA.

²⁰⁵ Lastensuojelukeskukselle saapunut kirje 17.5.1920, TKA.

²⁰⁶ Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

kannalta. Todennäköistä oli, että nämä motiivit sekoittuivat kesävanhempien joukossa.²⁰⁷

Kesävanhemmilla oli usein todellinen tarve saada kesäksi työntekijä perheen omia lapsia hoitamaan tai karjaa kaitsemaan. Idea tässä oli se, että näin perheen muille jäsenille jäi enemmän aikaa oikeille töille, kuten eräässä hakemuksessa ilmeni: ”*Vaan kun meillä on 6 kuukauden vanha lapsi, niin ei silloin pääse töihin molemmat, jos ei ole lapsenhoitajaa...*”²⁰⁸ Muutamissa perheissä oli apulainen talven, joka kevään tullen lähti muualle ja nyt tarvittiin kesän ajaksi uusi henkilö. Lisäksi hakemuksissa saatettiin mainita, että jos Lastensuojelukeskukselta ei saanut lasta kesäksi, ottivat he sen jostain muualta, sillä apua todella tarvittiin.²⁰⁹

Kesävanhempien hakemuksista ilmeni kuitenkin se, ettei lapsia aiota laittaa liian raskaisiin töihin. Vaikka työntekijälle oli tarvetta, lapset saivat tehdä niitä helpompia ja vähemmän raskaita töitä. Tästä kertoivat mielestäni etenkin ne hakemukset, joissa kuvattiin lapsen tulevia työtehtäviä ja kerrottiin esimerkiksi paimennettavan matkan määrästä. ”*Ei teidänkään tarvitte pelätä, että meillä poikaa kohtuuttomasti kohdellaan*”, vakuutteli eräs kesävanhempi kirjeessään.²¹⁰ Lisäksi se, että monet kesävanhemmat lupasivat kirjeissään vapaaehtoisesti maksaa lapselle kesän ajalta pientä palkkaa, kertoi siitä, ettei lapsista haettu pelkkää ilmaista hyötyä. Saman huomion teki myös Lastensuojelukeskuksen johtajatar Maria Geitel tarkastusmatkallaan, jonka päätteeksi hän totesi: ”*Liikarasiuksesta ei ollut kysymystäkään, sen näki heidän (lasten) hyvinvoinnistaan.*”²¹¹

Toisaalta ruumiillisen työn merkitys kasvatukselle oli yleisesti tunnustettua. Vilskan mukaan lapsi ja nuori tarvitsi toimintaa kehittyäkseen ja maanviljelystyöt olivat sopiva kasvatukseen.²¹² Oli täysin normaalia ja hyväksyttyä, että lapset laitettiin maalla töihin. Kesäsijoituksen yhtenä tarkoituksena oli, että lapset saatiin kesän ajaksi pois kaduilta kuljeskelemasta tekemään jotain hyödyllistä ja järkevää. Käsitys lapsuudesta ja lapsen työnteosta oli 1920 - luvun alussa täysin erilainen kuin nykyinen käsitys. Tämän perusteella ei voida arvioida kesävanhempien motiivia ottaa lapsi työtä tekemään vääräksi.

²⁰⁷ Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

²⁰⁸ Lastensuojelukeskukselle saapunut kirje 15.5.1920, TKA.

²⁰⁹ Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

²¹⁰ Lastensuojelukeskukselle saapunut kirje 11.5.1920, TKA.

²¹¹ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

²¹² Vilska 1918, 31.

Toinen hakemuksista ilmenevä motiivi ottaa lapsi kesäksi, oli vilpitön halu auttaa. Kuten jo aiemmin totesin, Pohjanmaalla oli sisällissodan jälkeen enemmän sijoituspaikkoja, kuin oli lapsia sijoitettavana. Alueella oli tietty halu ottaa lapsia jo olemassa. Tämän lisäksi edelliskesän hyvät kokemukset Lastensuojelukeskuksen järjestämästä kesäsijoituksesta vaikuttivat todennäköisesti asiaan. Halu tehdä hyvää ja pelastaa lapsi kurjuudelta näkyivät myös kesävanhempien kirjeissä:

Mielummin saisi olla orpolapsi, jonka huoltoon saisi kokonaan antautua ja saisi siitä kunnan kansalaisen ja oikean pohjalaisen..²¹³ ja Me koitamme Jumalan avulla häntä hoitaa ja kasvattaa..²¹⁴

Suhtautumista lapsiin voidaan tarkastella lisäksi sen perusteella, millaisia termejä kesävanhemmat käyttivät lapsista hakemuksissa. Mielestäni sanat *pikkuneiti*, *lapsukainen* tai *kesävieras* kertoi siitä, että kesävanhemmat todella välittivät lasten asiasta ja tunsivat sympatiaa heitä kohtaan jo etukäteen. Eräs motiivi ottaa lapsi kesäksi saattoi olla tietynlainen lapsen kaipuu. Kesävanhempien joukossa oli ainakin kolme pariskuntaa, jotka ilmaisivat hakemuksessaan olevansa lapsettomia. On mahdollista, että kesävanhemmat halusivat lapsesta seuraa kesän ajaksi ja he toivoivat tätä kautta saavansa lapsen kokonaan omaksi.²¹⁵

5.3. Kesäsijoituksen onnistuminen

Sijoituskotien tarkastukset yleistivät Savolaisen mukaan vasta 1800 - luvun lopulla, jolloin alettiin ymmärtää hyvän kodin merkitys lapsen kehitykselle. Tarkastajien havaintojen mukaan kodit olivat kuitenkin suhteellisen moitteettomia ja lasten laiminlyönnit harvinaisia tapauksia.²¹⁶ Toisin kuin Tampereella, Helsingin Lastensuojelukeskuksen kesäkodit tarkastettiin luottamushenkilöiden kautta ennen kuin lapset lähetettiin kesäkoteihinsa.²¹⁷ Tampereella tarkastusmatka muodosti suureksi osaksi sen kuvan, mitä Lastensuojelukeskus sai kesäsijoituksesta ja kesävanhemmista, sillä kesävanhempiin oltiin yhteydessä ennen tarkastusmatkaa vain kirjeitse tai puhelimitse. Myöskään lasten kesäkotien todellisista oloista ei näin ollen voitu tietää varmasti ennen tarkastusmatkaa. Tästä näkökulmasta katsottuna lasten huoltajien huoli oli erityisen ymmärrettävää, sillä kenelläkään ollut varmaa tietoa siitä millaiseen kotiin lapset todellisuudessa lähetettiin.

²¹³ Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirje 17.5.1920, TKA.

²¹⁴ Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirje 21.5.1920, TKA.

²¹⁵ Lastensuojelukeskukselle saapuneet kirjeet 1920, TKA.

²¹⁶ Savolainen 1996, 50 ja 57 – 58.

²¹⁷ Nyberg 1920, 179.

Tampereen Lastensuojelukeskuksen näkökulmasta kesäsijoitus Pohjanmaalle onnistui hyvin. Kaikista lähetetyistä lapsista 46 vietti koko kesän kesävanhempien luona ja 23 lasta palasi ennen aikojaan takaisin Tampereelle, osa jo kesäkuussa ja osa vasta heinäkuussa. Kesän päätyttyä eli koulujen alkaessa Tampereelle palasi 29 lasta ja loput 18 lasta jäivät edelleen Pohjanmaalle. Vaikka lapsia palasi ennen kesän päättymistä jopa 23 kappaletta takaisin, Lastensuojelukeskus ei pitänyt toimintaa epäonnistuneena. Suurin osa lapsista, jotka palasivat kesken kesää pois, kertoivat syyksi koti-ikävän, mikä oli täysin luonnollinen ja hyväksyttävä syy palata takaisin. Kesken kesää lähteneet lapset palasivat takaisin Tampereelle ensimmäisten viikkojen aikana. Toisin sanoen ketään lasta ei pidetty vasten tahtiaan koko kesää maalla.²¹⁸

Lastensuojelukeskus mittasi kesäsijoituksen onnistumista lähinnä sillä, ettei lapsia joutunut huonoihin koteihin ja sillä, että sekä lapset että kesävanhemmat olivat mahdollisimman tyytyväisiä toisiinsa. Varmistaakseen tämän Lastensuojelukeskuksen johtajatar Maria Geitel suoritti tarkastusmatkan Pohjanmaalle 19. elokuuta alkaen, jolloin suurin osa lapsista oli vielä kesäkodeissaan. Matkan yhtenä tarkoituksena oli myös se, että Geitelin mukana paluumatkalle Tampereelle lähtivät myös lapset hänen toimiessaan matkalla lasten saattajina. Koska kesäkoteja oli paljon, Geitelin tarkoituksena oli etupäässä käydä vain niissä kodeissa, joissa lapsia pidettiin yli talven, ja näin tarkastaa pääosin vain näiden kotien olot.²¹⁹

Tarkastusmatkallaan Maria Geitel vieraili pääosin hyvissä kodeissa. Hän kehui raportissaan koteja kodikkaiksi ja ympäristöä terveelliseksi lapsille, piti kesävanhempia hyvinä ihmisinä sekä huomioi lasten muuttuneen kesä aikana parempivointisiin näköisiksi ja iloisemmiksi. Lisäksi hän kuvasi kesävanhempien ja lasten suhteita esimerkiksi seuraavin lainauksin:

Koko perhe oli aivan ihastunut N:n ja olisivat mielellään pitäneet hänen talvenkin yli ja kouluttaneet tai Olivat muuten hyvin herttaisia vanhuksia ja hyvin tyytyväisiä poikaan; samoin oli N Tyytyväinen oloonsa eikä halunnut pois... ja Suhde N:n oli liikuttavan sydämellinen, joten poika viihtyi kuin kotonaan eikä halunnut enää tulla Tampereelle.²²⁰

Toki hän sai myös muutaman päivän matkan aikana osakseen valituksia kesävanhemmilta lähinnä koskien lasten käytöstä sekä tiedon yhdestä huonosta kodista, jonne oli lähetetty

²¹⁸ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920 TKA.

²¹⁹ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920 TKA.

²²⁰ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920 TKA.

kaksi tyttöä. Toinen tytöistä oli annettu toiseen taloon Lastensuojelukeskukselle siitä ilmoittamatta, ja toinen tyttö oli likaisen ja huonovointisen näköinen. Kummallekin tytölle Geitel etsi uudet kodit, joihin he jäivät talveksi. Tämä oli Geitelin mukaan ”ainoa todella huono ja sopimaton koti, ja oli lapset annettu sinne harhaanvievän ilmoituksen johdosta.”²²¹

Suuren myönteisen vaikutuksen Geiteliin teki paluumatka Tampereelle, jolloin juna täyttyi iloisista ja puheliaista lapsista. Kesävanhemmat olivat antaneet lapsille mukaan vaatteita ja ruokaa kotiin viemiseksi. Eri asemilla Geitel tapasi kesävanhempia, joista erityisesti yksi jäi hänen mieleen:

*Hän oli mielestäni aivan kuin näiden Etelä-Pohjanmaan isäntien edustaja. Kyynelsilmin tämä lämminsydäminen mies tahtoi kiittää siitä työstä mitä lasten hyväksi teemme... Hän ja monet muut isännät käsittivät tämän toiminnan yhteisenä velvollisuutenaan kansamme nostattamiseksi siitä onnettomasta alennuksesta, jonne olemme luisumassa.*²²²

Tarkastusmatkalta saamansa kokemuksen perusteella Geitel oli tyytyväinen kesäsijoituksen onnistumiseen, minkä hän kertoi raportissaan muille Lastensuojelukeskuksen jäsenille. Toki täytyi ottaa huomioon sekin seikka, että pienillä paikkakunnilla tieto tarkastajan tulosta kiiri nopeasti ja kesävanhemmilla oli aikaa valmistautua hänen tuloonsa. Kesäsijoituksen onnistumiseen tuntui vaikuttavan enemmän se, olivatko lapset tyytyväisiä oloonsa kesän jälkeen kuin se, montako lasta tuli kesken kesää Pohjanmaalta kotiin. Raportin perusteella johtajatar vaikutti hyvin tyytyväiseltä ja kiitolliselta kesävanhempia kohtaan, jotka olivat avanneet ovensa tuntemattomille lapsille.²²³

Lasten käytöstä kesän ajalta Tampereen Lastensuojelukeskus seurasi kirjekorteilla, minkä kesävanhemmat saivat vapaaehtoisesti täyttää kesän päätyttyä. Vuodelta 1920 arkistosta löytyi 30 kirjekorttia, joten kaikki kesävanhemmat eivät kirjekorttia palauttaneet tai niitä ei ole säilytetty. Lapsista, jotka lähtivät kesken kesää takaisin Tampereelle, ei löydy kuin 4 kirjekorttia. Kesävanhemmat eivät olleet kirjekorteissa kovin monisanaisia, vaan he kuvasivat yhdellä tai kahdella lauseella lapsen käytöksestä. Kaikki kesävanhemmat eivät suoraan ilmaisseet kirjekortissa minkä tasoista lapsen käytös oli, vaan he kertoivat siitä sanallisesti. Suurin osa lapsista käyttäytyi kesän aikana kiitettävästi tai hyvin ja vain kolmen lapsen käytös oli kesävanhempien mukaan huonoa. Kaikki kolme huonosti käyttäytynyttä

²²¹ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan pöytäkirja 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

²²² Lastensuojelukeskuksen toimikunnan pöytäkirja 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

²²³ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan pöytäkirja 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

olivat sellaisia, jotka lähtivät kesken kesää pois. Tyydyttävän arvosanan kesäajan käytöksestä sai neljä lasta. On syytä huomioida, että jokainen kesävanhempi arvioi lapsen käytöstä omalla mittapuullaan. Se, mikä toiselle oli hyvää käytöstä, saattoi toiselle olla vain tyydyttävää käytöstä.²²⁴

Lasten käytöksen perusteella suurin osa kesävanhemmista oli tyytyväisiä heidän luona olleisiin lapsiin ja kesävanhemmat näyttivät saaneen sitä, mitä olivat kesän alussa toivoneet. Lapsia arvioitiin kirjokorteissa tottelevaisiksi, kilteiksi, siivoiksi ja moitteettomiksi.²²⁵ Kesän päätyttyä Lastensuojelukeskukseen saapui muutamia kirjeitä kesävanhemmilta, joissa pyydettiin lupaa antaa lapsen jäädä pidempään:

Olen kiitollinen siitä, että lähetitte meille oikeen vakaan ja taitavan tytön. Hän on meillä hyvin viihtynyt. Hän kyllä meillä olis talvenkin, ja aina eteenkin päin ja kyllä me hänen halulla pitääsimmekin aivan vapaasti ja hänen äitinsä antaas kans hänen olla. Mutta kun emme tiedä lastensuojelukeskuksen tarkoitusta annatteko hänen täällä olla, niin pyydän vastausta. Kyllä me annamme hänelle vaatetta ja ruokaa ettei hänen tarvitse meillä kärsiä vilua eikä nälkää ja muutenkin annamme sen kaltaisen hoidon kun lapset tarvitsevat.²²⁶

Tyytyväisyydestä lapsia kohtaan kertoi se, että kesävanhemmat sopivat usein lasten kanssa jo seuraavasta kesästä, ja kaiken kaikkiaan 18 lasta jäi Pohjanmaalle talveksi tai kenties pidemmäksi ajaksi. Tampereen Lastensuojelukeskus antoi lapsille luvan jäädä maalle, jos heidän huoltajansa olivat siihen suostuneet. Koska kesäsijoitus näinkin monessa tapauksessa jatkui, oli sillä pidemmät seuraukset kuin vain kesän mittaiset. Sitä, kuinka moni yli talven ajaksi jääneistä lapsista jäi pysyvästi kesäkotiinsa, ei voitu lähteiden pohjalta sanoa. Voidaan kuitenkin olettaa, että osa heistä jäi kokonaan Pohjanmaalle, varsinkin jos kyseessä oli sotaorpo, ja sai näin Lastensuojelukeskuksen kautta uuden kodin itselleen. Samanlaisia onnistuneita kokemuksia oli Helsingin Lastensuojelukeskuksella kesäsijoituksen suhteen. Vain harvassa tapauksessa lapsia palasi kesken kesää maalta pois, ja niihinkin olivat usein syyt lapsessa itsessään. Monet Helsingin Lastensuojelukeskuksen kesävanhemmista halusivat saman lapsen myös seuraavana kesänä luokseen ja osa sai myös pysyvän kodin kesävanhempien luota.²²⁷

Kesäsijoituksen ongelmat olivat lähinnä ristiriitoja kesävanhempien ja lasten välisissä

224 Lasten todistukset 1920, TKA.

225 Lasten todistukset 1920, TKA.

226 Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 19.8.1920, TKA.

227 Nyberg 1920, 179 – 180.

suhteissa, jotka johtuivat lasten käytöksestä. Kesävanhemmat olivat tietenkin harmistuneita ongelmista, joita kesäsijoituksesta koitui, mutta samalla he olivat hyvin ymmärtäväisiä, koska kyse oli lapsista. Lasten suhteen suurimpia ongelmia näyttivät olleen koti-ikävä, karkailu ja laiskuus. Karkailu ja laiskuus tuntuivat suututtavan kesävanhempia paljon enemmän kuin koti-ikävä, minkä ajateltiin olevan täysin luonnollista lapsille. Toisaalta koti-ikävä näyttäytyi myös karkailun muodossa, etenkin pojilla.²²⁸

”Me lähetimme hänet sinne takaisin, sillä hänen tuli niin auttamattomasti koti ikävä, että se oli kyynillistä sivullisellekin,” kirjoitti eräs maanviljelijä kesäkuun lopulla Lastensuojelukeskukseen.²²⁹ Koti - ikävän sattuessa oli tavanomaista, että kesävanhemmat lähettivät lapsen takaisin kesken kesää pois, sillä kesävanhemmat eivät halunneet pitää lasta väkisin maalla. Toisaalta oli todennäköistä, että lähes kaikki lapset tunsivat koti-ikävää maalle saapuessaan, mutta suurin osa lapsista toipui siitä nopeasti. Vain muutamilla lapsilla koti-ikävä kasvoi niin suureksi, että kesäsijoitus päätettiin ennen syksyä. Karkailu aiheutti toisenlaista huolta ja päänvaivaa kuin koti-ikävä. Huoli siitä, minne lapsi oli lähtenyt, näkyi Lastensuojelukeskukseen saapuneissa kirjeissäkin:

*... ja illalla nousi ylös ja lähti ulos käymään ja niin sitä menoa meni. Kyllä kai se tuli sinne Tampereelle, ei se puhunu mitään ikävästään eikä muusta kun niin salaa lähti.*²³⁰

Koti-ikävän ja karkaamisen lisäksi kesäsijoitus saattoi päättyä lapsen vanhempien tahdosta. Lisäksi yhdessä tapauksessa lapsi olikin sairas, ja hänet palautettiin sen takia. Laiskuus, johon yhdistyi myös karkaaminen, suututti kesävanhempia:

*Ei se N. N viihtynyt täällä, valitti että hän on oppinut kaupunkielämän. Se oli sellainen omapäinen. Sitä kyllä koetettiin sääliä, joka aamu olis pitänyt viedä kaffin sänkyyn. Yhden päivän se oli paimenes niin tokana päivänä karkas, en tiedä missä se on.*²³¹

Tietenkään kaikissa ongelmissa kesävanhemmat eivät lähestyneet Lastensuojelukeskusta. Ainakin muutamassa tapauksessa kesävanhemmat kertoivat tarkastusmatkan yhteydessä neiti Geitelille ongelmista lapsen käytöksessä, mutta siitä huolimatta pitivät lasta koko kesän ajan. Esimerkiksi eräs emäntä kertoi Geitelille ottavansa mielellään saman tytön myös seuraavana kesänä luokseen, vaikka tyttö oli heidän mielestään laiska ja hänet oli aina uudelleen käskettävä suorittamaan tehtäviään.²³²

228 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

229 Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 25.6.1920, TKA.

230 Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 22.5.1920, TKA.

231 Lastensuojelukeskukseen saapunut kirje 30.6.1920, TKA.

232 Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

Muita ongelmia kuin ongelmia lapsen käytöksen suhteen esiintyi kesäsijoituksessa lähdeaineiston perusteella hyvin vähän, mikä on huomion arvoista. Toisaalta Lastensuojelukeskuksen arkistolähteiden näkökulma oli lähinnä kesävanhempien. Lisäksi oli mahdotonta tutkia, oliko kesävanhempien omassa käytöksessä parantamisen varaa. Lapsen huono käytös saattoi johtua ihan yhtä hyvin kesävanhempien asiattomasta käytöksestä. Mikä vain oli mahdollista, kun ennestään toisilleen tuntemattomat ihmiset jakoivat yhdessä arkea. Moni kaupunkilaislapsi ei ollut koskaan käynyt maalla ja he olivat tottuneet täysin erilaiseen elämään. Lastensuojelukeskuksen tiedon mukaanhan vain yksi kesäkoti oli huono ja lapsille sopimaton. Kesäsijoituksen suhteen etenkin käytännön järjestelyt tuntuivat toimivan erityisen hyvin, vaikka yhteyttä kesävanhempiin pidettiin vain muutaman kirjeen avulla.²³³

Sitä pyrkikö Lastensuojelukeskus tietoisesti sijoittamaan lapsia pysyvästi kesäkoteihin, oli vaikea arvioida. Toisaalta Lastensuojelukeskuksen toimikunta katsoi suopeasti lapsen jäämistä Pohjanmaalle, jos lapsi itse ja hänen huoltajansa sitä halusivat. Lapsen jäämistä hyvään kotiin haluttiin selvittää juuri tarkastusmatkalla, jonka aikana tarkastettiin juuri ne kodit, joihin lapsi oli jäämässä talven ajaksi. Yhdessäkään kirjeessä ei pyydetty lapsen ottamista pysyvästi luokseen, vaikka muutama kesävanhempi olisin näin toivonut. Koko toimintansa ajan arkistolähteissä puhuttiin nimenomaan kesäsijoituksesta ja kesätoiminnan järjestämisestä avustettavalle lapselle. En näe syytä sille, että Lastensuojelukeskus olisi kokenut avustettavien lasten äitien olleen huonoja kasvattajia, ja toiminnallaan pyrkineet sijoittamaan näitä lapsia kodin ulkopuolelle. Lapsen ollessa täysorpo tilanne oli eri, sillä tässä tapauksessa lapsen toivottiin pääsevän hyvään kotiin. Sijoittaminen perheeseen oli parempi vaihtoehto lapselle kuin lastenkoti.

Kesäsijoittaminen yhdessä kesäsiirtolatoiminnan kanssa oli merkittävämpää Tampereen Lastensuojelukeskuksen tekemää huoltotyötä sotaorpojen eteen, väheksymättä tietenkään vaateavun tai päiväkodin merkitystä. Lastensuojelukeskuksen kesätoiminnasta oli hyötyä paitsi lapselle myös koko muulle perheelle. Voidaan olettaa että lapsi sai viettää kesän ajan niin sanottua huoletonta elämää maaseudulla poissa sisällissodan kokemuksista. Perheen huoltajalle lapsen lähteminen kesäksi maalle toi helpotusta arkeen eikä hänen tarvinnut miettiä kuka huolehti lapsesta hänen ollessaan töissä. Toisaalta lapsen lähteminen pois,

²³³ Lastensuojelukeskuksen toimikunnan ptk 9.9.1920, liite kesätoiminnan selostusta 1920, TKA.

saattoi aiheuttaa huolestuneisuutta ja perheen muut lapset saattoivat edelleen jäädä kotiin. Vaikka huonojakin kokemuksia jäi, ne olivat kuitenkin marginaalisia tapauksia ja johtuivat pääosin luonnollisista syistä, kuten lapsen ikävästä kotiin.

Tampereen kaupungin mittakaavassa kyseessä ei ollut pienimuotoista, vaan hyvin organisoitua ja toteutettua toimintaa. Laajempaan toimintaan olisi ollut mahdollisuus, jos halukkaita lapsia olisi ollut enemmän. Tämä oli hyvä osoitus sotaorvoille annetusta avusta, joka voitiin toteuttaa pienellä rahamäärällä ja vapaaehtoisten turvin, mutta oli silti merkityksellistä ja seuraukset kauaskantoisia. Negatiivisena voidaan toisaalta pitää sitä, että toiminta erotti lapsen perheestään, tosin vain väliaikaisesti.

6. POHDINTA

Minkä heistä unelmoimme, / sen me heistä tehdä voimme, / Suomen vakaan vartioston, / eikä varkaan myynnin, oston. / Meidän täytyy mennä multa, / muuten päivä ei pääse kultaan / tässä maassa, maassa orjain, / sentään lasten somain, sorjain. / Suomen heimo, Suomen suku, / jonk' on laaja lasten luku, / itsestään nyt näkee unta, / vapaudestaan valtakunta. / Vaan ei vapaus koskaan koita, / ellei lasten laulu voita, / virsi vieno sydämien, / ijäisempäin ihmisie / Silloin maa ei huokaa hallaa / eikä toinen toista tallaa, / katoa punaiset ja valkeet, / painaa kansanhengen palkeet.²³⁴

Sisällissodan sotaorpojen huolto koettiin aluksi vaikeaksi, sillä Suomessa vallitsi epäluulon ja katkeruuden ilmapiiri eri osapuolten kesken. Keskustelu punaleskien kyvyttömyydestä kasvattaa lapsiaan ja sotaorpojen sijoittamisesta pois kotoa kävi voimakkaana heti sodan jälkeen. Sotaorpojen huoltoa järjestellyt komitea tuli kuitenkin nopeasti siihen johtopäätökseen, että lapsen paras paikka kasvaa oli oma koti, mikäli tämä oli vain mahdollista. Kattava valtionapujärjestelmä takasi kunnille sen, että ne pystyivät perustamaan uusia lastenkoteja. Tiettyinä ongelmana koettiin se, että lasten asiat järjestettiin kuntien Köyhäinhoitolautakuntien kautta ja moni punaleski koki avun pyytämisen nöyryyttävänä ja leimaavana asiana.

Sisällissodan jälkeen lasten asiat lähtivät nousuun koko yhteiskunnan tasolla ja lasten hyväksi tehty työ koettiin yksimielisesti tärkeäksi asiaksi. Sotaorpojen huollon järjestäminen oli ensimmäisiä merkkejä siitä, että Suomen valtio eheytyi ja toipui kansakuntaa jakaneesta

²³⁴ Leino 1920, 227 – 228.

sisällissodasta. Mitään uutta sotaorpojen huoltoa järjestellyt komitea ei sinänsä tuonut mietinnössään lastenhuoltokenttään, mutta sotaorpojen huollon järjestämisestä koitui paljon uusia asioita. Näitä olivat muun muassa huomion kiinnittäminen lastentarhanopettajien koulutukseen, yleiseen oppivelvollisuuteen ja myöhemmin ammatilliseen koulutukseen. Sisällissodan jälkeen perustettiin myös Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Näistä asioista hyötyivät kaikki lapset, eivät pelkästään sisällissodan sotaorvot.

Tampereen Lastensuojelukeskus perustettiin puhtaasti sotaorpojen huoltamista varten. Vaikka lastensuojelukeskus avusti muitakin lapsia kuin pelkkiä sotaorpoja, sen toiminta heidän hyväkseen oli kiistatonta. Yksityinen hyväntekeväisyys pystyi organisoitumaan sisällissodan jälkeen nopeammin ja vapaammin. Tosin ilman Tampereen kaupungin taloudellista tukea, Lastensuojelukeskus ei olisi koskaan pystynyt toimimaan. Sen toiminta voidaan katsoa puoliviralliseksi. Lastensuojelukeskuksen roolia tamperelaisten sotaorpojen huoltajana voidaan arvioida monesta näkökulmasta, sekä Lastensuojelukeskuksen jäsenten omasta että lasten ja perheiden näkökulmasta. Lastensuojelukeskuksen itsensä ja sen saaman palautteen mukaan, sen toimintaa kaupungin sotaorpojen hyväksi pidettiin tärkeänä ja siihen suhtauduttiin kiitollisesti. Tosin arkistolähteiden sävy oli usein paatoksellinen ja jopa yliampuva.

Tampereen Lastensuojelukeskuksen toiminta sotaorpojen ja muiden hädänalaisten lasten hyväksi oli merkittävää siinäkin mielessä, että keskuksen toimintaa pyöritti vain kourallinen ihmisiä. Tästä näkökulmasta katsottuna toiminta ei ollut täysin pelkkää hyväntekeväisyyttä, sillä keskuksen työntekijät saivat työstään kuukausipalkkaa. Se takasi työntekijöiden sitoutumisen toimintaan ja teki siitä ammattimaisempaa ja vakavasti otettavampaa. Toisaalta työntekijöitä, kuten rahaakin oli vähän eikä kaikkeen toimintaan voitu lähteä mukaan, vaikka olisi haluttu. Esimerkiksi uusiin lastenkotihankkeisiin lähteminen oli liian kallista Lastensuojelukeskuksen vuosittaisilla määrärahoilla. Toiminnassa ilmeni myös eräänlaista epäselvyyttä ja ”jahkailua”. Kokouksessa saatettiin päättää jotakin, mikä sitten seuraavassa kokouksessa pyörettiin ajanpuutteen tai muiden syiden takia. Yhteistyö Tampereen kaupungin kanssa oli todella tärkeää. Tampereen kaupunki piti Lastensuojelukeskusta hengissä eikä Lastensuojelukeskus olisi voinut toimia ilman kaupungin apua. Lastensuojelukeskuksen toiminnan voidaan nähdä olleen merkityksellistä siitäkin syystä, että pienellä henkilömäärällä ja budjetilla, se sai verrattain paljon aikaan.

Tampereen Lastensuojelukeskuksen avustamat lapset olivat keski-ikäisiä kouluikäisiä, suurin osa 7 – 12 – vuotiaita. Poikia oli avustettavien lasten joukossa enemmän kuin tyttöjä. Lasten perheet olivat monilapsisia, sisaruksia avustettavilla lapsilla oli keskimäärin noin 3 – 4. Heidän kotiolonsa olivat järjestäen köyhät. Suurin osa perheistä asui 1 – 2 huoneen asunnossa, jossa kalusteita oli vähän. Lasten vanhemmat, mikäli olivat elossa, tulivat työläistäustoista ja tekivät töitä pääosin Tampereen tehtailla tai harjoittivat käsityöläisammatteja. Suurin osa avustettavista lapsista oli täysin terveitä. Avustuksen saamiseksi edellytettiin tamperelaisuutta. Muualla kirjoilla olleita ei yleensä avustettu, vaan heidät ohjattiin oman kunnan avustuksen piiriin.

Tarkasteltavien lasten joukossa oli myös muita kuin sotaorpoja. Toisaalta joukkoon mahtui paljon isänsä jo ennen sisällissotaa menettäneitä ja niitä, joiden isä ei kantanut lapsesta huolta. Kaikki avustettavat lapset ja heidän perheensä olivat köyhiä ja avun tarpeessa. Lastensuojelukeskuksen avustamat lapset olivat samoja, joita Tampereen kaupunki jo avusti, mutta siitä huolimatta perheet kokivat tarvitsevansa apua toistakin kautta. Tämä kertoi Köyhäinhoitohallituksen avun riittämättömyydestä. Koska Lastensuojelukeskuksen rekisteriin ilmoitautui runsaasti lapsia etenkin vastaanottokodin avauduttua, tuli työntekijöiden priorisoida avustusten antamista. Avun ulkopuolelle jäi myös heikosti toimeen tulevia perheitä. Alennettuun hintaan saadut talvikengät saattoivat kuulostaa kovin pieneltä avulta, mutta köyhälle yksinhuoltajaperheelle apu ei ollut merkityksetön.

Tampereen Lastensuojelukeskuksen tärkeä toimintamuoto oman päiväkodin, aineellisen avun ja kesäsiirtoloiden ohella oli lasten kesäsijoittaminen maaseudulle. Pohjanmaan maanviljelijät lähtivät innolla mukaan kesäsijoitus toimintaan vuonna 1920 ja Tampereen Lastensuojelukeskus vastaanotti hakemuksia vielä pitkälle kesään asti. Hakemuksissaan kesävanhemmat esittivät toiveita tulevan lapsen sukupuolesta, iästä sekä luonteenpiirteistä. Tytöt olivatkin selkeästi toivotumpia kuin pojat. Kesävanhempien omia motiiveja ottaa lapsi kesäksi oli mahdoton täydellisesti analysoida, mutta hakemuksista erottuivat selkeästi kaksi eri motiivia: todellinen tarve työntekijälle sekä halu auttaa hädänalaista lasta. Usein nämä motiivit sekoittuivat keskenään. Sekä järjestäjän että kesävanhempien mukaan kesäsijoitus sujui kaiken kaikkiaan hyvin. Lastensuojelukeskuksen tarkastusmatkalla tehtyjen huomioiden perusteella kesäkodit oli valittu onnistuneesti ja kesävanhemmat olivat mukavia ihmisiä. Myös lasten käytös kesän ajalta oli kesävanhempien arvioinnin mukaan päällisin puolin hyvää. Lapset olivat kilttejä ja tottelevaisia, joskin ongelmia kesävanhemmille aiheutui

lähinnä lasten koti - ikävästä ja karkailusta. Mahdollisten ongelmien suhteen osapuolet olivat kuitenkin varsin ymmärtäväisiä, sillä toiminnassa oli loppujen lopuksi kyse lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan. Muita ongelmia kesäsijoituksessa harvoin ilmeni.

Tampereen Lastensuojelukeskuksen järjestämällä kesäsijoituksella oli laaja yhteiskunnallinen ja paikallinen merkitys. Lastensuojelukeskus auttoi puutteessa olevia lapsia ja perheitä aikana, jolloin lasten kasvatustilanne oli erityisen kriittinen ja kunnallinen lastenhuolto ei ollut tarpeeksi kehittynyt. Lastensuojelukeskuksen järjestämä kesäsijoitus antoi avustettaville lapsille mahdollisuuden nauttia maalla olosta pieniä töitä tehden, minkä jälkeen lapset palasivat kesän loputtua hyvävointisina takaisin Tampereelle. Osa lapsista sai Lastensuojelukeskuksen kautta uuden pysyvän ja turvallisen kodin itselleen. Tampereen Lastensuojelukeskuksen toiminta oli näin merkittävää paikallista hyväntekeväisyyttä.

Yksityisen hyväntekeväisyyden kannalta Tampereen Lastensuojelukeskuksen toiminta oli laajaa. Keskukselle oli sisällissodan jälkeen tilausta, sillä Tampereen kaupunki ei yksinään kyennyt kantamaan huolta kaikista kaupungin vähäosaisista. Jos Lastensuojelukeskusta ei olisi perustettu, olisi todennäköisesti perustettu jokin toinen puolivirallinen yhteenliittymä. Perheet hakivat kunnallisen köyhäinavun tueksi apua myös Lastensuojelukeskukselta. Jo pelkästään tämä osoitti sen, ettei kaupungin apu ollut riittävää, ja että Lastensuojelukeskus nähtiin tärkeänä. Suurin merkitys Lastensuojelukeskuksella oli kuitenkin niihin lapsiin, jotka Lastensuojelukeskuksen kautta pääsivät kesäsiirtoloihin, maalle kesäsijoitukseen tai Lastensuojelukeskuksen päiväkotiin koulun päätyttyä. Tällainen toiminta toimi myös lasten kokemusten unohtajina. Tampereen Lastensuojelukeskuksessa avustettiin lapsia ja perheitä parhaimman mukaan, toiminnan takana nähtiin aito huoli Suomen lasten ja nuorison tulevaisuudesta.

LÄHDELUETTELO

A. ARKISTOLÄHTEET

Tampereen kaupunginarkisto (TKA), Tampere

Tampereen lastenhoitoyhdistyksen arkisto

Tampereen Lastensuojelukeskus

Kortisto avustettavista lapsista 1919 – 1921

Lastensuojelukeskukseen saapuneita kirjeitä 1919 – 1922

Lastensuojelukeskuksen toimikunnan pöytäkirjat 1919 – 1922

Yhdistyksen ja sen laitosten vuosikertomuksia sekä lasten todistuksia, sääntöjä ja ohjeita 1908 – 18 ja 1919 – 1921

B. PAINETUT LÄHTEET

1. LÄHDEJULKAISUT

Bonsdorff, Adolf von, Lastenhuoltoasia. Suomen naisyhdistyksen kirjasia. WSOY, Porvoo 1915.

Helsingius, Gust. Ad. (toim.), Yhteiskunnan lastenhoito ja suojelukasvatus käsikirja. [s.n] Helsinki 1907.

Juusela, Väinö, Kovaosaisten huolto maassamme: lähimmät toimenpiteet sen järjestämiseksi. Edistysseurojen Kustannusosakeyhtiö, Helsinki 1919.

Vilka, Matti, Kasvatuslaitosten uudistuksesta ja suojelukasvatuksesta. Yhteiskunnan uudistus 7. Edistysseurojen kustannus Oy, Helsinki 1918.

V.1918 kapinan aiheuttamain turvatonten lasten huoltokomitealta. Komiteamietintö 1919:11. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1919.

Yhteiskunnan lasten - ja nuorisosuojelu. Komiteamietintö 1921:15. Valtioneuvosto Helsinki 1921.

2. LEHDET

Aamulehti 6.5.1920

E. T:nen, Piirteitä yhteiskunnan lastenhuollosta ja sotaorpojen huollosta meillä erikseen. Huoltaja 2/1922, 10 – 14.

E. T:nen, sotaorpohuolto meillä nykyään. Huoltaja 16/1923, 157 – 160.

Helsingin Lastensuojelukeskuksen toimintaa v:lta 1919. Huoltaja 15 & 16/1920, 170 – 172 ja 173 – 175.

Huoltaja kunnallisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja 1919 – 1924.

Hytönen, Viljo, Suomen sotaorpojen huolto. Sosiaalinen aikakauskirja 6/1920, 605 – 611.

Hytönen, Viljo, Sotaorpojen kasvatus. Sosiaalinen aikakauskirja 5/1921, 421 – 425.

Hällström, Ester, Sotaorpojen puolesta. Huoltaja 1 - 2/1919, 14 – 19.

Ilkka 11.5.1920

Leino, Eino, Suomen lasten suojaksi. Huoltaja 23/1920, 227 – 228.

Lumme, Alpo, Sotaorpojen huolto Tampereella. Huoltaja 9/1923, 101 – 102.

Nyberg, Bertil, Helsingin Lastensuojelukeskuksen kesätoiminnasta. Huoltaja 17/1920, 178 – 180.

Sarlin, Bruno, Sotaorpojen huollon järjestely 2. Huoltaja 6/1919, 86 – 88.

Suomen sotaorvot, tilastollinen selonteko. Sosiaalinen aikakauskirja 5 - 6/1919, 375 – 393.

Turun Lastensuojelukeskuksen vuosikertomuksesta v:lta 1921. Huoltaja 7/1922, 62 – 65.

C. TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Andelin, Reino, Lastensuojelun historiaa Tampereella. Ennen lastensuojelulautakunnan perustamista Tampereella 1.4.1922. Tampereen kaupunginkanslian keskusmonistamo, Tampere 1979.

Haapala, Pertti, Sota ja sen nimet. Artikkeliteoksessa Sisällissodan pikkujättiläinen. Toimittanut Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY, Helsinki 2009.

Heinäjärvi, Terhi, Hengellisyyttä ja hyvää virkistystä, NNKY kasvattajana Suomessa vuosina 1918–1939. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 1997.

Jaakkola, Jouko, Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Artikkeliteoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia. Toimittanut Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu et.al. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 71 – 161.

Jaakkola, Jouko, Yhteisöavusta vapaaehtoistyöhön, epävirallinen apu suomalaisen sosiaaliturvan kehityksessä. Artikkeliteoksessa Valtion varjossa. Katsaus epävirallisen sektorin tutkimukseen. Toimittanut Matthies, Aila-Leena. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki 1991, 8 - 28.

Jousimaa, Katariina, Näkökulma suomalaiseen yhteiskuntaan. Köyhäinhuoltolehti-Huoltaja-Sosiaaliturva 1912 – 1987. Gummerus, Jyväskylä 1987.

Junila, Marianne ja Jalagin, Seija, Lapset ja sota. Artikkeliteoksessa Sisällissodan pikkujättiläinen. Toimittanut Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY, Porvoo 2009, 320 – 334.

Kaarninen, Mervi, Punaorpojen huolto -köyhäinapua ja kasvatusta. Artikkeliteoksessa Väki voimakas-4, Suomi 1917–1918. Toimittanut Hannikainen, Juha. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Hämeenlinna 1990, 341 – 355.

Kaarninen, Mervi, Punaorvon tarina. Tampereella punaisten puolella kansalais sodan seurauksena orvoiksi jääneiden lasten sijoittuminen ja sopeutuminen yhteiskuntaan. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1984.

Kaarninen, Mervi, Punaorvot 1918. Minerva Kustannus Oy, Hämeenlinna 2008a.

Kaarninen, Mervi, Tamperelaiset sotaorvot. Artikkeliteoksessa Tampere 1918. Toimittanut

Hoppu, Tuomas. Tampereen museoiden julkaisuja 100. Vapriikki, Tampere 2008b, 228 - 237.

Kaarninen, Mervi, Sotaorvot. Artikkeliteoksessa Sisällissodan pikkujättiläinen. Toimittanut Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY, Porvoo 2009, 358 – 375.

Kaihari-Laine, Kristiina, Tampereen lastenhoitoyhdistyksen toiminta vuosina 1907 – 1917. Suomen historian pro gradu- tutkielma, Tampereen yliopisto 1985.

Markkola, Pirjo, Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870 - luvulta 1910 - luvulle. Historiallisia tutkimuksia 187. SHS, Helsinki 1994.

Oksiala, Leea, Emansipatsioonia ja hyväntekeväisyyttä, Tampereen Naisyhdistys 1890 – 1906. Suomen historian pro gradu - tutkielma, Tampereen yliopisto 1997.

Peltonen, Ulla-Maija, Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. SKS, Helsinki 2003.

Peltonen, Ulla-Maija, Virkavalta ja muistitieto - punaisten elämäkerralliset muistelmat vuodesta 1918. Artikkeliteoksessa Väki voimakas-4, Suomi 1917–1918. Toimittanut Hannikainen, Juha. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Hämeenlinna 1990, 317 – 330.

Piirainen, Veikko, Vaivahoidosta sosiaaliturvaan. Sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Karisto, Hämeenlinna 1974.

Punaorvot valkoisessa Suomessa: dokumenttielokuva 1918 punaorvoista. Ohjaus ja käsikirjoitus Seppo Rustanius. 1918 trilogia. Illume, Helsinki 2000. Videokasetti.

Pulma, Panu, Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki 1987.

Satka, Mirja, Sosiaalinen työ peräänkatsojamicheestä hoivayrittäjäksi. Artikkeliteoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia. Toimittanut Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu et.al. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 261 – 339.

Savolainen, Tiina, Elätelapsen elämänsaari. Elätehoito ja elätehoitoon annettujen lasten vaiheet 1800 – ja 1900 – luvun vaihteen Tampereella. Suomen historian pro gradu – tutkielma, Tampereen yliopisto 1996.

Toikko, Timo, Sosiaalityön ideat, johdatus sosiaalityön historiaan. Vastapaino, Tampere

2005.

Urponen, Kyösti, Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Artikkelit teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia. Toimittanut Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu et.al. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 163 – 260.

LIITTEET**LIITE 1: Lastensuojelukeskukseen avustusanomuskaavakkeessa kysytyt tiedot lapsesta**

- Ilmoittautumisnumero
 - Nimi
 - Syntymäaika, seurakunta, mahdollinen kuolinaika
 - Ilmoittautumispäivä ja kuka ilmoittanut, ilmoituksen syy
 - Äidinkieli
 - Koulu ja luokka, opettaja, onko eronnut koulusta ja sen syy, onko erotettu koulusta ja sen syy, onko lopettanut koulun/koulu loppunut
 - Toimi
 - Terveys
 - Muita tietoja lapsesta
 - Osoite, mahdollinen puhelinnumero, muut osoitteet
 - Uudelleen ilmoitettu
 - Kotipaikkaoikeus (kunta)
-

- Isä, isän syntymäaika, ammatti, siviilisääty, osoite ja mahdollinen kuolinaika
 - Äiti, äidin syntymäaika, ammatti, siviilisääty, osoite ja mahdollinen kuolinaika
 - Perheen taloudellinen asema
 - Muita tietoja vanhemmista ja/tai sisaruksista ja/tai kodista
 - Huoneiston suuruus, huoneitten luku, kotona olevien lasten luku, aikuisia, vuokralaisia, yhteensä asukkaita
-

- Lähetetty kasvatuskotiin, pvm, osoite, sieltä muuttanut
 - Kasvatusäiti, hänen syntymäaika, ammatti, siviilisääty
 - Kasvatusisä, hänen syntymäaika, ammatti, siviilisääty
 - Muita tietoja kasvatuskodista
-

Lomakkeen kääntöpuoli:

- Aika, toimenpiteitä
- Ilmoittanut a) lapsi itse b) omaiset c) yksityinen henkilö d) yhdistys e) virasto f)
- Kenen kautta toimitettu g) Asia hylj h) keskus i) yksityinen henkilö j) yhdistys k) virasto
- Lapsen sijoitus 1) ei toimenpiteitä 2) suojelusvalvonta 3) päiväkotiin 4) työhön 5) kouluun 6) sairaahuone 8) lastenkotiin 9) kasvatuslaitos 10) omaksi lapseksi 11) kesäsiirtolaan 12) vastaanottokotiin
- Muita toimenpiteitä: matka-avustus kesäksi maalle, vanhempien auttaminen, vaate avustus, sairaanhoito kot., avustus luonne., köyhäinhuoltoavustus, rahallinen apu, kotilojen tutkiminen
- Lapsen myöhempi kehitys

LIITE 2: Ilmoitus sanomalehti Ilkassa 11.5.1920.

Sanomalehti Ilkassa toukokuun 11. päivänä 1920 julkaistu ilmoitus Pohjanmaan maanviljelijöille:

”Kaikkien wakawasti ajattelewia kansalaisia huolestuttaa suuresti nykyaikainen siveellisen elämän rappeutuminen. Yhä painostavammaksi ja raskaammaksi käy tämä niille, jotka jollakin tawalla owat tekemisissä kaupungeissa. Niinpä täällä Tampereellakin herättää wakawaa huolestumista pahantapaisuuden ja rikollisuuden lisääntyminen kaswawassa sukupolvessa. Sentähden on ryhdytty lastensuojelustyöhön, joka tahtoisi ajoissa asettaa sulun tuolle pahuuden tulwalle, joka wuolaana wirtana uhkaa nuorisoamme. Erikoista awustawaa huolenpitoa kaipaawat ne lapset, joiden wanhemmat, ennen kaikkia leskiksi jääneet äidit, owat pakotetut perheensä toimeentulon hankkimiseksi olemaan työssä monissa tehtaissamme ja jättämään silla aikaa lastensa, isot ja pienet, oman onnensa nojaan. Pienet teljetään usein lukkojen taakse ja saawat siellä hoitaa itsensä miten parhaiten woiwat, käyvät kalpeiksi, aroiksi ja jäävät kehityksestä jäljelle. Isommat eiwät telkien takana enää pysy, waan juoksewat kaduille ja kujille, ja missä tuollainen walwomatta olewa lapsilauma lyöttäytyy yhteen, siinä aina keksitään jotain wanhaa ja uutta wallattomuutta ja pahuutta toimeenpantavaksi, mistä wähitellen kehitty rikollinen taipumus ja rikollisuus.

Nyt kun koulut taas piakkoin lopettawat siunauksellisen toimintansa lasten parhaaksi, jää suuri joukko lapsia toimeettomaksi päiwan pitkään. Isommille lapsille ei mikään olisi onnellisempaa kuin päästä maalaistaloon pieneksi apulaiseksi. Kuinka raitistawasti ja terveellisesti tuollainen maalaistöissä olo on waikuttanut kaupunkilais -poikiin ja -tyttöihin, sen saimme Tampereen Lastensuojelukeskuksessa totea, kun wiime kesänä saimme joukon neljäntäkymmentä lasta Pohjanmaalle, jossa ystäwälliset, asian oikein ymmärtäwät maanwiljelijät, ottiwat lapsia luokseen pieniä kotiaskareita toimittamaan.

Wiime wuonna se oli liewän puute, joka pani meidät wetoamaan Pohjanmaan asukkaiden suureen ihmisystäwyyteen, nyt se on wielä enemmän se suuri siweellinen hätä, joka uhkaa tehdaskaupunkien lapsimailmaa ja senkautta koko kansaamme. Kun wiime kesäisistä totemuksista tultiin huomaamaan, miten nostattawasti lapsiin on waikuttanut heidän olonsa Pohjanmaalla, ja nyt kewäällä tehty tarkastusmatka yhä on warmentanut sitä huomiota, niin uskaltaa Tampereen Lastensuojelukeskus taas uudelleen wedota teihin, te kunnan maanwiljelijät siellä Pohjanmaan laajoilla lakeuksilla ja pyytää teitä awaamaan kotinne tällaisille lapsille. Useat heistä woiwat olla hywinkin kaswattamattomia, mutta tarkoitus olisikin että heitä ohjattaisi ja opetettaisi kaikenlaiseen kodissa esiintywään työhön ja että heissä heräisi rakkaus ja halu työhön, mikä on ihmisen suuri onni ja siunaus.

Joitakin poikia woiwi jo nyt saada, toisia lapsia wasta koulujen päätyttyä kesäkuun alkupäiwinä. Lapset saawat meiltä wapaat matkat tullen mennen ja warustetaan waatteilla kesäksi, mieluummin antaisimme heidät, tarvitsematta maksaa korwausta heidän olostaan, koska jo matkat ja waatteet nykyään tulewat niin kowin kalliiksi.

Kun ilmoitetaan meille millainen lapsi suostutaan ottamaan ja mahdolliset vaatimukset, niin koetamme järjestää asiat parhaimman mukaan.”

Tampereella 5.5.1920, Lastensuojelukeskus, os. Läntinen puistokatu 24.

